

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

**Neformalusis moterų finansinio raštingumo ugdymas:
N stovyklos atvejis**

Baigiamasis magistro studijų projektas

Renata Čiužienė

Projekto autorė

Doc. dr. Vilija Stanišauskienė

Vadovė

Kaunas, 2024

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Neformalusis moterų finansinio raštingumo ugdymas:

N stovyklos atvejis

Baigiamasis magistro studijų projektas

Edukologija (6211MX020)

Renata Čiužienė

Projekto autorė

Doc. dr. Vilija Stanišauskienė

Vadovė

Doc. dr. Gintautas Cibulskas

Recenzentas

Kaunas, 2024

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Renata Čiužienė

Neformalusis moterų finansinio raštingumo ugdymas:

N stovyklos atvejis

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Renata Čiužienė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Čiužienė, Renata. Neformalusis moterų finansinio raštingumo ugdymas: N stovyklos atvejis. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Vilija Stanišauskienė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (Edukologija): Ugdymo mokslai (M02).

Reikšminiai žodžiai: finansinis raštingumas, finansinio raštingumo ugdymas, neformalusis švietimas.

Kaunas, 2024. 104 p.

Santrauka

Asmens finansinis raštingumas yra laikomas vienu iš svarbiausių gyvenimo įgūdžių ir bene pagrindiniu finansinės gerovės veiksniu. Finansinis raštingumas yra apibrėžiamas kaip finansų srities žinios, padedančios asmeniui ne tik priimti finansiškai naudingus sprendimus, bet ir racionaliai elgtis su finansiniais ištekliais, siekti didesnės finansinės gerovės. Finansinis raštingumas yra pripažįstamas kaip viena iš kiekvienam asmeniui būtinų kompetencijų, kuri turi būti ugdoma visą gyvenimą. Švietimo, sporto ir mokslo ministerija (2020) nurodo, kad kokybiško finansinio švietimo dėka galima užtikrinti ne tik asmeninį įvairių ekonominių ir socialinių problemų sprendimą, bet ir visos visuomenės gerovę ir darnų vystymąsi. Visgi tyrimai atskleidė tendencijas, kad tiek jaunesnės, tiek vyresnės moterys pasižymi žemesniu nei vyrų finansinio raštingumo lygiu. Moterys nepakankamai dėmesio skiria savo finansiniam saugumui užtikrinti, nes šeimos ir asmenines finansines atsakomybes jos dažniau perkelia ant vyrų pečių. Dėl žemesnio finansinio raštingumo ir finansinės priklausomybės moterys vis dar susiduria su įvairiomis smurto formomis, vangiau dalyvauja ekonominiame gyvenime, o tai turi įtakos jų gyvenimo gerovei. Šio darbo probleminis klausimas – kaip turėtų būti vykdomas moterų finansinio raštingumo neformalusis ugdymas, siekiant teigiamo poveikio jų gyvenimo gerovei?

Tyrimo objektas – moterų finansinio raštingumo ugdymas. Tyrimo tikslas – atskleisti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikį ir poveikį N stovyklos atveju. Tyrimo tikslui pasiekti buvo išsikelti trys uždaviniai: atskleisti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo teorines prielaidas; pagrįsti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio ir poveikio tyrimo metodologiją; nustatyti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikį ir poveikį N stovyklos atveju. Tyrimo tikslui pasiekti taikyti šie duomenų surinkimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kuria siekta sukurti teorinį moterų neformaliojo finansinio raštingumo ugdymo modelį; atvejo analizė ir iš dalies struktūruoti interviu, kurie padėjo atskleisti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikius ir N finansinio raštingumo stovyklos poveikį stovyklos dalyvių gyvenimo gerovei. Taikytas duomenų apdorojimo metodas – turinio analizė. Turinio analizės metodo pagrindu buvo išanalizuotos Lietuvos ir užsienio suaugusiųjų finansinio raštingumo programos; N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejis bei duomenys, kurie buvo gauti atlikus iš dalies struktūruotus interviu. Tyrime dalyvavo 10 N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvių ir 1 ekspertė.

Atlikus teorinį ir empirinį tyrimą buvo nustatyta, kad moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikiai pasireiškia keturiuose kategorijose: ugdymo turinys, ugdymo formos bei būdai ir kokybės užtikrinimas. Tyrimas atskleidė poreikį specifiniam mokymosi grupių formavimui, fiksuotas poreikis mokytis ne tik mišrioje (vyrų ir moterų) grupėse, bet ir atskirose, tik moterims skirtose grupėse. Išryškėjo poreikis kategorizuoti mokymų temas, skirstyti jas pagal socialines grupes ir/ar socialines problemas, su kuriomis susiduria tik moterys. Paaiškėjo poreikis, kad finansinio raštingumo ugdymo mokymuose dominuotų individualios užduotys.

Akcentuota, kad nereikia skirti dėmesio besimokančiųjų ryšio ir mokymosi tinklo kūrimui, mokymų dalyvės išreiškė poreikį tęsti bendravimą tik su mokymų lektorais. Finansinio raštingumo ugdymui naudotinos papildomos priemonės yra šios: knygos, laidos, žaidimai, paskaitos. Siekiant patenkinti ugdymo kokybės poreikius, identifikuoti svarbiausi aspektai: specialisto kompetencija, programų kokybė ir valstybinių institucijų priežiūra bei teisinis reguliavimas. Ekspertinis interviu atskleidė, kad galimybių užtikrinti finansinio raštingumo ugdymo kokybę nėra, kol Lietuvoje nėra patvirtintos suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos. Tyrimu patvirtinta, kad visoms 10-čiai tyrime dalyvavusių stovyklos dalyvių buvo padarytas teigiamas poveikis jų gerovei, kuris pasireiškė per finansinę ir emocinę gerovę ar poveikį artimųjų žmonių gerovei. Tyrimo rezultatai pagrindė, kad N stovyklos atveju poveikis finansinei gerovei, pasireiškiantis per proaktyvų elgesį su finansais ir pagerėjusią finansinę padėtį, buvo ne vienkartinis, o besitęsiantis ilguoju periodu (iki 18-os mėnesių).

Čiuzienė, Renata. Non-formal Financial literacy Education for Women: The case of Camp N. Master's Final Degree Project / supervisor Assoc. prof. Vilija Stanišauskienė, Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (Educology): Educational sciences (M02).

Keywords: financial literacy, financial literacy education, non-formal education.

Kaunas, 2024. 104 p.

Summary

Personal financial literacy is considered one of the most important life skills and perhaps the key to financial well-being. Financial literacy is defined as the financial knowledge that enables a person, besides making financially beneficial decisions, to manage financial resources rationally and achieve greater financial well-being. Financial literacy is recognised as one of the competences that everyone needs to develop during his life. The Ministry of Education, Sport and Science (2020) declares that the high quality financial education can contribute to the solution of a wide range of economic and social problems, the well-being and sustainable development of the individual and society as well. However, research has revealed the trend that younger and older women feature lower level of financial literacy than men. Women do not pay enough attention to their financial security insurance, as they tend to transfer their family and personal financial responsibilities to men. Due to lower financial literacy and financial dependence, women are still exposed to various forms of violence and are less likely to participate in economic life, with the effect to their well-being. The problematic question of this paper: how should non-formal financial literacy education for women be implemented in order to have a positive impact on their well-being?

The object of the study is women's financial literacy education. The aim of the study is to reveal the need and impact of informal financial literacy education for women in the case of Camp N. To achieve this aim, three objectives were stated in the study: to reveal the theoretical background to women's non-formal financial literacy education; to justify the methodology for the study of the need and impact of women's non-formal financial literacy education and to justify the need and impact of women's non-formal financial literacy education in the case of Camp N. In order to achieve the objective of the study, the following data collection methods were used: analysis of scientific literature for the development of a theoretical model of women's non-formal financial literacy education; case studies and semi-structured interviews which helped to reveal the needs of women's financial literacy education and the impact of the N financial literacy camp on the well-being of the camp participants' lives. The data processing method used was content analysis. The content analysis method was used to analyse Lithuanian and foreign adult financial literacy programmes; the case of the N Women's Financial Literacy Camp; and the data obtained in semi-structured interviews. The study involved 10 participants of the N Women's Financial Literacy Camp and 1 expert.

The theoretical and empirical study found that women's needs for financial literacy education manifest in four categories: the content of the education, the forms and methods of the education and quality assurance. The study revealed the need for specific learning groups and the need for learning, besides in mixed (male-female) groups, in separate women groups as well.

The need to categorise training topics according to social groups and/or social problems specifically faced by women has emerged. The need for financial literacy training to be dominated by individual tasks has become evident. Emphasizing that there is no need to pay attention to the creation of a communication and learning network for learners, the training participants expressed the need to continue communication only with the training lecturers. Additional tools to be used for financial literacy education include: books, television shows and games. In order to meet the quality needs of the education, the following aspects were identified as most important: the competence of the specialist, the quality of the programmes and the supervision as well as regulation by public authorities. The expert interviews revealed that there is no possibility to ensure the quality of financial literacy education as long as there is no approved strategy for adult financial literacy education in Lithuania. The study confirmed that all 10 participants of the camp had a positive impact on their well-being. The impact became evident through financial well-being, emotional well-being of the participants or impact on the well-being of their close people. The results of the study substantiated that in the case of Camp N, the impact on financial well-being through proactive financial management and improved financial situation was not a one-time case, but rather a long-lasting (up to 18 months) process.

Turinys

Lentelių sąrašas	10
Paveikslų sąrašas	11
Santrumpų ir terminų sąrašas	12
Įvadas.....	13
1 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo teorinės prielaidos.....	16
1.1 Moterų finansinio raštingumo apibrėžtis.....	16
1.1.1 Finansinio raštingumo ir jo ugdymo samprata	16
1.1.2 Finansinis raštingumas edukologijos mokslo perspektyvoje	19
1.1.3 Moterų finansinio raštingumo ypatumai	23
1.2 Neformalusis finansinio raštingumo ugdymas	27
1.2.1 Finansinio raštingumo ugdymas švietimo politikos ir instituciniu aspektu	27
1.2.2 Suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo turinys	30
1.2.3 Suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo praktika Lietuvoje ir užsienio šalyse	32
1.2.4 Finansinio raštingumo ugdymo formos.....	38
1.3 Moterų finansinio raštingumo ugdymas.....	40
1.3.1 Moterų finansinio raštingumo ugdymo ypatumai	40
1.3.2 Teorinis moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis.....	43
2 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poveikio tyrimo metodologija.....	46
2.1 Tyrimo organizavimas ir metodai	46
2.1.1 Tyrimo organizavimo logika ir etapai	46
2.1.2 Iš dalies struktūruoto interviu metodas.....	47
2.1.3 Tyrimo etika	48
2.2 N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejo aprašymas.....	50
2.2.1 N moterų finansinio raštingumo stovyklos misija ir programa	50
2.2.2 Moterų motyvacija dalyvauti N finansinio raštingumo stovykloje ir pirminis stovyklos metodo vertinimas	51
2.3 Tyrimo imtis	56
2.3.1 Iš dalies struktūruoto interviu klausimynas	57
3 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio ir N stovyklos poveikio tyrimo rezultatų analizė	61
3.1 Interviu duomenų analizė	61
3.1.1 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio analizė.....	62
3.1.2 Moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikio analizė.....	83

Neformaliojo moterų finansinio raštingumo ugdymas: N stovyklos atvejis, empirinio tyrimo duomenų interpretacija ir diskusija	87
Išvados	94
Rekomendacijos	96
Literatūros sąrašas	98
Informacijos šaltinių sąrašas	103

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Finansinio raštingumo sąvokos apibrėžimai	16
2 lentelė. Finansinio raštingumo programų temos	35
3 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo formos ir veikos	40
4 lentelė. Tyrimo struktūra	46
5 lentelė. Respondenčių atsakymai į klausimą „Kodėl norite dalyvauti stovykloje?“	52
6 lentelė. Respondenčių atsakymas į klausimą „Kaip jautėtės stovyklos metu, kaip jaučiatės po stovyklos?“	53
7 lentelė. Respondenčių atsakymai į klausimą „Kas stovyklos metu labiausiai patiko ir kas nepatiko?“	54
8 lentelė. Respondenčių atsakymas į klausimą „Ar po stovyklos priėmėte kokį nors sprendimą – taikyti gautas žinias ir realizuoti praktikoje? Ar kažką savo finansiniuose įpročiuose keisite?“	56
9 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimų pagrindimas (N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėms)	57
10 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimų pagrindimas (ekspertei)	59
11 lentelė. Pageidaujamas finansinio raštingumo ugdymo turinys	63
12 lentelė. Veiklos ir formos, kuriomis galima ugdyti suaugusių finansinį raštingumą	67
14 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo užduočių poreikis	72
15 lentelė. Ryšio kūrimo poreikis	75
16 lentelė. Ugdymo būdų ir priemonių poreikis	76
17 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimas	79
18 lentelė. Rekomendacijos moterų finansinio raštingumo ugdymui	82
19 lentelė. N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikis	84
20 lentelė. Ugdymo poreikiai ugdymo veiklos ir formoms bei mokymosi grupių formavimui	87
21 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo būdų poreikis	89
22 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo poreikis	91
23 lentelė. N stovyklos poveikis dalyvių gyvenimo gerovei	92

Paveikslų sąrašas

1 pav. Teorinis moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis.....	43
2 pav. Finansinio raštingumo ugdymo poreikis	62
3 pav. Ugdymo formų ir veiklų poreikis	64
4 pav. Mokymų grupių formavimo poreikis	65
5 pav. Užduočių formulavimo poreikis.....	71
6 pav. Besimokančiųjų ryšio kūrimo poreikis	71
7 pav. Mokymosi organizavimo būdų ir priemonių poreikis.....	72
8 pav. Kokybės užtikrinimo poreikis	78

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

OECD – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

Terminai:

Finansinis raštingumas – asmens gebėjimas suprasti su finansais susijusią informaciją ir ja remiantis priimti tinkamus finansinius sprendimus.

Neformalusis ugdymas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas, išskyrus formaliojo švietimo programas.

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Finansinis raštingumas nurodomas kaip vienas iš svarbiausių gyvenimo įgūdžių (Henning & Lucey, 2017). Kaip tvirtina Jurevičienė ir Gausienė (2010), poreikis puoselėti ir didinti finansinio raštingumo lygį šalyje, gerinti asmeninių finansų valdymo įgūdžius, yra skatinamas nuolatinių pokyčių ekonomikoje ir globalizacijos procesų. Nepakankamas finansinis raštingumas daro neigiamą įtaką ne tik finansiškai neraštingam asmeniui ar jo namų ūkiui, bet yra reikšmingas gerokai platesniu mastu. Ekonomistai ir politikos formuotojai teigia, kad finansinis piliečių raštingumas yra svarbiausias finansinės gerovės veiksnys (Meier & Sprenger, 2008). Lietuvos bankas (2024a) pabrėžia, kad visuomenės finansinis raštingumas įtakos turi net valstybės ir pasaulio lygmenimis. Yuneline & Suryana (2020) nustatė, kad dėl finansinių žinių trūkumo asmenys dažnai nukenčia papildami į sukčiavimo atvejus, patirdami įvairių nuostolių ir padarydami kitokio pobūdžio finansų valdymo klaidų, kurios dažnai turi rimtų pasekmių. Finansinio raštingumo svarbą šių dienų kontekste pabrėžia ir Lietuvos Respublikos Švietimo mokslo ir sporto ministerija (2020): „technologijų srities inovacijos, globalizacija, demografiniai iššūkiai keičia visuomenės ir reikalauja nuolat atnaujinti žinias ir gebėjimus daugelyje sričių, tarp jų ir finansų. Negebėjimas prisitaikyti prie šių pokyčių kelia socialinės atskirties, skurdo problemas. Kokybiškas finansinis švietimas gali padėti jas įveikti, užtikrinti asmens ir visos visuomenės gerovę ir darnų vystymąsi“ (ŠMSM, 2020, p.1). Finansinis raštingumas yra ir mokymosi visą gyvenimą konteksto dalis, nes, kaip teigia Kvieskienė (2016), Lukoševičius ir Butėnas (2021), finansų temos apima kone visus žmogaus gyvenimo etapus. Finansinio raštingumo įgūdžiai yra laikomi vienais iš esminių, jeigu norima būti sėkmingu vis modernėjančioje visuomenėje, kurioje kiekvienas asmeniškai yra atsakingas už savo finansinę gerovę.

Vis dėlto, ypatingą dėmesį dera atkreipti į moterų finansinio raštingumo ugdymą, nes, augant ir stiprėjant šalies ekonomikai, išryškėja tendencija, jog moterys vis dar per mažai dėmesio skiria savo finansiniam saugumui užtikrinti. Tai pagrindžia naujausi SEB banko tyrimai (SEB, 2023a,b), kurie išryškino problemą – Lietuvos moterys ne tik dažnai bijo investuoti ar kurti verslą, bet ir finansines atsakomybes dažniau perkelia ant vyrų pečių. Kaip teigia Zonienė ir Juciūtė (2023), moterys vis dar susiduria su įvairiomis smurto formomis dėl finansinio neraštingumo ir finansinės priklausomybės.

Problema. Žemas moterų finansinis raštingumas yra opi problema. Navickas, Dudaitis ir Krajnakova (2014) akcentuoja, kad žemo finansinio raštingumo problema yra aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Gausybė tyrimų rodo, kad moterų finansinio raštingumo lygis yra žemesnis nei vyrų (Aren & Zengin, 2016; Artavanis & Karra, 2020; Lapinskienė ir kt., 2022; Lezgovko ir Mikelionytė, 2021; Okamoto & Komamura, 2021). Lietuvos bankas (2024a), nurodo, kad lietuvių finansinis raštingumas per beveik dešimtmetį suprastėjo beveik 20-čia procentų ir mes atsiliekame nuo kitų 39 ES šalių vidurkio. Naujausi tarptautiniai OECD (2023) tyrimai parodė, kokia opi yra finansinio neraštingumo problema: nors apie 84 proc. suaugusiųjų turi bazinių finansinio raštingumo žinių, pavyzdžiui, supranta infliacijos apibrėžimą, tačiau tik 63 proc. jų geba taikyti turimas žinias, šiuo atveju pritaikyti infliacijos sąvoką savo santaupoms. Kalbant apie aukštesnio lygio finansinio raštingumo žinias, minėtasis tyrimas atskleidžia, kad tik 46 proc. suaugusiųjų gali teisingai atsakyti į klausimą apie sudėtingas palūkanas.

Situacija Lietuvoje yra dar sudėtingesnė: Swedbank (2023a) tyrimas parodė, kad pusė Lietuvos namų ūkių iš santaupų neišgyventų daugiau nei tris mėnesius. Dar vienas Swedbank (2023b) tyrimas parodė, kad šalyje finansiškai priklausomi nuo kitų asmenų yra net 4 iš 10-ies.

Akivaizdu, vis dar stokojama žinių ir apie tai, kaip edukacinėmis priemonėmis pagerinti moterų finansinį raštingumą. Kyla klausimas, kas lemia, kad šiuo metu vykdomos finansinio raštingumo švietimo iniciatyvos nėra pakankamai efektyvios? Lietuvoje nėra suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo bazinės programos, finansinio raštingumo ugdymas vis dar vykdomas nesistemiškai ir nepakankamai kompetentingų specialistų. Šią nuostatą pagrindžia tiek užsienio mokslininkai (Henning & Lucey, 2017), tiek Lietuvos tyrėjai (Balkytės ir kt., 2017), kurie teigia, kad visuotinai pripažįstama, jog pedagogai, socialiniai darbuotojai ir universitetų dėstytojai vis dar nesijaučia turintys reikiamų kompetencijų ir nepasitiki savimi, kad ugdytų kitų finansinį raštingumą.

Išširtumas. Mokslininkai finansinio neraštingumo problemą analizuoja ne vieną dešimtmetį, tačiau labiau analizuojama pati problema, priežastingumas, o ne situacijos sprendimo galimybės. Pavyzdžiui, Huston (2012), Zonienė ir Šoblinskaitė (2022) atskleidė žemo finansinio raštingumo pasekmes, tokias, kaip neatsakingas skolinimasis. Jurevičienė ir Gausienė (2010) tyrė finansinės gyventojų elgsenos ypatumus. Yra net mokslininkų darbų, atskleidžiančių požiūrį į finansų temas (Atkinson, 2012; Gatherhood, 2011). Atlikta tyrimų apie ryšius tarp žmogaus psichologijos ir finansinių sprendimų (Brahmana, 2012; Li, 2021; Stavitsky ir kt. 2019).

Naujesni tyrimai nukreipti ir į finansinio pažeidžiamumo reiškinį. Reikšmingais rezultatais dalijasi Lusardi ir kt. (2021), kurie nustatė, kad vis dar viena iš ekonomiškai pažeidžiamiausių grupių yra moterys. Lietuvos mokslininkai kelia klausimą, kokį supratimą turi gyventojai apie finansinius procesus, tokius kaip: taupymas, investavimas, pensijų sistema (Blažienė, 2020). Finansinio raštingumo situacija analizuota lyčių nelygybės kontekste (Lezgovko ir Mikelionytė (2021). Okamoto & Komamura (2021) savo tyrimu pagrindė, kad finansinio raštingumo temoje yra lyčių nelygybė, t.y. finansinis elgesys ir net pats vyrų ir moterų požiūris į finansus yra skirtingas. Šneiderienė ir kt. (2022) tyrė Lietuvos finansinius įpročius COVID-19 karantino laikotarpiu ir nustatė, kad kas trečias tyrimo dalyvavęs asmuo nesijaučia finansiškai saugus, o tai yra ne tik ekonominės situacijos pasekmė, bet problema susijusi ir su nepakankamu finansiniu raštingumu. Naujausi Zonienės ir Šoblinskaitės (2022) tyrimai, nukreipti į Lietuvos skolinimosi įpročius, atskleidė, kad norint išvengti neatsakingo skolinimosi ir to padarinių padeda ne kas kitas, o būtent finansinis raštingumas.

Hung ir kt. 2012) daugiau nei prieš dešimtmetį teigė, kad moterų finansinio raštingumo situacija negali sparčiai gerėti vien jau dėl to, kad stebėtinai trūksta tyrimų apie būtent moterims skirtas finansinio raštingumo programas. Situacija per daugiau nei dešimtmetį reikšmingai nepagerėjo galimai dėl to, kad finansinio neraštingumo fenomenas atsiduria tarp dviejų mokslo sričių: ekonomikos ir finansų bei edukologijos.

Kaip nurodė Skimmyhorn ir kt. (2016), nepaisant to, kad yra ne tik visuomenės, bet ir valstybių susidomėjimas, kaip gerinti finansinio raštingumo lygį visame pasaulyje, vis dar „mažai žinome, kaip geriausia mokyti finansinio raštingumo“ (Skimmyhorn ir kt. 2016, p. 1).

Dėl žemesnio finansinio raštingumo ir finansinės priklausomybės moterys vis dar susiduria su įvairiomis smurto formomis, vangiau dalyvauja ekonominiame gyvenime, o tai turi įtakos jų gyvenimo gerovei. Šiame darbe keliamas probleminis klausimas: kaip turėtų būti vykdomas moterų finansinio raštingumo neformalusis ugdymas, siekiant teigiamo poveikio jų gyvenimo gerovei?

Tyrimo **objektas** – moterų finansinio raštingumo ugdymas.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikį ir poveikį N stovyklos atveju.

Uždaviniai:

- Atskleisti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo teorines prielaidas.
- Pagrįsti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio ir poveikio tyrimo metodologiją.
- Nustatyti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikį ir poveikį N stovyklos atveju.

Darbe taikomi duomenų rinkimo **metodai**: mokslines literatūros analizė, atvejo analizė, iš dalies struktūruotas interviu. Duomenys analizuojami taikant kokybinę turinio (content) analizę.

Darbas susideda iš įvado, trijų dalių, literatūros sąrašo ir priedų. Darbo apimtis be priedų - 104 puslapiai.

1 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo teorinės prielaidos

Šiame skyriuje siekiama atskleisti teorines moterų finansinio raštingumo ugdymo prielaidas, aptariant finansinio raštingumo apibrėžtį, pristatant finansinio raštingumo perspektyvą edukologijos moksle, išryškinant moterų finansinio raštingumo ypatumus. Neformalusis finansinio raštingumo ugdymas pristatomas švietimo politikos ir instituciniu aspektais, aptariamas finansinio raštingumo ugdymo turinys. Detaliai aptariama suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo praktika Lietuvoje. Skyriaus pabaigoje pateikiamas teorinis moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis.

1.1 Moterų finansinio raštingumo apibrėžtis

Siekiant analizuoti suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo galimybes ir priemones, pirmiausia reikalinga apibrėžti finansinio raštingumo sąvoką. Šiame poskyryje siekiama atskleisti, finansinio raštingumo apibrėžimą.

1.1.1 Finansinio raštingumo ir jo ugdymo samprata

Kai kalbama apie sąvoką – finansinis raštingumas, kaip ir įprasta, aptinkama skirtingų apibrėžčių ir konstrukto, tad svarbu atsižvelgti į skirtingus požiūrius, skirtingas šalių praktikas bei rasti tinkamiausią finansinio raštingumo apibrėžimą.

Bendraja prasme finansinis raštingumas – tai finansų srities žinios, kurios padeda asmeniui priimti finansiškai naudingus sprendimus siekiant didesnės finansinės gerovės. 1 lentelėje pateikiama išsamesnė analizė, kaip ši sąvoka traktuojama mokslo publikacijose bei finansų institucijų oficialiuose šaltiniuose.

1 lentelė. Finansinio raštingumo sąvokos apibrėžimai

Autorius	Apibrėžimas
Mason ir Wilson (2000)	Finansinis raštingumas tai – žinios, gebėjimai, įgūdžiai, padedantys efektyviai valdyti savo finansus.
Remund (2010)	Finansinio raštingumo sąvoką sudaro: finansinių sąvokų išmanymas, gebėjimas diskutuoti finansų temomis, gebėjimas valdyti asmeninius finansus, gebėjimas priimti tinkamus/tinkamiausius finansinius sprendimus, pasitikėjimas savo žiniomis, kad gebama veiksmingai planuoti ir pasirūpinti būsimais savo/šeimoms finansiniais poreikiais.
Hastings ir kt. (2013)	Finansinis raštingumas yra priemonė, leidžianti veiksmingai valdyti savo finansinius resursus, užsitikrinti asmeninį finansinį saugumą.

Autorius	Apibrėžimas
Moreno-Herrero, Salas-Velasco & Sánchez-Campillo (2018)	Finansinis raštingumas yra asmens gebėjimas suprasti su finansais susijusią informaciją ir ja remiantis priimti tinkamus finansinius sprendimus.
Yuneline & Suryana (2020)	Finansinis raštingumas yra būseną, kuri pasiekama, kai asmuo turi reikiamų finansinių įgūdžių ir sugebėjimų tvarkytis su pinigais, kuri įgalina turimas kompetencijas ir išteklius panaudoti siekiant finansinių tikslų.
OECD (2019)	Finansinis raštingumas yra žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas. Finansinio raštingumo sąvoka apima ir gebėjimus, motyvaciją bei pasitikėjimą savo žiniomis, kad būtų taikomos šios žinios ir supratimas, siekiant dalyvauti ekonominiame gyvenime, taipogi didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę bei priimti veiksmingus sprendimus įvairiuose finansiniuose kontekstuose.
ŠMSM (2020, p. 2)	„Finansinis raštingumas – žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikyti šias žinias ir supratimą, siekiant priimti įvairiuose finansiniuose kontekstuose veiksmingus sprendimus, didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę bei dalyvavimą ekonominiame gyvenime“
Lusardi & Mitchell (2014)	Finansiškai raštingas asmuo geba apdoroti ekonominę informaciją ir priimti pagrįstus sprendimus planuodamas finansus, kaupdamas turtą, turėdamas skolų ir gaudamas pensiją.
Kvieskienė (2016, p. 25)	Finansinis raštingumas yra „įgūdžių, reikalingų tinkamai suprasti ir aiškinti finansinę informaciją ir ja remiantis priimti teisingus finansinius sprendimus, visuma. <...> Finansiškai raštingas asmuo yra pajėgus rasti geresnius sprendimus (žino, kaip taupyti būstui, pensijai)“.
Dwiasanti (2015)	Finansinį raštingumą apibrėžia tik per pajamų didinimo prizmę, teigdamas, kad tai yra kaip įrankis, kurį įvaldžius tinkamai naudojant galima didinti savo pasyvias pajamas.
Andiandari (2022)	Finansinio raštingumo sąvoka yra apie finansų, kreditų ir skolų valdymo supratimą.
Lietuvos bankas (2015, p. 2)	Finansinis raštingumas tai – „individo žinios ir supratimas apie finansines sąvokas ir rizikas, taip pat jo gebėjimas šias žinias ir supratimą pritaikyti priimant racionalius sprendimus įvairiose finansinėse situacijose, gerinant asmeninę ar visuomeninę finansinę gerovę ir sudarant sąlygas jam dalyvauti ekonominiame gyvenime“.
Navickas, Dudaitis ir Krajinakova (2014)	Finansiniai sprendimai apimantys sprendimus, kuriuos žmogus gali priimti. t.y. namų ūkio pajamų ir išlaidų biudžeto sudarymas, taupymas, investavimas, hipotekos, draudimas ir kiti finansiniai sprendimai kuriems reikalingi pinigai.
Lukoševičius ir Butėnas (2021, p. 78)	Finansinis raštingumas – „piliečių mokėjimas efektyviai valdyti savo finansinius išteklius ir priimti racionalius finansinius sprendimus“.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytais autoriais.

Skirtingų laikmečių, kultūrų bei autorių požiūriai nelabai skiriasi. Tačiau pateiktos 14 skirtingų finansinio raštingumo sąvokų padeda susidaryti bendrą išpūdį. Atlikus šaltinių analizę, pastebima, kad apibrėžiant sąvokas daugiausiai pabrėžiamos žinios ir įgūdžiai, leidžiantys efektyviai valdyti asmeninius finansus.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad viena iš svarbiausių finansinio raštingumo sudedamųjų dalių yra įgūdžiai, kitaip tariant, tik žinių tam, kad laikytume asmenį finansiškai raštingu, neužtenka. Įgūdžiai įgaunami per praktiką, kuriai reikia laiko.

Autoriai detalizuoja specifinius įgūdžius, kurie yra reikalingi, siekiant tapti finansiškai raštingais. Išskiriami tokie įgūdžiai: gebėjimas suprasti ir diskutuoti finansų temomis, gebėjimas efektyviai ir veiksmingai valdyti finansinius resursus, gebėjimas dalyvauti ekonominiame gyvenime, gebėjimas būti racionaliam, priimant finansinius sprendimus (Lietuvos bankas, 2015; Lukoševičius ir Butėnas, 2021; Lusardi & Mitchell, 2014; Mason & Wilson, 2000; Moreno-Herrero, Salas-Velasco & Sanches-Campillo, 2018; Navickas ir kt. 2014; OECD, 2019; Remund, 2010). Galima teigti, kad yra paneigiama viena iš labiausiai paplitusių nuomonių, kad finansinis raštingumas yra tiesiog atitinkamų žinių visuma. Akcentuojama, kad finansinio raštingumo žinios ir gebėjimai turi padėti priimti naudingus sprendimus ir ateities perspektyvoje. Tai dar vienas itin svarbus momentas, leidžiantis geriau suprasti visą finansinio raštingumo vertę ir prasmę.

Didžioji dalis autorių finansinį raštingumą pirmiausia apibrėžia per žinių, leidžiančių efektyviai elgtis su pinigais, prizmę (Mason & Wilson, 2000; Remund, 2010; OECD, 2019; Lietuvos bankas, 2015). Kitaip tariant, efektyvus elgesys su pinigais yra dar viena neatsiejama finansinio raštingumo sąvokos dalis.

Kai kurie autoriai finansinį raštingumą traktuoja ir kaip priemonę veiksmingam elgesiui su pinigais (Hastings ir kt. 2013) ar net būseną, kuri pasiekama, kai asmuo įgyja atitinkamų žinių ir įgūdžių (Yuneline & Suryana, 2020). Šios dvi gana skirtingos pozicijos nurodo, kad finansinis raštingumas gali būti ir priemonė, ir net būseną – kai asmuo įgyja finansinio raštingumo žinių ir įgauna įgūdžių, tai jau pereina į būseną – finansiškai raštingas.

Dėmesį dera atkreipti į Remund (2010) pateiktą finansinio raštingumo apibūdinimą. Šis mokslininkas atliko mokslinių tyrimų apžvalgą ir, išanalizavęs gausybę šaltinių, publikuotų 2000 – 2010 m., pateikė išvadas apie penkias kategorijas žinių bei įgūdžių, kuriuos įgijus, asmuo laikomas finansiškai raštingu. Svarbu, kad Remund (2010) mini ne tik žinias ir įgūdžius, susijusius su finansų valdymu, bet akcentuoja ir sąvokų išmanymą bei atitinkamą žinių lygio valdymą diskusijų metu bei pasitikėjimą savimi, priimant finansinius sprendimus.

Vis dėlto, išnagrinėjus pateiktas finansinio raštingumo sąvokas, pasigendama detalizacijos turinio prasme. Vos keliuose šaltiniuose pateikiama šiek tiek tikslesnė informacija, kokios tematikos žinios ir įgūdžiai sudaro finansinį raštingumą. Hastings ir kt. (2013) mini saugumo temą, Yuneline & Suryana (2020) užsimena apie finansinių tikslų temą. Tokios įstaigos kaip OECD (2019) ir Lietuvos bankas (2015) jau mini rizikų valdymo temas.

Daugiau informacijos apie finansinio raštingumo turinį pateikia Lusardi & Mitchell (2014), nurodydami finansų planavimo, turto kaupimo, pensijos temas ir kartu su Andiandari (2022) užsimindami apie skolinimosi tematiką.

Lietuviškuose šaltiniuose daugiausiai turinio tematikos yra taupymo klausimais (Kvieskienė, 2016; Navickas ir kt. 2014). Navickas ir kt. (2014) akcentavo daugiau temų, kurių nemini kiti šaltiniai: pajamų ir išlaidų biudžetas, investavimas, hipotekos, draudimai. Skirtingi autoriai turinio prasme finansinio raštingumo sąvoką pateikia gana skirtingai.

Išanalizavus mokslinėje literatūroje pateiktus finansinio raštingumo sąvokos apibrėžimus, prieinama prie išvados, jog vienodo apibrėžimo šiai sąvokai paaiškinti nėra.

Didžioji dalis autorių finansinį raštingumą apibrėžia kaip finansų valdymo įgūdžius, daugumoje šaltinių akcentuojamas finansinių žinių komponentas. Kiti sąvoką papildo ir unikaliais aspektais, finansinį raštingumą suvokiant kaip priemonę ar net būseną.

Apibendrinant šią darbo dalį, toliau šiame darbe bus naudojama išplėstinė finansinio raštingumo ugdymo sąvoka, paremta anksčiau minėtomis finansinio raštingumo sąvokomis. **Finansinio raštingumo ugdymas – tai žinių apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimų jas taikyti ir vertybinių nuostatų mokytis visą gyvenimą ugdymas.**

1.1.2 Finansinis raštingumas edukologijos mokslo perspektyvoje

Šiame poskyryje plačiau supažindinama su finansinio neraštingumo problema, žvelgiant iš edukologijos mokslo perspektyvos bei siekiama atskleisti, kodėl finansinio raštingumo tema yra ne tik ekonomistų, politikos formuotojų veiklos sritis, bet ir svarbi edukologijos tyrimų bei švietimo dalis. Darbe laikomasi nuostatos, kad finansinio raštingumo ugdymas yra viena iš pedagogų, tiesiogiai dirbančių su jaunimu ir suaugusiais, veiklos sričių.

Kvieskienė (2016) teigia, jog tarp gausos gyvenimiškų įgūdžių, kurie kiekvienam žmogui yra reikalingi, norint būti pilnaverčiu visuomenės nariu, tarp įgūdžių, kuriuos atsakingai ugdo švietimo sričių specialistai, yra ir finansinio raštingumo įgūdis. Šią išvalgą papildo ir mokslininkai Henning & Lucey (2017), tvirtindami, kad bazinės finansinio raštingumo žinios ir teisingi finansiniai įpročiai, gebėjimas elgtis su pinigais yra viena iš būtinųjų žmogui kompetencijų, kurią reikia ugdyti. Lietuvoje vis dar nesutariama, kas yra atsakingi už suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymą – ekonomistai ar švietimo specialistai. Visi turi lūkestį vieni kitiems, tiek viena, tiek kita pusė deda pastangas ir sąlyginai prisideda prie finansinio raštingumo ugdymo, tačiau akivaizdu – nei sistemos, nei norimo rezultato dar nėra.

Požiūrį, kad pastaruoju metu beveik visoms kasdienėms gyvenimo užduotims atlikti reikalingi finansiniai sprendimai ir/ar finansiniai produktai, išreiškia ne tik ekonomistai, bet ir ekonomikos-socialinių mokslų sričių ekspertės, kaip pavyzdžiui Hung ir kt. (2021), kurios papildo šią nuostatą primindamos, kad itin didelė dalis gyvenimiškų sprendimų vienaip ar kitaip atlieps finansiškai.

Žvelgiant iš edukologijos mokslo perspektyvos, svarbu pastebėti, kad finansinio raštingumo ugdymo klausimai yra edukologijos ir socialinės pagalbos specialistų darbo dalis. Balkytės ir kt. (2017) atliktas tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų darbo dalis yra susijusi būtent su finansų temomis ir finansinio neraštingumo problemomis. Huang ir kt. (2021) nurodo, kad finansinio raštingumo ugdymas Amerikoje yra švietimo specialistų, socialinių darbuotojų darbo dalis. Huang ir kt. (2021) atlikti tyrimai parodė, kad socialinio darbo profesionalai vis daugiau dėmesio skiria būtent klientų finansinių ir ekonominių problemų sprendimui.

Poreikį, kad švietimo ir socialines paslaugas teikiantys specialistai ne tik dirbtų su finansinio raštingumo klausimais, bet ir patys turėtų atitinkamų žinių bei kompetencijų tokiam ugdymui, pagrindžia ir gana didelės aprėpties Balkytės ir kt. (2017) atliktas tyrimas. Jis parodė, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės atskirties jaunuoliais, susiduria su iššūkiais, nes daugiau nei pusę jų, su kuriais jie dirba, susiduria su finansiniais sunkumais ir savo gebėjimus asmeninių finansų valdyme vertina tik kaip vidutinius arba blogus. Kaip vieną iš esminių šios problemos priežasčių mokslininkės nurodė esant šios socialinės grupės negebėjimą taupyti. Tokia maža smulkmena galiausiai tampa itin rimtų socialinių problemų priežastimi. Balkytės ir kt. (2017) tyrime nurodoma, kad socialiniai darbuotojai ne tik supranta finansinio raštingumo svarbą, bet ir dirba taip, kad socialinę atskirtį patiriantys asmenys gautų ne tik reikalingą pagalbą (kuri reikalinga jau padariniams malšinti), bet prisideda prie finansinio raštingumo žinių skleidimo, teisingų finansinių įgūdžių ugdymo, atliekant šią funkciją kaip prevenciją. Visgi pripažįstama, kad socialiniams darbuotojams patiems trūksta finansinio raštingumo žinių ir įgūdžių. Siekiant pagrįsti tokią poziciją, Balkytė ir kt. (2017) tyrime analizavo, kokių įgūdžių minėtiesiems specialistams dar trūksta. Apibendrinti duomenys parodė, kad patys socialiniai darbuotojai mano turintys pagilinti žinias ir papildyti kompetencijas, tokias kaip: gebėjimą valdyti biudžetą, laikytis finansinės drausmės, valdyti, pasirinkti tinkamą informaciją, įvertinti skolinimosi pasekmes. Aptartuose mokslininkų (Balkytė ir kt., 2017 bei Huang ir kt., 2021) tyrimuose taikliai pastebėta, kad švietimo specialistai turi dirbti su situacijomis, kurioms nėra pasiruošę ir neturi reikiamos kompetencijos, kad galėtų pilnai atlikti savo darbą ir užtikrinti pagalbos teikimą. Tenka pripažinti ir tai, jog pagalba finansinio raštingumo klausimais reikalinga itin didelei visuomenės daliai: kalbama ne tik apie socialinę atskirtį patiriančius, su rimtomis socialinėmis problemomis susiduriančius piliečius, bet ir perspektyvų jaunimą, kuriam, kaip teigia Zhu & Shen (2021), reikia pagalbos tvarkantis su finansiniais iššūkiais, nes nemaža dalis jaunimo turi paskolų (pvz. studento paskolą), bet dar neturi reikiamų finansinio raštingumo žinių, kad tinkamai su tomis paskolomis tvarkytųsi. Reikia pažymėti, jog dažniau pastebima, kad negebėjimas valdyti finansų priveda prie rimtesnių socialinių problemų, kurios vėl primena, kad finansinio raštingumo žinių perteikimas yra neatsiejama ne tik ekonomistų, bet ir pedagogų, švietimo pagalbos specialistų darbo dalis.

Daugelis autorių (Andiandari, 2022; Hastings ir kt., 2013; Lukoševičius ir Butėnas, 2021; Zhu & Shen, 2021), plėtodami finansinio raštingumo temą, nurodo, kad finansiškai išprusęs žmogus turi turėti žinių ir įgūdžių bent keturiose srityse: biudžeto sudarymo, taupymo, investavimo ir skolinimosi. Minėtieji autoriai siekia pagrįsti poziciją, kad turint šiose srityse žinių ir įgūdžių galima tikėtis, kad asmens finansinio raštingumo lygis augs, tuo pačiu jis ir priartėja prie galimybių susikurti finansinį gerovę.

Ir atvirkščiai – esant kuriai nors iš šių sričių silpnai, kyla pavojų asmens finansinei ir socialinei gerovei. Kalbant apie pavojus, susijusius su negebėjimu elgtis su pinigais, vertingas įžvalgas pateikia Vaitkus ir Vasiliauskaitė (2018), kurie nurodo ne tik žemo finansinio raštingumo pasekmes, bet ir mini elementaraus finansinio saugumo sąvoką bei svarbą. Autoriai tvirtina, jog kuomet peržengiama finansinio saugumo riba, turimas finansinių išteklių krepšys ištuštėja ir tai, pasak jų, be abejonės yra problema. Minėtame Vaitkaus ir Vasiliauskaitės (2018), straipsnyje nurodoma, kad ne tik finansinio raštingumo žinių stoka gali padaryti žalos, bet neigiamos įtakos asmeniui ir jo šeimai gali kilti ir tuo atveju, jei finansinis saugumas nėra vertybė.

Mokslininkų teigimu, finansinis saugumas suvokiamas kaip „asmens vertybinis santykis su supančiu išoriniu pasauliu ir to išorinio pasaulio būseną, kuri esant tam tikromis aplinkybėmis, leidžia pasinaudoti finansinį saugumą užtikrinančiomis priemonėmis <...> ir tokiu būdu sudaro galimybę apsisaugoti save ir savo šeimą nuo finansinių sukrėtimų“ (Vaitkus ir Vasiliauskaitė, 2018, p. 371). Šiuo atveju, būtent vengimas finansinės nesaugumo būsenos ir skatina asmenį atsakingai priimti su finansais susijusius sprendimus. Vadinasi, minėtąsias finansinio raštingumo žinias, deramą supratimą ir gebėjimus turi turėti ir finansinio raštingumo ugdymu užsiimančios specialistai.

Įvairūs literatūros šaltiniai (Horbačiauskienė ir Gudelaitytė, 2009; Miseliūnaitė ir Cibulskas, 2020; Olmos-Gómez & etc. 2024) akcentuoja, kad vertybių ugdymas yra švietimo specialistų, pedagogų darbo dalis, o gebėjimas vertinti pinigų ir su jais elgtis atsakingai yra viena iš vertybių, kurią ugdo minimi specialistai. Siekiant tvirtiau pagrįsti nuostatą, kad švietimo specialistai turėtų daugiau dėmesio skirti finansinio raštingumo ugdymui, galima remtis Kvieskiene (2016, p. 26), kuri teigia, kad „šiandien specialistai, mokslininkai ir praktikai sutaria įvardydami socialinių įgūdžių stoką, kaip pagrindinę socialinės atskirties priežastį, turinčią kai kada net nepataisomai neigiamą įtaką žmonių likimams, jų socialinei ir profesinei padėčiai“. Socialiniais įgūdžiais šiame kontekste laikomi: gebėjimai diskutuoti finansų temomis, emocijų valdymas, kai sprendimai susiję finansiniais ištekliais, taipogi – atsakingų sprendimų priėmimas.

Mokslinėje literatūroje (Dudaitė, Dačiulytė ir Navickaitė, 2022; Valantiejus, 2016) teigiama, kad labai svarbus aspektas yra tas, kad įvairiausios finansų temos asmenį lydi nuo pat mažumės, bet ypatingą reikšmingumą įgyja etape, kai asmuo jau yra darbingas, kuomet atsiranda ne tik su finansiniais ištekliais susijusių norų, bet ir finansinių įsipareigojimų (paskolų, vaikų išlaikymo klausimų, ruošimosi pensijai, mokesčių klausimai ar kt.). Lietuvoje vykdomos integruotos vaikų finansinio raštingumo ugdymo programos, bet suaugusiesiems reikalingų finansinio raštingumo žinių neteikiama ir įgūdžių sistemingai nepuoselejama. Kaip pastebi Adiandari (2022), būtent suaugusiesiems finansinio raštingumo žinios ir įgūdžiai yra būtini, nes asmenys šiais laikais turi daugiau įsipareigojimų, kitaip tariant, didėja finansinė atsakomybė. Neabejotinai, kiekvienas suaugęs asmuo kasdien susiduria su finansiniais klausimais, kartais net giliai nesusimąstydamas, priima finansinius sprendimus. Informacija, elgesio modeliai, sistema, padedantys asmeniui kiek įmanoma sklandžiau, palankiau, efektyviau elgtis su finansais yra itin svarbūs šių laikų visuomenei. Kitaip tariant, finansinis raštingumas, kurį Kvieskienė (2016) apibūdina kaip įgūdžių, kurie reikalingi suprasti ir tinkamai paaiškinti atitinkamą finansinę informaciją, visumą, padeda priimti teisingus finansinius sprendimus. Ir tai yra įgūdžiai, kuriuos būtina ugdyti suaugusiųjų visuomenėje.

Pateiktos mokslininkų išvalgos neleidžia abejoti, jog geras finansų pagrindų išmanymas ir gebėjimas priimti žiniomis pagrįstus finansinius sprendimus yra reikalingas. Finansinio raštingumo svarbą pabrėžia ne tik mokslininkai, bet ir valstybinio lygmens institucijos, šiuo atveju – Lietuvos bankas (2022), kuris nurodo, kad „aukštas finansinio ir ekonominio raštingumo lygis – gerai funkcionuojančios valstybės pamatas“.

Kitaip tariant, finansinio raštingumo ugdymas yra reikalingas ne tik norint prisidėti prie pavienių piliečių gerovės, bet yra svarbus ir visos valstybės atžvilgiu: kuo aukštesnis piliečių supratimas finansų temomis ir kuo efektyvesni sprendimai priimami, tuo sparčiau visokeriopai klesti valstybė. Būtent finansinis švietimas, finansinio raštingumo ugdymas daro teigiamą poveikį besimokantiems ir padeda spręsti įvairias problemas (Walstad ir kt., 2017).

Iš ekonomikos mokslų srities žvelgiant, kiekvieno asmens, kiekvieno namų ūkio prisidėjimas prie visuotinės gerovės yra svarbus. Šią mintį papildo ir Adiandari (2022), kalbėdama apie finansinio raštingumo svarbą, nes pasak mokslininkės, būtent jis daro įtaką šeimų pastangoms užsitikrinti finansinį stabilumą ir tenkinti kitus poreikius bei norus, pavyzdžiui: remti vaikų išsilavinimą, įsigyti reikiamą gyvenimui būstą, deramai pasiruošti savo pensijai, o finansinio raštingumo trūkumas neigiamai įtakoja išsivysčiusių ir ekonomiškai besivystančių ekonomikų žmones. Grindžiant finansinio raštingumo temos svarbą edukologijos sričiai, svarbius aspektus akcentuoja Chlouba ir kt. (2011), kurie teigia, jog finansinis raštingumas yra svarbus ir dėl to, jog gali apsaugoti žmones nuo įvairaus pobūdžio problemų (problemų, kurios rezultate tampa ir švietimo sistemos specialistų darbo dalimi).

Kaip finansinio raštingumo ugdymas pastarąjį dešimtmetį suvokiamas ir vykdomas Lietuvoje? Lietuvos bankų asociacija (2021) ne vienerius metus daug dėmesio skyrė, kad būtų atkreiptas dėmesys į finansinio raštingumo ugdymą, nes jo augimas yra per lėtas, jų teigimu, Lietuvos gyventojų žinios finansinio raštingumo temose yra nepakankamos. 2021 metais jau ir plačią visuomenę pasiekė žinia, kuria pasidalino Lietuvos bankų asociacija (2021), kad Lietuvai yra būtina finansinio raštingumo ugdymo strategija. 2022 metų rugsėjo mėnesį Lietuvoje buvo įkurtas pirmasis Finansinio raštingumo centras, kurio tikslas „stiprinti Lietuvos visuomenės finansinį ir ekonominį raštingumą“ (Lietuvos bankas, 2022). Lietuvos banko atstovės Dičpinigaitienės teigimu, reikia, kad gyventojai būtų šviečiami ir žinotų finansinių paslaugų alternatyvas ir paslaugas rinktųsi atsakingai jas palyginę. Svarbu, kad sumažėtų sukčiavimo atvejų, tam užtikrinti centras daug dėmesio skirs prevencijai ir temoms apie viešuosius finansus, kad būtų suvokta mokamų mokesčių valstybei ir asmeniniams finansams svarba (Lietuvos bankas 2022).

Tačiau nuošalyje lieka keletas itin svarbių finansinio raštingumo problemų. Viena iš jų – gyventojams trūksta bazinių finansinio raštingumo žinių (Swedbank, 2023a,b), kurias įprastai laikoma, kad įgyjame šeimoje ir besimokydami mokykloje. Finansinio neraštingumo lygį ir su juo susijusias pasekmes parodo naujausi instituciniai tyrimai. Pavyzdžiui Swedbank (2023a) tyrimas parodė, kad pusė Lietuvos namų ūkių iš santaupų neišgyventų daugiau nei tris mėnesius.

Kitas Swedbank (2023b) tyrimas parodė itin didelę piliečių finansinę priklausomybę nuo kitų asmenų. Tai svarbūs statistiniai duomenys, parodantys tikrąjį finansinio raštingumo problemos Lietuvoje gylį, kuris, kaip jau aptarta anksčiau, yra ir švietimo sistemos specialistų iššūkių dalis.

Kaip teigia Adiandari (2022), finansinio raštingumo ugdymas turėtų būti privalomas kiekvienam. Finansinį raštingumą ugdyti derėtų ne tik vaikų ugdymo programose, bet ir skirti papildomą dėmesį suaugusiesiems. Mokslininkė teigia, kad tik turėdami pakankamai finansinio raštingumo žinių žmonės galės tvarkytis su kasdieniu gyvenimu, prisitaikyti prie ekonominės situacijos svyravimų bei naujovių finansų srityse.

Yuneline & Suryana (2020) teigia, kad finansinio raštingumo ugdymu siekiama ir apsaugoti asmenis nuo patekimo į keblias situacijas, taipogi finansinio raštingumo žinios svarbios, nes leidžia teisingiau planuoti, prognozuoti, vertinti savo finansinę situaciją bei sudaro sąlygas įsivertinti įvairių taupymo, investavimo bei kitų finansinių įrankių saugumą, pelningumą bei gali apsaugoti nuo vis dar gajos smurto formos dėl finansinės priklausomybės.

Šio darbo kontekste, kuriame ypatingas dėmesys skiriamas moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikiui, akcentuojama, kad būtent moterys dažniau patiria įvairių formų smurtą dėl finansinio neraštingumo.

Pasak Dastourian ir kt. (2017), dar neišnaudojame moterų potencialo, nes jų teigimu, būtent finansiškai raštingos moterys gali padėti palengvinti ir kai kurias šiuolaikinės ekonomikos problemas. Tad remiantis Adiandari (2022), Dastourian ir kt. (2017), Yuneline & Suryana (2020) reikalinga daugiau dėmesio skirti suaugusiųjų, ir išskirtinai moterų, finansinio raštingumo ugdymui, specialistų parengimui ir sistemingo švietimo specialistų darbui. Kaip teigia Meier & Sprenger (2008), finansinio raštingumo svarbai esant akivaizdžiai, daugelis žmonių netampa finansiškai raštingais, nes mokymasis finansinio raštingumo yra laiko investicija, o tai ne kiekvienam atrodo patrauklu, kadangi XXI amžiuje visuomenė nori greitų ir įspūdingų rezultatų. Būtent švietimo specialistai turėtų prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių, atkreipti dėmesį į visuomenės poreikius, problemas ir šių laikų kultūros, mokymosi poreikius (NAŠA, 2022b; Neifachas, 2021; Švietimo, jaunimo, sporto ir kultūros generalinis direktoratas, 2007) ne tik bendrąja prasme, bet ir kai kalbame apie suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymą.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad finansinio raštingumo kompetencija yra vertinama kaip viena iš būtinų kiekvienam suaugusiajam kompetencijų. Ši kompetencija pagerina gyvenimo kokybę ne tik pačiam asmeniui, bet yra svarbi ir visuomenės bei šalies ekonomikos vystymuisi. Finansinio raštingumo kompetencija taipogi gali apsaugoti asmenis nuo įvairių smurto formų patyrimo. Paažiškėjo, kad finansinio raštingumo svarbą supranta ne tik valstybinės institucijos, ekonomistai, bet ir švietimo pagalbos specialistai bei socialiniai darbuotojai. Atsakomybę už piliečių finansinio raštingumo didinimą, pagal pasaulio ir Lietuvos praktikas, derėtų prisiimti ne tik ekonomistams ir politikos formuotojams, bet ir švietimo specialistams, socialiniams darbuotojams, pedagogams. Visgi tam, kad į finansinio raštingumo situacijos gerinimą aktyviai įsitrauktų ir švietimo specialistai, reikia atnaujinti ir pagilinti specialistų finansinio raštingumo žinias ir įgūdžius.

Švietimo sistemos dalyviams bendradarbiaujant su finansų įstaigomis reikia sukurti suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo sistemą.

1.1.3 Moterų finansinio raštingumo ypatumai

Siekiant atskleisti moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo prielaidas, šiame poskyryje bus detaliau apžvelgta moterų finansinio raštingumo situacija ir sudedami akcentai, į kuriuos būtina atsižvelgti, ieškant galimybių ir rengiant rekomendacijas moterų finansinio raštingumo neformaliajam ugdymui.

Nors XXI amžiuje jau rečiau kalbame apie lyčių nelygybių skirtumus, ypatingai labiau išsivysčiusiose šalyse, visgi, lyčių nelygybė finansinio raštingumo klausimais yra gaji.

Šią nuostatą, kad vyrauja akivaizdūs skirtumai tarp lyčių ir finansinio raštingumo lygio, parodė pastaruosius dešimtmečius atlikti mokslininkų tyrimai (Aren & Zengin, 2016; Artavanis & Karra, 2020; Lapinskienė ir kt. 2022; Lezgovko ir Mikelionytė, 2021; Okamoto & Komamura, 2021), kuriuose įvairiausiais duomenimis pagrindžiama, kad moterų finansinis raštingumas yra žemesnis nei vyrų ir į tai reikia atsižvelgti.

Mokslininkai Okamoto & Komamura (2021), atlikę nuodugnią analizę, pateikė stubbinančias išvalgas, į kurias mokslininkai netelkė dėmesio iki pat šiol – Okamoto & Komamura (2021) parodė tikrą problemos mastą, nurodydami, kad tiek jaunesnės, tiek vyresnės moterys pasižymi žemesniu nei vyrų finansiniu raštingumu. Tai reiškia, kad moterys, bet kuriame amžiuje nepaveja vyrų finansinio raštingumo lygio, tad stiprinti jų žinias šioje srityje turime visose moterų amžiaus kategorijose. Minimo tyrimo išvalga yra laikoma kertine, toliau kuriant strategijas dėl moterų finansinio raštingumo ugdymo galimybių.

Šio darbo kontekste ypatingas dėmesys skiriamas suprasti būtent moterų finansinio raštingumo situaciją, tad vertinant situaciją svarbu suprasti ir kaip ir dėl ko kilo moterų finansinio neraštingumo problemos. Moksliniuose šaltiniuose, kaip pavyzdžiui Lusardi ir Mitchell (2008), teigiama, kad dėl žemo finansinio raštingumo labiau nukentėjo moterys nei vyrai. Tokia nuomonė straipsnio autorių grindžiama išvalga, kad dėl sąlyginai mažesnių finansinių galimybių rinkoje, mažesnių galimybių taupyti, mažesnio ištraukimo į finansinio raštingumo kompetencijų ugdymą, moterys dažniau šeimoje užima finansinės pagalbininkės rolę. Lezgovko ir Mikelionytė (2021) nurodo, kad nepakankamas moterų finansinis raštingumas įtakoja jų visokeriopą gerovę. Šių autorių tyrimas buvo nukreiptas analizuoti moterų finansinio raštingumo situaciją. Minimame tyrime dalyvavo 100 moterų, tyrimo rezultatai parodė lyčių nelygybę daugeliu aspektų (finansų valdymo strategijos, investavimo rezultatuose, ekonominėje padėtyje ir kt.) bei atskleidė netikėtą situaciją – 59 proc. tyrime dalyvavusių moterų nurodė, kad finansinio raštingumo nesimokė, tik 16 proc. skaitė knygas, dalyvavo seminaruose ar kitaip savarankiškai mokėsi finansinio raštingumo temų (Lezgovko ir Mikelionytė, 2021). Dauguma Lezgovko ir Mikelionytė (2021) tyrimo respondenčių savo finansinį raštingumą vertino kaip vidutinį, visgi realiai įvertinus jų žinias buvo nustatyta, kad finansinio raštingumo lygis buvo žemesnis nei jos pačios vertino. Šis tyrimas neabejotinai yra laikomas vienu reikšmingiausių ir šio darbo kontekste, nes atspindi ne tik situacijos naujumą, bet ir papildo mūsų supratimą apie realią moterų situaciją. Straipsnyje autorės išskiria reikšmingus momentus, kurie prisidės prie šiame darbe išsikeltos problemos sprendimų paieškų.

Šiuo atveju, remiantis Lezgovko ir Mikelionytė (2021) tyrimo rezultatais, bus atsižvelgta į tai, kad moterys taiko savitas finansų valdymo strategijas, didžioji dauguma finansinio raštingumo nesimokė nei formalioju, nei neformalioju būdu ir tai, kad moterys pervertina savo finansinio raštingumo žinias. Šių duomenų dėka darosi aiškus moterų finansinio neraštingumo problemos vaizdinys ir yra patvirtinamas požiūris, dėl gausybės minėtųjų socialinių ir ekonominių rizikų. Minėtasis kontekstas leidžia teigti, kad aukštas moterų finansinis raštingumas turėtų būti siekiamybė. Naujausi tarptautiniai tyrimai akcentuoja, kad moterų finansiniam raštingumui derėtų skirti ypatingą dėmesį (Baig ir kt., 2021). Lietuvoje atlikti naujausi SEB (2023a,b) tyrimai akcentuoja, kad dalis moterų finansines atsakomybes perkelia vyrams, dėl ko joms kyla rizika patirti įvairių rūšių smurtą.

Atskirai vertėtų paminėti ir mokslininkų, kurie į situaciją pažvelgė kitais aspektais, išvalgas. Mokslininkai Li (2021), Tang & Baker (2016) atskleidė, kad elgesys su pinigais nulemiamas ne tik finansinio raštingumo žinių, bet yra stipriai įtakojamas įvairių psichinių ir psichologinių veiksnių. Pavyzdžiui Li (2021) pateikė savitą atradimą, apie moterų finansų valdymo ypatybes.

Minėtame šaltinyje ji teigia, kad moterys pasižymi unikaliomis psichinėmis asmens savybėmis, tokiomis kaip: didesnis paklusnumas, mažesnis pastovumas, taipogi didesnis neurotiškumas ir patiklumas (lyginant su vyru), dėl ko jos dažniau nukenčia ar patenka į nepalankias finansines situacijas ir susiduria su įvairaus pobūdžio problemomis.

Kai kalbame konkrečiai apie moterų finansų valdymo įpročius ir finansinį raštingumą, matome sąsajas, kad esant žemam finansiniam raštingumui, atsižvelgiant į minėtąsias psichines moterų savybes (Li, 2021; Tang & Baker, 2016), tam tikromis aplinkybėmis tai gali tapti prielaida tapti smurto aukomis bei sukelti reikšmingų rūpesčių, kurie vėl tampa užburto rato dalimi – kuo daugiau finansinio neraštingumo problemų kyla, tuo daugiau iššūkių tenka švietimo ir pagalbos specialistams, be abejonės, iššauktos problemos įtakoja ir ekonominį visuomenės gyvenimą. Tad pateiktos mokslininkų Li (2021) ir Tang & Baker (2016) įžvalgos papildo anksčiau minėtųjų autorių (Lezgovko ir Mikelionytė (2021); SEB (2023a,b) išvadas, kad moterų finansiniam raštingumui reikia skirti daugiau dėmesio.

Tęsiant moterų finansinio raštingumo situacijos analizę, iš kitų mokslinių darbų išsiskiria Maknickienės ir Rapkevičiūtės (2022) tyrimas, kuriuo jos pagrindė unikalius skirtumus tarp vyrų ir moterų finansinių sprendimų. Tyrėjos daug dėmesio skyrė nagrinėti kaip skiriasi JAV moterų ir vyrų investicinio portfelio pasirinkimai. Jų tyrimas parodė akivaizdžius skirtumus, pavyzdžiui, kad moterų investavimo interesų sritys apima: madą, stilių ir grožį, o vyrų: automobilius, technologijas ir naujienas. Šiuo atveju išvelgiamas kardinalus interesų skirtumas, dėl ko kardinaliai skiriasi moterų ir vyrų investavimo rezultatai (Maknickienės ir Rapkevičiūtės, 2022). Jau minėtosios, vienos garsiausių šioje srityje mokslininkų Lezgovko ir Mikelionytė (2021), atrado, kad žemas finansinis raštingumas kaip pasekmė yra ir žemai moterų motyvacijai užsiimti investavimu, tai reiškia, kad moterys labiau linkę taupyti, nei investuoti.

Mokslininkės plėtoja mintį, pagrįsdamos, kad moterų žemesnis finansinis raštingumas yra ir neigiama pasekmė tam, kad moterys investuoja mažiau (investuoja rečiau ir mažesnėmis sumomis, lyginant su vyrais), be to, dėl žemesnio finansinio raštingumo jos renkasi ir žemesnės rizikos investicines priemones, tuo pačiu taip pasiekia ir mažesnę pelną nei vyrai. Šis Lezgovko ir Mikelionytė (2021) tyrimas vertingas, nes per investavimo prizmę parodė visą priežasčių ir padarinių ciklą, dar kartą patvirtino nuostatą, kad finansinio raštingumo žinios ir įgūdžiai tiesiogiai teigiamai ar neigiamai (priklausomai nuo to ar finansinis raštingumas aukštas ar žemas) įtakoja ir lemia daugybę gyvenimiškų situacijų. Kaip minėta anksčiau, finansinio raštingumo įtaka jaučiama plačiai visuomenei ir visai ekonomikai, ne tik pačioms moterims ar jų namų ūkiams, dėl to itin svarbu aiškiai suvokti situacijos spragas ir ieškoti sprendimo būdų. Kaip teigia Baig ir kt. (2021), nepaisant šių laikų galimybių ir aplinkybių, moterų dalyvavimas ekonomikoje vis dar išlieka mažas ir tai yra dar viena problema, kylanti dėl žemo moterų finansinio raštingumo.

Pasak minimų autorių, šiai dienai didžiulį dėmesį derėtų koncentruoti į moterų įtraukimą į investavimo tematiką ir atrasti būdus, kaip paskatinti jas labiau įsitraukti į visokeriopą dalyvavimą ekonomikoje, kas reikštų ir didesnę įsitraukimą į verslų kūrimą, nes kaip nurodo Clifton & Jaafar (2023), moterų verslininkų ekonominis potencialas vis dar neišnaudotas. Stavytskyy ir kt. (2020) nurodo, kad moterys dažniau išreiškia baimę verslauti ir prisibijo patirti nesėkmę, be to, visuomenėje vis dar susiduriama ir su stereotipais apie moteris versle. Tai pasak autorių vyrauja nepaisant geografinių skirtumų, situacija panaši tiek Europoje, tiek Pietų Afrikoje ar pavyzdžiui Albanijoje.

Cliffton & Jaafar (2023) viename naujausių tyrimų nurodo, kad šiomis dienomis moterys, būdamos pavyzdžiu ir mentorėmis, rodydamos sėkmingą patirtį, daro teigiamą poveikį ekonomikai ir visai visuomenei, nes kuria darbo vietas, generuoja pajamas ir prisideda prie bendro bendruomenių vystymuisi ir įvairių socialinių problemų sprendimo. Būtent Cliffton & Jaafar (2023) atliktas tyrimas parodė, kad moterims, tereikia tinkamos paramos ir išteklių, kad jos galėtų įveikti bet kokias kliūtis.

Moterų finansinės situacijos analizė dar nesibaigė. Reikalingai plačiai pažvelgti į situaciją ir problematiką tam, kad būtų rasti veiksmingi sprendimai. Detalizuojant moterų finansinio raštingumo situaciją, atkreipiamas dėmesys ir į dar vieną, su finansiniu raštingumu susijusią temą – moterų pensijos klausimus. Mokslininkai šiuo klausimu išskiria aiškius akcentus, kadangi didelė dalis pasaulio šiai dienai susiduria su senstančios visuomenės fenomenu, viena iš kertinių ir itin reikšmingų socialinių ir ekonominių problemų yra būtent moterų nepasiruošimas savo senatvės pensijai. Šios temos kontekste bene reikšmingiausius duomenis pateikia mokslininkės Lezgovko ir Mikelionytė (2021), kurios savo tyrime apžvelgia viso pasaulio ir išskirtinai Lietuvos atvejį. Šaltinyje jos nurodo, jog moterų gyvenimo trukmė yra ~6-9 metais ilgesnė nei vyrų, tai reiškia, kad moterys turi sukaupti daugiau kapitalo, didesnes santaupas, nes pensijos amžiuje joms finansiškai išsilaikyti reikės ilgiau. Tokią pačią nuomonę išreiškia ir užsienio mokslininkai – Okamoto & Komamura (2021), jie teigia, kad moterų gyvenimo trukmė yra ilgesnė, tad joms reikia turėti finansų valdymo planą, strategiją kitokią nei vyrams, t.y. turi būti atsižvelgta į tai, kad moterys gali investuoti kiek ilgiau ir išgyventi iš savo lėšų ir santaupų joms teks ilgiau. Tačiau šiai problemai reiškiamas per mažas dėmesys ir neįvertinamos šios problemos pasekmės (ne tik ekonomikai, ne tik pačioms moterims, bet ir visai šalies socialinei situacijai). Kodėl šiandien mes apskritai turime šią problemą?

Vienu iš galimų atsakymų dalinasi Blažienė (2020), akcentuodama, kad susidariusiai pensijų padėčiai įtakos turėjo ir Sovietmečiu suformuotas požiūris, kad valstybė piliečiais pasirūpins. Visgi, prabėgo ne vienas dešimtmetis, o moterys, vis dar nesuvokia pasikeitusios realybės šiuo atžvilgiu. Kaip rodo Baig ir kt. (2021) tyrimas, 88 proc. jų tyrime dalyvavusių respondenčių nurodė, kad net neplanuoja savo pensijos. Neplanuoja, reiškia, kad jai ir nesiruošia, o tai neabejotinai yra ir socialinė problema. Svarbiais statistiniais duomenimis dalinasi Lezgovko ir Mikelionytė (2021), nurodydamos, kad net 36,1 proc. Lietuvos respondenčių nurodė, kad tikisi sukauptas pensijos fondų lėšas panaudoti savo (ne pensijos) reikmėms ir net kas penkta planuoja toliau dirbti sulaukusi pensinio amžiaus. Tokie sprendimai vertinami kaip žemo finansinio raštingumo pasekmė (Lezgovko bei Mikelionytė, 2021). Reziumuojant įvairių šaltinių išvadas, pensijų klausimai perėjo į savarankišką piliečių rūpinimąsi savo oria senatve, tad moterims reikia padėti suvokti situaciją ir keisti požiūrį, įdėti daugiau švietimo pastangų, kad moterys prisiimtų daugiau asmeninės atsakomybės.

Kaip minėjo Kapounek ir kt. (2016), vyriausybės ir bankų vykdyta komunikacija ir šiais klausimais buvo neefektyvi, tad jaučiamas didelis poreikis, kad prie švietimo šiuo klausimu prisidėtų ir švietimo specialistai.

Apibendrinant šį poskyrį prieiname išvadų, kad moterų finansiniam raštingumui turėtume teikti išskirtinį dėmesį. Tyrimai pagrindė, kad moterų finansinis raštingumas žemesnis nei vyrų, jos pačios dažnai pervertina savo kompetencijas šioje srityje. Žemas moterų finansinis raštingumas neigiamai įtakoja jų visokeriopą gerovę ir tam tikrais atvejais, lemia padidėjusią riziką tapti įvairaus smurto aukomis.

Moterų priimami sprendimai, tokie, kaip finansinės atsakomybės perkėlimas kitiems asmenims, vangesnis dalyvavimas ekonomikoje, versle ir investavimo srityse, kelia nerimą ir rodo būtinybę didinti jų finansinio raštingumo lygį, visokeriopai ugdyti jų finansines kompetencijas.

1.2 Neformalusis finansinio raštingumo ugdymas

Šiame poskyryje apibrėžiama neformaliojo ugdymo samprata, pristatoma finansinio raštingumo ugdymas švietimo politikos ir instituciniais aspektais. Siekiant įsigilinti į neformaliojo finansinio raštingumo ugdymo ypatumus, pristatomas ugdymo turinys bei išsamiai aptariamos Lietuvoje ir užsienyje taikomos finansinio raštingumo ugdymo praktikos, atskleidžiant programų turinį bei formų įvairovę.

Šiame kontekste svarbu apibrėžti neformaliojo ugdymo sampratą. Nors neformalusis švietimas, pasak Ruškaus ir kt. (2009 p. 11), „analizuojamas labai fragmentiškai, telkiant dėmesį į bendruosius ugdymo klausimus, o ne į neformaliojo ugdymo specifiką“, visgi sąvoką apibrėžti padeda LR švietimo įstatymas, kuriame nurodoma, kad „neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas, išskyrus formaliojo švietimo programas“. (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242., 2009)

Žemaitaitytė (2007) nurodo, kad neformalusis švietimas, kaip paslauga, gali būti teikiama įvairaus amžiaus žmonėms ir būti vykdoma už švietimo institucijų ribų. Neformaliajam suaugusiųjų švietimui būdinga aktyvi dalyvių veikla. Aldersenas ir Liofgrenas (1996) teigia, kad neformalusis švietimas reikšmę įgyja dėl demokratiškumo idėjos ir aktyvaus kiekvieno dalyvio veikimo (cit. iš Žemaitaitytė, 2007).

Aldersenas ir Liofgrenas (1996) nurodo, kas neformaliajam švietimui būdingi lygybės ir demokratiškumo principai, asmens savybių ir turimų žinių išlaisvinimas, taip pat bendradarbiavimas ir laisvė veikti bei teisė iškelti savo tikslą, siekis keistis (cit. iš Žemaitaitytė, 2007).

1.2.1 Finansinio raštingumo ugdymas švietimo politikos ir instituciniu aspektu

Finansinio raštingumo ugdymo programų kūrimui ir įgyvendinimui reikalingas ne tik norinčių mokytis interesas, neužtenka ir mokslininkų atliekamų tyrimų ar kitų suinteresuotų grupių išreikšto poreikio. Tam, kad Lietuvoje turėtume daugiau finansinio raštingumo ugdymo programų ir būtų sukurta specifiskai moterims skirta finansinio raštingumo programa, reikia, kad prie iniciatyvų prisidėtų ir vyriausybė, politikos formuotojai (kitais tariant – politinis lygmuo). Taipogi šiuo atveju nebūtų apsieinama ir be tarpinstitucinio bendradarbiavimo (institucinio lygmens). Plačiau apžvelkime, kodėl šių dviejų lygmenų įsitraukimas yra itin svarbus, kai kalbame apie finansinio raštingumo ugdymo sėkmę.

Politinis lygmuo – veiksmai, kurių imasi vyriausybė, politikos formuotojai.

Finansinio raštingumo ugdymo pamatą, pasak mokslininkų Vaitkaus ir Vasiliauskaitės (2018), sudaro valstybė, mokslininkai pabrėžia, kad nemažą dalį atsakomybė už finansinio saugumo užtikrinimą, prisiima ir toliau atsakingai prisiimti turėtų būtent valstybė. Kadangi valstybės lygmeniu yra vykdoma tam tikra finansinių išteklių persikirstymo politika, ji ne tik leidžia išvengti piliečiams įvairių socialinių sukrėtimų, bet ir finansuoja ugdymo programas, kurios prisideda prie bendros gerovės.

Be to, valstybės lygiu vykdoma politika palaiko ir tam tikras vertybes, susijusias su pinigų politika. Kaip nurodo minėtieji Vaitkaus ir Vasiliauskaitės (2018) – valstybinės institucijos turėtų ir toliau savo dėmesį skirti atitinkamų finansinių vertybių ugdymui ir puoselėjimui valstybės lygmeniu bei ne tik užtikrinti saugumo priemones, kai tai reikalinga, bet ir ugdyti piliečius visokeriopai patiems savarankiškai rūpintis savo ir savo namų ūkio finansiniu saugumu. O to pasiekti galima būtent per atitinkamas ugdymo programas. Tęsiant šią mintį, svarbu pabrėžti, kad finansinio raštingumo ugdymo programų sėkmę lemia daugumos politikos formuotojų indėlis, taipogi itin svarbus ir LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos programų rėmimas ir iniciatyvumas šiuo klausimu. Reikia atkreipti dėmesį, kad kai kalbame apie valstybės vaidmenį, siekiant gerinti moterų finansinio raštingumo situaciją, išgirstame ir mokslininkų rekomendacijų didinti finansavimą finansiniam moterų švietimui.

Tokia nuostata pasidalino Cheberyako ir kt. (2020), kurie rekomendavo skirti ne tik daugiau dėmesio, bet ir lėšų didinti aukštojo išsilavinimo galimybes ir moterims mokytis finansinio raštingumo. Su tokia mokslininkų nuostata sunku nesutikti, siekiant kokybiško švietimo rezultato biudžetas yra reikalingas, visgi reikia pripažinti, kad kol moterų finansinio raštingumo ugdymas valstybės lygiu nėra prioretizuojamas, tokių programų finansavimą galima užtikrinti įvairių projektų iniciatyvomis ir projektinėmis lėšomis. Tai iš dalies turėtų supaprastinti finansinio raštingumo ugdymo programų startavimą realizavimą.

Institucinis lygmuo – veiksmai, kurių imasi valstybinės ir nevyriausybinės institucijos.

Suprantama, kad jokia paskelbta valstybinė ugdymo programa, negali pati savaime veikti sėkmingai, kol prie jos įgyvendinimo neprisijungia institucijos, kurios atsakingos už programų įgyvendinimą, jų kokybės užtikrinimą. Šiuo atveju, siekiant kurti moterų finansinio raštingumo ugdymo programas ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tarpinstituciniam bendradarbiavimui, kitaip tariant – instituciniam lygmeniui.

Kvieskienė (2016), kalbėdama apie Lietuvos galimybes, akcentuoja tarpinstitucinio lygmens svarbą, nurodydama, kad derėtų ieškoti tarpinstitucinio bendradarbiavimo – ne tik panaudojant jau turimus išteklius (pvz. nevyriausybines organizacijas, verslus, valstybines finansų ir švietimo įstaigas), bet ir kuriant daugiafunkcinius centrus, kuriuos kokybiškesnis finansinio raštingumo ugdymas galėtų būti vykdomas atliepiančiais įvairesnius visuomenės poreikius. Ambicija kurti daugiafunkcinius tikslus gali pasirodyti per didelė šių dienų perspektyvoje, bet minimas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, siekiant kurti finansinio raštingumo ugdymo turinį moterims, tikrai gali būti vertinamas kaip sprendimas žemo moterų finansinio raštingumo problemai.

Verta paminėti, kad būtent politiniu ir tarpinstituciniais lygmenimis sprendžiami ir klausimai – kas bus programų vykdytojai, kas bus programų dalyviai. Suprantama, kad programos turi tenkinti pačios visuomenės poreikius. Visgi, pastangos atliepti plačios visuomenės poreikius, finansinio raštingumo ugdymo klausimu, gali nepasiteisinti. Hung ir kt. (2012), primena, kad bendros finansinio švietimo programos gali turėti skirtingą poveikį moteris ir vyrams. Kaip standartinį pavyzdį mokslininkas pateikia tai, kad įprastai moteris reikia „mokyti“ labiau, nes jos mažiau pasitiki savimi finansiniuose klausimuose, tad ta pati programa, vykdoma bendrai, gali nešti ir skirtingus rezultatus vyrų ir moterų lytims.

Atsižvelgiant į lyčių skirtumus, statistinius ir tyrimų duomenis, mums jau žinoma, kad moterims derėtų kurti atskiras finansinio raštingumo programas, bet kyla klausimas – ar finansinio raštingumo mokymai turėtų būti skirti ir siūlomi visoms moterims, o gal tik labiausiai motyvuotoms, suinteresuotoms moterų grupėms? Į šį klausimą savo požiūrį turi mokslininkai Meier & Sprenger (2008), kurie savo tyrimu pagrindžia, kad politikos formuotojai ir finansinio raštingumo programų iniciatoriai turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad programos būtų patrauklios visiems, net toms asmenų grupėms, kurie turi nusiteikimą, kad savo laiko finansinio raštingumo žinių ugdymui jie skirti nenori. Nes jeigu programos bus parengtos neatsižvelgiant į šį XXI amžiaus dalies visuomenės poreikį, kad medžiaga būtų atitinkamai parengiama ir asmenims, kurie yra nekantrūs ir nori greito finansinio raštingumo poveikio, tos programos nebus efektyvios ir neneš norimos naudos.

Tuo tarpu Okamoto & Komamura (2021) papildė idėją, apie mokymų prieinamumą, nurodydami, kad finansinio raštingumo mokymasis turi būti prieinamas kiekvienam, t.y. turi būti sudarytos galimybės mokytis finansinio raštingumo, kad kiekvienas savarankiškai galėtų įgyti reikiamas žinias. Kiek kitokį požiūrį į programų prieinamumą pateikia OECD (2023), rekomenduodami skirti daugiau dėmesio tiems gyventojams, kurių finansinis raštingumas yra mažiausias. Teigiama, kad politikos formuotojai turėtų apsvarstyti galimybę atitinkamoms grupėms skirti specialiai pritaikytus finansinio švietimo paslaugų teikimo metodus.

Dar viena mokslininkų išvalga, į kurią privalu atsižvelgti yra ta, kad siekdami didinti finansinio raštingumo lygį, reikia į situaciją žiūrėti kur kas plačiau nei įprasta ir įvertinti tai, kad žemam finansinio raštingumo lygiui, žmonių elgsenai su pinigais įtakos turi net tokie aspektai kaip *bandos jausmas* (Šneiderienė ir kt. 2022) ir *minios efektas*. Vaitkus ir Vasiliauskaitė (2018), kalbėdami apie finansinio neraštingumo pasekmes, mini *minios efekto* sąvoką, finansinio saugumo nepriėmimo, kaip vienos iš vertybių, aspektus. *Minios efektas* pasak straipsnio autorių yra vienas iš daugiausiai žalos sukeliančių finansinių sprendimų. Jeigu asmuo yra mažai ką išmanantis finansų temoje, turi žemą finansinio raštingumo lygį, natūraliai kelia sau riziką, nes lengviau pasikliauja minios nuomonei, seka pavyzdžiu, kuris nebūtinai yra teisingas ir jam naudingas, be to, net gali kelti nepatogių pasekmių visai finansinei sistemai ir net šalies ekonomikai.

Tokiam požiūriui pritaria Zonienė ir Šoblinskaitė (2022), kurios teigia, kad Lietuvos finansų rinkos stabilumui reikšmingą įtaką daro namų ūkio finansinė elgsena ir padėtis, o kad situacija gerėtų, reikalinga sistemingai didinti finansinį raštingumą. Iš esmės, *bandos jausmo* ir *minios* efektai, kaip natūraliai vykstantys procesai, primena, kad siekiant efektyvumo ir progresyvaus rezultato finansinio raštingumo situacijos gerinime, teigiamą poveikį daryti reikia ne mažoms asmenų grupėms, bet masiškai. Šiuo atveju, mažų pokyčių neužteks, reikalinga ieškoti edukacinių priemonių, kurios padėtų gerinti moterų finansinio raštingumo situaciją visos Lietuvos mastu.

Kaip minėta anksčiau, valstybiniu ir tarpinstituciniu lygmenimis yra sprendžiama ir kas bus atsakingi už finansinio raštingumo ugdymą. Lietuvoje nėra aišku, kas yra atsakingi už finansinio raštingumo ugdymą valstybiniu lygmeniu niekam nėra paskirta tokia atsakomybė. Kokias praktikas šiuo atveju taiko kitos šalys? Amerikoje pastaruoju metu jau garsiau kalbama, kad prie finansinių ir ekonominių žinių skleidimo (ypatingai pažeidžiamosioms gyventojų grupėms) prisidėti turėtų socialiniai darbuotojai. Kaip teigia Huang ir kt. (2021), socialinio darbo profesija Amerikoje vėl atgyja ir daugiau dėmesio skiria būtent finansinių ir ekonominių problemų sprendimui.

Amerikos praktika parodo, kad ten socialiniais darbuotojais itin pasitikima, jie laikomi kompetencija, ugdyti finansinius gebėjimus, turintys specialistai. Nors tas pats Huang ir kt. (2021) tyrimas, kuriame dalyvavo 1039 socialiniai darbuotojai, parodė, kad patys specialistai dar nesijaučia turintys pakankamai žinių ir esantys pilnai paruošti darbui finansinio raštingumo ugdymo srityje, visgi finansų valdymo ir praktinių temų specialistai nurodo kaip labai naudingas ir reikalingas tiek jiems patiems, tiek asmenų grupėms, su kuriomis jie dirba. Panašias išvalgas patvirtinančių tyrimų galime aptikti ir mūsų šalyje. Mokslinėje literatūroje socialinių darbuotojų indėlį į finansinio raštingumo ugdymą pagrindžia Balkytės ir kt. (2017) atliktas tyrimas su 30 socialinių darbuotojų, dirbančių su atskirtą patiriančiu jaunimu.

Tyrimas parodė, kad būtent socialiniai darbuotojai yra tie asmenys, kurie identifikuoja socialinės atskirties asmenų finansines problemas ir finansinio raštingumo kompetencijų lygį. Šiame tyrime būtent socialinių darbuotojų dėka buvo išsiaiškinta, kokios yra finansų valdymo problemos, identifikuojamas žemas tam tikros visuomenės grupės finansinio raštingumo lygis. Šis atradimas yra reikšmingas, nes aiškiai suvokus esamą situaciją, identifikavus problemų atsiradimų priežastis, galima judėti toliau – sprendžiant problemas švietimo pagalba.

Minėtų mokslininkų, Balkytės ir kt. (2017), tyrimo išvadose nurodoma, kad socialiniams darbuotojams reikalinga metodinė medžiaga (vaizdinės priemonės, virtualios skaičiuoklės ir kt.), kurias naudodami jie galėtų padėti atskirtų ir finansinius iššūkius patiriančiam jaunimui gerinant savo finansinę situaciją, didinant finansinio raštingumo lygį ir ugdyti reikiamas šiems laikams kompetencijas. Kalbant apie specialistus, tiesiogiai ugdančius piliečių finansinį raštingumą, dar verta paminėti, jog mokymo veiksmingumą lemia ir mokytojo, edukatoriaus asmeninė patirtis srityje (Compen ir kt. 2021). Mokymai bus efektyvesni, jeigu juos ves asmuo, kuris turi ne tik teorinių, bet ir praktinių žinių ar/ir darbinės patirties srityje. Prieš pradėdant ugdyti visuomenės finansinį raštingumą, reikalinga deramai paruošti specialistus, padėti jiems įgyti reikiamas žinias, kompetencijas ir įgūdžius.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad neformalusis finansinio raštingumo ugdymas galės būti kokybiškai vykdomas, kai vyks aktyvus vyriausybės, politikos formuotojų, t.y. politinio lygmens, įsitraukimas ir kokybiškas, nepertraukiamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Bendradarbiaujant institucijoms turi būti sukurta valstybinio lygmens suaugusiųjų neformaliojo finansinio raštingumo ugdymo strategija, pasiskirstyta atsakomybėmis, atsižvelgiama į rinkos ir visuomenės aktualijas bei poreikius.

1.2.2 Suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo turinys

Siekiant suprasti, nuo ko pradėti ir kaip vykdyti pokyčius moterų finansinio raštingumo ugdymo srityje, pasitelkiamos gerosios Lietuvos ir užsienio šalių patirtys. Šiame skyriuje bus aptarta keletas Lietuvos ir užsienio finansinio raštingumo ugdymo programų atvejų ir apžvelgtas jų turinys bei ugdymo formų įvairovė.

Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį, kad finansinio raštingumo mokymai turi būti nestandartizuoti. Kai kalbama apie finansinio raštingumo programų turinį, neužtenka turėti bendro turinio programų visai visuomenei.

Hung ir kt. (2012) teigimu, reikėtų teikti individualizuotus finansinio raštingumo mokymus bei programas būtent moterims ir skirtingoms jų amžiaus bei kitų socialinių, ekonominių skirtumų grupėms. Idėjai, kad finansinio raštingumo mokymų programos, jų turinį reikėtų labiau individualizuoti, pritaikyti atskirai moterims, pritaria ir kiti mokslininkai, tokie kaip: Lezgovko ir Mikelionytė (2022) bei Tang & Baker (2016). Hung ir kt. (2012) tyrimai, atskleidė, kad programos, kurios skirtos konkrečioms moterų subkategorijoms ir susijusios su tam tikra finansine veikla, buvo efektyvesnės. Kitaip tariant, efektyvūs buvo į konkrečią situaciją, poreikius, amžiaus ir kitą specifiką orientuoti mokymai.

Hung ir kt. (2012) kaip veiksmingą pavyzdį pateikia Jungtinėse Karalystėse prieš kelis dešimtmečius vykdytą *“Parents Guide to Money”* jaunų tėvų finansinio švietimo programą ir Vokietijoje specifiskai vidutinio ir vyresnio amžiaus moterų grupei sukurtas programos. Iš esmės mokslininkai teigia, kad praktikoje turima sėkmingai pritaikytų visuomenės poreikiams ugdymo programų pavyzdžių, tad galima remtis gerosiomis patirtimis ir integruoti reikiamus aspektus. T.y. finansinio raštingumo ugdymo programos turėtų būti rengiamos atsižvelgiant į konkrečios asmenų grupės poreikius, atsižvelgiant į amžių, socialinę padėtį ir kitus aspektus, kitu atveju programos nebus tokios efektyvios.

Šio skyriaus kitame poskyryje bus pristatomos Lietuvos ir užsienio finansinio raštingumo programos, kurios atspindi teiginį, kad finansinio raštingumo ugdymo programos turi būti individualizuotos. Kaip matysime, visos žemiau pateiktos programos skirtingos, nes yra skirtos tam tikrai besimokančiųjų kategorijai. Jos skirtingos ir dėl to, kad turi skirtingus tikslus ir vertinimo kriterijus. Poreikis kurti skirtingas finansinio raštingumo ugdymo programos paaiškinamas visiems suprantamais pavyzdžiais: pensijos planavimo temos bus aktualios vyresnio amžiaus žmonės, bet bus mažiau aktualios studentams, kurių artimiausias rūpestis pavyzdžiui – studijų paskolos grąžinimas ar savo būsto įsigijimas. Kai kalbama apie programų efektyvumą, pagal Walstad ir kt. (2017), įgyvendindami identiškas programos visiems, neskirstant besimokančiųjų pagal amžiaus ir poreikių skirtumus, neatsižvelgiant į socialinius ir kitus skirtumus, gautume rezultatus, kad finansinio raštingumo programos neefektyvios, ir tai būtų tiesa, kadangi jos būtų vykdomos netikslingai. Visgi tinkamos ir kruopščiai ir tikslingai įgyvendintos finansinio raštingumo ugdymo programos yra efektyvios.

Šiuo atveju, kai kalbama apie finansinio raštingumo ugdymo programos, gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad tokios programos Lietuvoje jau yra ir kuris laikas yra sėkmingai įgyvendinamos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje turime veikiančias vaikų finansinio raštingumo ugdymo programos, skirtas būtent vaikams. Pavyzdžiui, ŠMSM (2020) mini Nacionalinės švietimo agentūros finansinio ugdymo modulius, organizacijos *Lietuvos Junior Achievement* įvairius finansinio raštingumo modulius bei *Lietuvos laisvosios rinkos instituto* vienu metų integruotą programą „Pilietis per 31 valandą“ – visos šios programos skirtos vaikams. Visgi, kai kalbame apie suaugusiųjų finansinio raštingumo programos, Lietuvoje jų turime vos keletą, ir vis dar neturime programų atskirai moterims. Kyla diskusinis klausimas – ar reikalinga suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programa, jeigu finansinį raštingumą ugdome nuo mažumės? Atsakymą mus sufleruota anksčiau minėtieji statistiniai duomenys, kuriuose nurodoma, kad Lietuvoje suaugusiųjų finansinio raštingumo rezultatai prastėja (Lietuvos bankas, 2024a), o moterų rezultatai šioje srityje prastesni nei vyrų (Aren & Zengin, 2016; Artavanis & Karra, 2020; Lapinskienė ir kt. 2022; Lezgovko ir Mikelionytė, 2021; OECD, 2023; Okamoto & Komamura, 2021).

Atsakymą į šį klausimą papildė Lukoševičiaus ir Butėno (2021), Kvieskienės (2016) išvalgos, jog finansinis raštingumas turėtų būti dalis mokymosi visą gyvenimą koncepcijos ir vykti nepertraukiamai. Be to galima paminėti, kad mokymų medžiaga, gyvenimiška patirtis vaikams ir suaugusiesiems skiriasi. Tad vaikų ugdymas yra kaip geras pamatas, bet reikia ir toliau puoselėti finansinio raštingumo žinias ir įgūdžius. Tiesa, šiuo atveju dar derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad informacijos apie suaugusiesiems vykdomus finansinio raštingumo kursus, paskaitas, mokymus yra apstu, bet beveik visos tos programos sukurtos komerciniais tikslais – t.y. ne edukaciniu tikslu, o organizacijoms siekiant pelno iš parduodamų finansinių įrankių/produktų.

Lietuvoje yra finansinių įstaigų, kurios nurodo, kad užsiima suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymu, labiausiai žinomos ir plačiausiai veikiančios: *MCapital*; *Finansinių sprendimų agentūra*, *iFuture investmens* ir kt. Visgi, nepaisant deklaruojamo tikslo – didinti piliečių finansinį raštingumą, šios įmonės po šia fraze slepia komercinius tikslus, nes yra priklausomos nuo kitų finansinių įstaigų, partnerių ir taip vadinamuoju švietimu užsiima tik tam, kad parduotų draudimo, pensijų ar kitus finansinius įrankius, iš kurių turi asmeninės finansinės naudos.

Tuo tarpu šiame darbe norima daugiau dėmesio skirti Lietuvoje ir užsienyje vykdomoms nekomercinėms suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programoms. Apžvelgsiu keletą programų, kurios svarbios šio darbo kontekste.

1.2.3 Suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo praktika Lietuvoje ir užsienio šalyse

Šiame poskyryje pristatomos 3 Lietuvoje ir 2 užsienio šalyse vykdomos suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programos, dėmesį ir akcentus koncentruojant į ugdymo turinio aspektą.

Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b)

Tai bene vienintelė suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programa, skirta ir nemokamai pasiekiamą visiems Lietuvos gyventojams, jos tikslas yra švietėjiškas, maksimaliai sumažintas komercinis interesas. „Lietuvos banko misija yra kurti naudą visuomenei. <...> Esminėmis institucijos vertybėmis grindžiamas mūsų organizacijos tarnautojų darbas ne tik padeda kurti naudą visuomenei, bet taip pat prisideda didinant Lietuvos žmonių pasitikėjimą valstybės centriniu banku ir visa šalies finansų sistema“ (Lietuvos bankas, 2024b).

Savo internetiniame tinklapyje (Lietuvos bankas, 2024b), bankas pateikia ne tik naujausią informaciją apie finansinį raštingumą, įvairias ataskaitas, bet ir nuolat papildo medžiagą bendrojo finansinio raštingumo temomis. Lietuvos banko finansinio raštingumo programos (internetinių mokymų) turinio prasme yra išskiriamos 7 temos: asmeniniai finansai; mokėjimai; draudimas; pensijos, investavimas, paskolos ir sukčiavimas.

Lietuvos bankas šiame mokymų portale siekia pateikti informaciją, kuri turėtų padėti piliečiams priimti efektyvius finansinius sprendimus ir daugiau sužinoti apie įvairius finansinius produktus, paslaugas. Mokymuose medžiaga pateikiama apie namų ūkio biudžeto tvarkymą, taupymą, skolinimąsi, lėšų kaupimą ir investavimą ateičiai bei priemones, kaip saugotis nuo sukčių.

Verta pabrėžti, kad ši (internetinių mokymų) programa skiriasi nuo kitų Lietuvoje vykdomų suaugusiųjų finansinio raštingumo programų tuo, kad joje nėra reklamų, vienoje vietoje patalpinta kone plačiausia suaugusiam žmogui reikiama finansinė informacija.

Kalbant apie vieną iš svarbių programos sudedamųjų dalių – vertinimą, paminėti derėtų, kad po daugeliu temų yra parengti žinių pasitikrinimo testai, leidžiantys besimokančiajam įtvirtinti mokomąją medžiagą ir mokytis iš klaidų.

Nacionalinės švietimo agentūros finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a)

Tai dar viena pilna suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programa, kuri buvo įgyvendina švietimo tikslais. Tai nuotolinė pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programa. Šią programą įgyvendino *Kauno technologijos universiteto* Edukacinės kompetencijos centras.

Programa buvo parengta Lietuvos Banko, Lietuvos Junior Achievement, Sodros, Užimtumo tarnybos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos iniciatyva, globojant Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Visgi, šiuo atveju, susiduriama su problema – ši programa skirta ne plačiai visuomenei, o specifiskai pedagogų kvalifikacijos tobulinimui.

Verta paminėti, kad pedagogams ši programa buvo finansuojama, o visiems kitiems, norintiems mokytis pagal šią programą, nurodoma 2 500 eur kaina. Be to, programa vykdyta tik 2022-aisiais, šiuo metu ši programa neaktyvi. Iš viešai skelbiamų duomenų, matoma, jog tai 40-ies akademių valandų programa, kuriuos tikslas – „ne tik suteikti pedagogams aktualių žinių ir įrankių ugdyti mokinių finansinį raštingumą, tačiau ir prisidėti prie asmeninės mokytojų savišvietos <...> Mokymų dalyviai išsamiai susipažins su įstaigų struktūromis ir veiklos sritimis, analizuos konkrečius atvejus, kuriuos galės taikyti savo pamokose“ (NAŠA, 2022a, p.1). Nurodoma, kad mokymai aprėpia ir praktines užduotis, kurių dėka mokymų dalyviai gali pritaikyti įgytas žinias.

Kalbant apie šios programos turinį, išskiriama, kad turinį sudaro tokios temos kaip: papildomo pensijų kaupimo naujovės; mokesčių mokėtojų teisės ir pareigos; asmeninių finansų valdymo principai; inovacijos finansų sektoriuje.

Negalime prieiti prie detalesnės šios programos informacijos ir plačiau aptarti turinio, bet matome, kad turinys nors šiuo atveju ir yra papildytas inovacijų bei teisių ir pareigų skiltimi, bet neapima kitų finansinio raštingumo ugdymo temų, tokių kaip: draudimas, skolinimasis, saugumas.

Nurodyta, kad įgytas žinias besimokantieji patikrinti gali atlikdami praktines užduotis, o pabaigus mokymus, dalyviai gauna kompetenciją patvirtinantį pažymėjimą.

Gabi bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023)

Tai 2023-aisiais įgyvendinta neformaliojo suaugusiųjų švietimo 138 valandų programa, skirta nedirbantiems, bet karjeros finansinių paslaugų sektoriuje siekiantiems asmenims. Programos tikslas – suteikti žinių ir įgūdžių, reikalingų sėkmingai karjerai finansinių paslaugų sektoriuje.

Ši programa buvo rengta bendradarbiaujant Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai bei Užimtumo tarnybai. Programa apėmė temas, skirtas ne tiek bendram finansiniam raštingumui ugdyti, kiek papildyti labai specifines, darbui reikalingas žinias apie finansų valdymą, fondų administravimą, investavimo strategijas, rizikos valdymą, pensijų klausimus.

Šios programos temos: finansų pagrindai; pensijų draudimas; investavimo strategijos; finansinių ataskaitų analizė; veiklos rodikliai; finansų valdymo priemonės ir metodai; atitiktis teisės aktams; rizikos valdymas; efektyvūs bendravimo įgūdžiai; bendradarbiavimas, komandinis darbas ir laiko valdymas. Mokymų medžiaga labiau susijusi su produktų išmanymu ir kompetencijomis, reikalingomis darbo su klientais srityje, bet, nepaisant didelės laiko ir temų apimties, neteikia dėmesio kitoms svarbioms finansinio raštingumo temoms, tokioms kaip: valstybiniai mokesčiai, saugumas ir draudimas. Programoje nurodoma, kad vertinimas sistemingai atliekamas (po kiekvienos temos) – testais ir rašytinėmis užduotimis. Taipogi šioje programoje detalizuojami ir kokybės užtikrinimo metodai – nurodoma, kad programos dalyvių prašoma teikti grįžtamąją informaciją apie dėstytojų darbą. Kurso turinys yra periodiškai peržiūrimas ir atnaujinamas atsižvelgiant į pokyčius, užtikrinant, kad jis atitiktų dabartinę finansinę praktiką. Minimas ir vienas iš rečiau aptinkamų metodų – mokymus vedantys dėstytojai stebi ir teikia atsiliepimus apie vienas kito mokymo metodus ir turinio perteikimą, taip skatindami nuolatinį tobulėjimą.

Toliau pateikiama keletas užsienio praktikų ir tarptautinių suaugusiųjų finansinio raštingumo programų pavyzdžių.

FIS Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023)

Tai viena iš naujesnių internetinių finansinio raštingumo ugdymo programų, kuri skirta būtent suaugusiesiems. Ši programa yra parengta kaip internetiniai kursai, kurie visiems prieinami ir yra nemokami. Programą sudaro trumpieji mokomieji subtitruoti filmukai. Turinio prasme programa apima tokias temas: jūsų pinigų vertė ir įtaka; finansiniai produktai, paslaugos; pajamos ir išlaidos; išlaidų ir taupymo planas; santaupos; kredito ataskaitos ir balai; skolinimosi pagrindai; skolų valdymas; kreditinių kortelių naudojimas; savo ateities kūrimas; tapatybės ir kito turto apsauga; sprendimų dėl būsto priėmimas; namo pirkimas; nelaimės: finansinis pasirengimas ir atkūrimas.

Ši programa apima itin daug reikšmingų finansinio raštingumo temų ir net papildomai išskiria būsto įsigijimo temą bei kreditinių kortelių naudojimo temą kaip reikalingas mokymų programai. Pasigendama tik valstybinių mokesčių skilties, bet detaliau peržiūrėjus mokymų medžiagą, turinį, galima teigti, kad šie mokymai kokybiškai pateikia beveik visą esminę finansinio raštingumo ugdymo esmę ir vertę.

Tiesa, kalbant apie mokymų medžiagos įsisavinimą, reikia paminėti, kad mokymai neturi vertinimo ar žinių patikrinimo užduočių. Vietoje vertinimo yra temų apibendrinamieji video filmukai.

Deja, bet neaptinkama daugiau informacijos apie turinio rengėjus, ar dalyvių programos vertinimą. Pavyko aptikti tik informaciją, kad programa labiau skirta Amerikos rinkai, bet yra laisvai prieinama be jokios registracijos ir mokesčio – viso pasaulio žmonėms.

Čekijos finansinio raštingumo mokymai (Chloubá ir kt., 2011)

Ši finansinio raštingumo ugdymo programa bus apžvelgiama per Chloubá ir kt. (2011) pateiktą Čekijos tyrimo atvejį. Šiuo atveju neturime galimybės patys susipažinti su programa ir jos turiniu, bet tam pasitelkiame Chloubá ir kt. (2011) tyrimo išvadas.

Minėtieji mokslininkai analizavo nuotolinę finansinio raštingumo platformą – virtualią mokymosi aplinką WebCT, kurioje buvo galima mokytis, kaip teisingai derėtų elgtis tam tikrose finansinėse situacijose.

Platformoje įdiegta mokymosi programa veikė kaip simuliacija, leidžianti besimokantiesiems įsijausti į galimą pasitaikyti realybėje situaciją ir ieškoti sprendimų. Programa buvo siekiama ugdyti finansinio raštingumo lygį – vartotojai čia gavo pagrindinių žinių apie finansinius produktus ir paslaugas.

Šie mokymai – simuliacija paaiškino finansinio raštingumo pagrindus. Mokymai buvo sudaryti iš 4 temų: piniginis raštingumas; kainų raštingumas; biudžeto raštingumas; teisinis raštingumas.

Šioje mokymų programoje temos suskirstytos unikalčiai, bet mokymų esmė – suteikti bazines finansinio raštingumo žinias. Mokoma tokių sąvokų kaip: kainų praktika, mokesčiai, infliacija, turtas, įsipareigojimai, balansas, pajamų ataskaita.

Mokymai skirti ir praktinių žinių įgijimui, per temas apie pajamų ir išlaidų bei asmeninio biudžeto valdymą, finansų planavimą, rezervų sudarymą. Šiuose mokymuose mažiau dėmesio skiriama finansinių įrankių ir produktų analizėms, bet kaip matome jie unikalūs, nes apima teisinio raštingumo sritį. Nors pačios platformos pamatyti ir išbandyti neturime galimybės (šiuo atveju esame apriboti remtis tik minimame straipsnyje pateikta informacija), šie duomenys mums vertingi. Chlouba ir kt. (2011) mini, kad ši programa nereklamavo jokio konkretaus produkto ar paslaugos ir kaip teigiama, beveik visi terminai programoje buvo aiškinami pasitelkiant praktinius pavyzdžius, kas leido besimokantiesiems greičiau pritaikyti įgytas žinias bei adaptuoti jas realiame gyvenime.

Besimokantieji mokymosi procese įgytas žinias galėjo patikrinti atlikdami testus po kiekvieną temą. Testai sudaryti taip, kad teisingas būtų tik vienas atsakymas. Jeigu testo rezultatas buvo mažesnis nei 60 %, besimokančiajam buvo suteikiama galimybė grįžti prie atitinkamos temos mokymo medžiagos ir ją pakartoti, o po mokymų besimokantieji galėjo laikyti ir egzaminą.

Žemiau pateikiama minėtųjų finansinio raštingumo ugdymo programų turinio analizės apibendrinimas.

2 lentelė. Finansinio raštingumo programų temos

<i>Tema</i>	<i>Programos, kuriose ši tema yra</i>	<i>Komentarai</i>
Asmens/šeimos finansų valdymas ir biudžetas	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a). - FIS Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023). - Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programa (Clouba ir kt. 2011).	Keturiose iš penkių programų šiai temai skiriamas dėmesys. Programose, kurios skirtos savarankiškam piliečių mokymuisi ši tema yra įtraukta. Ji nenagrinėjama tik programoje, skirtoje finansų koordinatorių mokymams.
Taupymas	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a) - FIS Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023). - Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programa (Clouba ir kt. 2011).	Taupymo tema vėlgi vienaip ar kitaip nagrinėjama programose, kurios skirtos savarankiškam piliečių mokymuisi ši tema yra įtraukta, nenagrinėjama tik programoje, skirtoje finansų koordinatorių mokymams.

<i>Tema</i>	<i>Programos, kuriose ši tema yra</i>	<i>Komentarai</i>
Investavimas	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programa (Clouba ir kt. 2011). - <i>Gabi</i> bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023).	Nėra aiškių duomenų, ar Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a) ši tema yra. <i>FIS</i> Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023) investavimo temai nėra skiriamas dėmesys, apie tai tik menkavertiškai užsiminama kitose temose, bet nėra mokoma iš esmės. Matoma, kad investavimo tema bendram finansinio raštingumo kontekste yra gana svarbi.
Pagrindiniai valstybiniai mokesčiai	- Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a). - Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programa (Clouba ir kt. 2011).	Valstybinių mokesčių tematikai skiriamas mažesnis dėmesys, vos dvejose iš penkių programų apie tai užsiminama.
Pensijų sistema	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a). - <i>FIS</i> Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023). - <i>Gabi</i> bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023).	Neturime tikslų duomenų, ar Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programoje (Clouba ir kt. 2011) kalbama konkrečiai apie pensijų klausimus. Bet matome, kad visose kitose programose šiai temai skiriamas ypatingas dėmesys.
Skolos paskolos	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - <i>FIS</i> Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023). - Čekijos finansinio raštingumo ugdymo programa (Clouba ir kt. 2011).	Neturime tikslų duomenų ar Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a) ir <i>Gabi</i> bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023) apima skolų – paskolų temą. Bet tai, kad trijose iš penkių programų ši tema yra, rodo temos svarbą.
Rizikų valdymas ir draudimas	- Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b). - <i>FIS</i> Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023). - <i>Gabi</i> bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023)	Neturime tikslų duomenų ar ši tema apžvelgiamam Nacionalinės švietimo agentūros Finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a) ir Čekijos finansinio raštingumo ugdymo (Clouba ir kt. 2011) programose. Bet daugumoje programų šiai temai skiriamas didelis dėmesys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis lentelėje nurodytais autoriais.

Sugretinus finansinio raštingumo sąvoką apimančias finansų temas ir finansinio raštingumo programas, matoma, kad programose daugiausiai dėmesio skiriama asmens/šeimos finansų valdymo ir taupymo temoms, mažiausiai dėmesio sulaukia mokesčių temos. Kaip matoma iš turimų duomenų, nei viena iš apžvelgtų programų neapima visų finansinio raštingumo sąvokos temų (arba nenurodo, kad programose dėmesys skiriamas visoms temoms). Idealiu atveju, finansinio raštingumo ugdymo programos turėtų sietis su pačia finansinio raštingumo sąvoka ir atspindėti visas finansinio raštingumo sampratos sudedamąsias dalis. Grįžtant prie moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikių, svarbu prisiminti, kad rengiant moterų finansinio raštingumo programas, mokymų turinys turi būti dar ir specifiskai pritaikytas, atsižvelgiant į lyčių skirtumus ir specifinius moterų psichologinius bruožus. Tang & Baker (2016) teigia, jog rengiant finansų ugdymo programas, reikėtų akcentuoti psichologinių savybių ugdymą, orientuotis ne tik į objektyvių finansinių žinių suteikimą, bet ir į psichologinių savybių ugdymą. Tai reiškia, kad mokymų turinys turėtų būti susietas ir su psichologijos žiniomis. Pagrįsti mokslininkų sutarimą šiuo klausimu galima ir atsižvelgiant į Li (2021) pateiktas išvadas, kuriose jis teigia, kad, siekdami didinti moterų finansinio raštingumo lygį, turima atsižvelgti ir į moterų psichologiją, ir psichinius veiksnius, tokius, kaip: įprastą patiklumą, paklusnumą, nepastovumą. Dar vieną įžvalgą apie moterų finansinio raštingumo ugdymo programų turinio unikalumą randame ir tyrėjų Maknickienės ir Rapkevičiūtės (2022) darbe, kuriame pabrėžiama, kad dera atsižvelgti į akivaizdžius lyčių interesų skirtumus, nes finansų valdymas, finansinių žinių lygmuo yra įtakojamas interesų ir lemia skirtingus rezultatus. Lapinskienės ir kt. (2022) tyrimų išvadose minima, kad reikia atkreipti dėmesį į tai, kad geresnės psichologinės žinios lemia realesnį savęs ir pasaulio suvokimą, o tai yra itin svarbu finansų temoje, dėl to turėtų būti skiriama dėmesio, kai mokoma finansinio raštingumo ir ypatingai – investavimo subtilybių. Zonienė ir Juciūtė (2023) primena, jog moterims derėtų skirti papildomo dėmesio kalbant ir apie tokį fenomeną, kaip – finansinę neištikimybę, nuo kurios dažniau nukenčia būtent moterys, o ne vyrai. Į finansinio raštingumo ugdymo programų turinį derėtų įtraukti ir šią temą. Pasak mokslininkų Zonienės ir Juciūtės (2023), finansinė neištikimybė pasireiškia poroje per finansinės informacijos, finansinio elgesio slėpimą, finansinės kontrolės priemones, įvairaus pobūdžio manipuliacijas ir net gali pasireikšti finansinio smurto forma. Todėl, ugdant moteris finansinio raštingumo temomis, derėtų kalbėti ne tik apie įprastas temas, bet ir mokyti moteris siekti išvengti finansinės neištikimybės, mokant identifikuoti poros finansinį suderinamumą, atpažinti savo ir partnerio finansų valdymo įpročius, atvirai kalbėti apie finansinę situaciją, finansinius tikslus, lūkesčius, ir nusimatyti asmenį ir poros finansinių tikslų planą. Zonienė ir Juciūtė (2023) taip pat pabrėžia, kad, vykdant programas, turinyje turėtų atsispindėti ir dar viena su moterų saugumu susijusi tema – pagalbos galimybės. Akcentuojama, jog svarbu moterims priminti bei jas informuoti, kad, esant poreikiui, susidūrus su finansiniais iššūkiais ar patyrus finansinę neištikimybę, jos gali kreiptis į besispecializuojančius finansų srityje specialistus.

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad nė viena iš pristatytų suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programų neapima visų būtinų finansinio raštingumo sampratos temų, taipogi nei viena jų nebuvo adaptuota specifiskai moterims, bet nepaisant to, parodo galimybes ir galimą programų įgyvendinimo įvairovę. Remiantis pateiktomis mokslininkų įžvalgomis prieinama prie išvados, kad finansinio raštingumo ugdymo moterims turinį sudaryti turėtų ne tik asmeninių/šeimos finansų valdymo, taupymo, investavimo, pagrindinių valstybinių mokesčių, pensijų sistemos, skolų-paskolų bei rizikos valdymo, draudimo temos, bet ir finansinės neištikimybės, pagalbos priemonių temos.

1.2.4 Finansinio raštingumo ugdymo formos

Ankstesniame poskyryje aptarta vykdomų suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programų turinys, šioje darbo dalyje bus pristatoma minėtųjų programų vykdymo formos, veiklos bei pristatomos platesnės galimybės, kaip būtų galima ugdyti moterų finansinį raštingumą.

Lietuvos banko finansinio raštingumo programa (Lietuvos bankas, 2024b) pasižymi bene plačiausiu turinio perteikimo formų ir veiklų spektru. Nuo tada, kai Lietuvos bankas įsteigė Finansinio raštingumo centrą (2022 metų pabaigoje), finansinio raštingumo programą tiek vaikams, tiek suaugusiems įstaiga vykdo per daugybę skirtingų edukacinių veiklų, tokių kaip: internetiniai mokymai; diskusijos; renginiai; žygiai; žaidimai; video medžiaga; žinių pa(si)tikrinimo testai; seminarai; konkursai; ekskursijos; parodos. Kaip matome, Lietuvos bankas siekia kuo įvairesnėmis ugdymo formomis pasiekti kuo įvairesnę besimokančiųjų auditoriją.

Gabi bankininkystės ir finansinių operacijų neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa (Gabi, 2023) buvo įgyvendinta naudojantis nemaža gausa edukacinių veiklų, jų aptikta 6: paskaitos, interaktyvūs seminarai; atvejų analizė; grupiniai projektai; modeliavimas/vaidmenų žaidimai; mokymasis internetu. Ši programa unikali tuo, kad apima rečiau aptinkamas edukacines veiklas – modeliavimą/vaidmenų žaidimą bei atvejų analizes ir grupinius projektus, kurių finansinio raštingumo mokymuose aptinkama išskirtinai retai.

Apie suaugusiųjų finansinio raštingumo programų diegimo formas ir veiklas rašo ir daugiau specialistų, pavyzdžiui, Kvieskienė (2016), kuri teigia, kad finansinio raštingumo programos gali remtis keturiomis pakopomis ir apimti gausybę ugdymo formų ir veiklų. Pasak Kvieskienės (2016), pirmoji finansinio raštingumo ugdymo pakopa – akademinis mokymasis, kuris paremtas pamokomis, seminarais, paskaitomis, projektais ir vadovėliais, finansinio raštingumo temomis. Antroji – verslo modeliavimas per žaidimo prizmę, kuris įgyvendinamas, pavyzdžiui, per finansinės elgsenos simuliacijas, finansinių temų projektus su žaidimų elementais, varžybas. Trečioji – praktiniai įgūdžiai, kuomet finansinės žinios ir įgūdžiai įgaunami su mentoriaus pagalba. Trečioji pakopa įgyvendinama, pavyzdžiui, kuriant simuliacinę įmonę ir simuliuojant visą įmonės gyvavimo procesą iki jos uždarymo. Ir ketvirtoji – ryšys su verslu, kuris kuriamas, kuomet besimokančiuosius ugdo versle esantys žmonės, kai mokomasi iš žmonių realių patirčių. Šis minimas 4-ių pakopų finansinio raštingumo ugdymo modelis, nors ir suprantamas gana siaurai, daugiausiai dėmesio teikiant verslo žinių ir įgūdžių sričiai, gali būti adaptuojamas ir praplečiamas, atliepiant šių laikų besimokančiųjų poreikius.

Apibendrinant Kvieskienės (2016) pateiktą medžiagą, galima išskirti šias, finansinio raštingumo ugdymo formas ir veiklas: žaidimai; seminarai; paskaitos; elgsenos simuliacijos; projektai; modeliavimas per žaidimo prizmę; varžybos; mentorystė; simuliacijos; mokymasis iš žmonių realių patirčių. Kvieskienės (2016) pateikti pavyzdžiai rodo, kad galima į neformalųjį suaugusiųjų švietimą žiūrėti dar lanksčiau ir kūrybiškiau.

Kitos šiame darbe aptartos finansinio raštingumo programos buvo įgyvendinamos taikant mažesnę edukacinių veiklų įvairovę.

Nacionalinės švietimo agentūros finansinio raštingumo ugdymo pagrindų programa (NAŠA, 2022a) įgyvendino naudojant tik vieną ugdymo formą – nuotolinius mokymus. Daugiau duomenų apie taikytas ugdymo formas ir metodus nenurodoma.

FIS Financial Literacy for Adult Programa (FIS, 2023) įgyvendinta tik viena forma, kaip nuotoliniai mokymai, pasitelkiant ne tekstinę mokomąją medžiagą, o trumpus, subtitruotus mokomuosius video filmukus.

Čekijos finansinio raštingumo mokymai (Chlouba ir kt., 2011) įgyvendinti kaip virtualūs mokymai, pasitelkiant simuliacijos kaip edukacinę ugdymo priemonę.

Minėtųjų finansinio raštingumo ugdymo programų analizė parodo, kad visos darbe analizuotos programos buvo unikalios ir įgyvendintos pasitelkiant skirtingas edukacines priemones bei veiklas. Šiuo atveju negalima vertinti jų efektyvumo, bet galima susidaryti platesnį vaizdą apie suaugusiųjų neformaliojo finansinio raštingumo ugdymo formų bei veiklų įvairovę.

Prasminga daugiau dėmesio skirti pastaruoju metu itin populiarios nuotolinių mokymų formos aptarimui. Dar gerokai anksčiau, nei pasaulis turėjo adaptuotis prie nuotolinio mokymosi, kuomet buvome užklupti pasaulinės COVID-19 pandemijos ir ugdymas turėjo vykti nuotoliu, nuotolinis mokymasis buvo populiarus. Pačios finansinio raštingumo ugdymo programos dažnai vyko ir tebevyksta nuotoliniu būdu. Nuotoliniai mokymai suaugusiesiems yra paklausūs bei patogūs, tačiau vis dėlto kiek nuotoliniai finansinio raštingumo mokymai yra efektyvūs, rezultatyvūs ir paveikūs? Naujausiais mokslininkų Alarifi & Song (2024) tyrimo duomenimis, internetinių mokymų poveikis skirtingomis aplinkybėmis gali būti kardinaliai skirtingas. Vienu atveju internetinius kursus baigę besimokantieji demonstruoja žemesnius rezultatus, nei tiesioginiu kontaktu besimokę, kitu atveju, kitokiomis aplinkybėmis, besimokančiųjų skirtingais būdais rezultatai kone nesiskiria. Dar kitomis aplinkybėmis tiesioginiu kontaktu besimokę rodo aukštesnius rezultatus, nei nuotoliniu būdu tą patį besimokę kolegos. Iš esmės, poveikis yra labai dinamiškas, skirtingas, nenusipėjamas.

Calafiore & Damianov (2011) nagrinėjo akademinį pasiekimų veiksnį, stebėdami studentų, studijuojančių ekonomikos ir finansų kursuose, mokymosi rezultatus. Jų darbo išvadose pažymima, kad kuo daugiau laiko besimokantysis praleidžia prie internetinių kursų, tuo jo rezultatai geresni, bet iš esmės tai reiškia, kad norint pasiekti aukštą mokymosi efektyvumą, besimokantysis turi turėti atitinkamą motyvacijos lygį ir laiko galimybes, o mokymus vedantysis turi itin nedaug galios kontroliuoti šiuos dalykus, kai tuo tarpu kontaktinių mokymų metu, mokymų lektorius mato ir gali iškart reaguoti į auditorijos poreikius, nuotaikas, juos motyvuoti, stebėti rezultatus ir galimai, per trumpesnę laiką, pasiekti užsibrėžtus rezultatus. Be to, Calafiore & Damianov (2011) tyrimo išvadose pažymi, kad nuotoliniai kursai neturėtų būti naudojami, kaip sprendimas, kuomet susiduriama su fizinio nepajėgumo kliūtimis. Panašios pozicijos laikėsi ir Farinella (2007), kuris išreiškė pagrįstą poziciją, jog būtent finansų srities disciplinoms, internetiniai kursai nėra tinkama, vaisinga, efektyvi ugdymo forma. Tai reiškia, kad pasiektume žemesnių rezultatų, jeigu finansinio raštingumo ugdymo mokymus vykdytume internetinių kursų pagrindu, nei tuo atveju, jei šias programas įgyvendinant kontaktiniu būdu. Be to, vis dar laikomasi pozicijos, kad prieš įgyvendinant internetines mokymų programas, derėtų itin daug dėmesio skirti išsiaiškinti, kaip jų metu užtikrinti tolygią kokybę, kokią galime pasiekti mokydami kontaktiniu būdu.

Žemiau, 3-ioje lentelėje, pateikiamas aptartų finansinio raštingumo ugdymo formų ir veiklų įvairovės apibendrinimas.

3 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo formos ir veikos

<i>Ugdymo formos</i>	<i>Ugdomosios veiklos</i>	<i>Kitos ugdymo formos/priemonės</i>
Kontaktiniai mokymai Internetiniai mokymai Akademinis mokymasis Patirtinis mokymasis	Diskusijos Renginiai Žygiai Žaidimai Seminarai/interaktyvūs seminarai Konkursai/varžybos Ekskursijos Grupiniai projektai Modeliavimas/vaidmenų žaidimai Paskaitos	Video medžiaga Mentorystė Simuliacijos Parodos Žinių pa(si)tikrinimo testai Verslo modeliavimas per žaidimo prizmę

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis anksčiau minėtaisiais autoriais.

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad finansinio raštingumo ugdymo programas vykdyti galima renkantis iš keleto ugdymo formų ir gausybės ugdomųjų veiklų. Svarbus akcentas, kad rengiant moterų finansinio raštingumo ugdymo veiklas bei priemones, jos būtų pedagogiškai pagrįstos.

1.3 Moterų finansinio raštingumo ugdymas

Šioje dalyje išsamiai aptarsime mokslininkų tyrimus, susijusius su moterų finansinio raštingumo ugdymo programomis. Duomenys gauti iš Jarecke ir kt. (2014) atliktų tyrimų. Tiesa, nėra galimybės prieiti prie detalesnių duomenų apie pačias programas ir jų turinį ar efektyvumą, visgi mokslininkai išanalizavo 4 moterų finansinio raštingumo programas ir jų pateiktą įžvalgų bei rekomendacijų analizė laikoma itin reikšminga šio darbo kontekste.

1.3.1 Moterų finansinio raštingumo ugdymo ypatumai

Jarecke ir kt. (2014), apžvelgę 4 pasaulyje vykdytas moterų finansinio raštingumo ugdymo programas, rado bendrą visoms programoms bruožų. Vienas iš programų bendrumų buvo tai, kad visose programose akcentuojamas moterų įgalinimo tikslas – padėti kontroliuoti savo finansus ir deramai pasiruošti įvairiems ateities įvykiams ar etapams. Kitaip tariant, visos programos turėjo tikslą teikti moterims žinias, kurios reikalingos, kad jos netaptų finansiškai pažeidžiamos, pavyzdžiui, skyrbybų atveju. Tyrėjų nagrinėtos programos turėjo ir dar vieną bendrą tikslą – teikti finansines žinias.

Ypatingas dėmesys minimose programose buvo skirtas tinkamos aplinkos sukūrimui. Programos siekė sukurti ir unikalią, moterų mokymosi poreikius atitinkančią mokymosi aplinką, kurioje buvo skatinama dalintis savo patirtimis ir ne tik užmegzti ryšius, bet ir padėti sukurti ilgalaikius santykius tarp dalyvių. Programų organizatoriai kaip rekomendaciją ateičiai nurodė, kad idealu būtų, jeigu moterims parengtuose finansinio raštingumo mokymuose dalyvautų tik moterys.

Dėmesys atkreipiamas į tai, kad visose minimose mokymų programose buvo skatinamas aktyvus mokymasis, dalyvių įsitraukimas į mokymosi procesus ir ketinimas bei bandymas gautą medžiagą taikyti kasdieniame gyvenime.

Būtent šie du aspektai – aktyvus įsitraukimas į mokymosi procesą ir žinių naudojimas kasdienoje, buvo nurodomi, kaip esminiai elementai tam, kad programos būtų iš tiesų sėkmingos ir efektyvios.

Jarecke ir kt. (2014), atsižvelgdami į tyrimo duomenis, nustatė strategijas, kurios turėtų padėti moterų finansinio raštingumo programų rengėjams:

1. Konstruktyvistinio požiūrio į mokymąsi laikymasis. Kitaip tariant, suvokimas, kad mokymasis yra aktyvi veikla. Tai reiškia, kad derėtų atsitraukti nuo požiūrio, kad į mokymus atvykusioms moterims reikalinga prisotinti informacija, žiniomis. Konstruktyvistinis požiūris skatina sutelkti dėmesį į dalyvių patirtis, dalinimąsi savo patyrimais, prasmės kūrimą, o ne mokymų turinio perteikimą ir programos rezultatus, matuojant tik per žinių prizmę. Jarecke ir kt. (2014) kaip rekomendaciją išskyrė dalyvių skatinimą įsitraukti į kritinę refleksiją, nurodant, kad neužtenka tik malonių įtraukiančių veiklų, reikalinga mokymų dalyvėms sudaryti galimybes suprasti įvairias alternatyvias perspektyvas ir kritiškai jas įsivertinti. Konstruktyvizmo principas išpildomas, kuomet vietoje įprasto programos pristatymo, paminint tikslus, dalyvių paklausama, – kodėl jos užsirašė į mokymų programą, ko tikisi ir nori išmokti? Taipogi kaip dar viena iš sąlygų minima – mokymų dalyvių paskatinimas tikslingai dalytis informacija ir bendradarbiauti mažose grupelėse. Programų rengėjus raginama sudarant mokymų programą į mokymų turinį įtraukti ir unikalias dalyvių patirtis, kad būtų įgyvendinta asmeninio pritaikymo veikla.
2. Galimybių mokytis kontekstualiai sukūrimas. Vyrauja įprastas lūkestis, kad mokymų dalyvės po išklaustų mokymų įgytas žinias ir vykdytas praktikas ar nebaigtas atlikti mokymų užduotis toliau puoselės ir vykdys grįžusios namo, kad su medžiaga, kurią gavo per mokymus, toliau dirbs savarankiškai. Visgi, kad tai vyktų, mokymų organizatoriai turėtų pasiruošti ir pasiūlyti dalyvėms būdus, metodus, priemones, kaip tas įgytas žinias pritaikyti savo namų ūkio finansinei situacijai gerinti. Tai įgyvendinama, kuomet dalyvių klausama, ko dalyvės nori išmokti ir pagal poreikius bei individualias aplinkybes yra pritaikoma informacija. Nors kontekstualaus mokymosi poreikis šiais laikais yra suprantamas, jam turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, nes moterys susiduria su unikaliomis problemomis ir kaip teigė Lusardi ir Mitchell (2008) – sąlyginai mažiau nei vyrai pasitiki savo jėgomis, kad gali jas įveikti. Tęsiant Jarecke ir kt. (2014) mintį, pateikiamas kontekstualaus mokymosi įgyvendinimo metodo pavyzdys – paskatinti finansinio raštingumo dalyves atsinešti į mokymus savo finansinius duomenis ar iššūkius, o jų pavyzdžius naudoti atvejų analizėms kursų metu. Šiuo atveju, įvairių autorių nuomonės gali išsiskirti, gali būti suabejota, ar tokia praktika tikrai turėtų būti vykdoma, kadangi yra itin jautri ir galinti turėtų nepatogių patirčių. Tad verta atkreipti dėmesį, jog, norint dirbti su konkrečiais mokymų dalyvių duomenimis ir atvejais, derėtų daug dėmesio skirti etikos ir saugumo, konfidencialumo užtikrinimui, deramam mokymų organizatorių ir dalyvių pasiruošimui, gal net formaliam dalyvių sutikimui ir psichologiniam pasirengimui, prireikus tinkamai pakreipti situaciją, valdyti emocijas.

Visgi tinkamai pasiruošus ir įgyvendinant šį metodą, galima būtų efektyviai įgyvendinti rekomenduojamą kontekstualų mokymąsi. Pabaigai paminėtinas dar vienas, jau kiek lengviau įgyvendinamas, kontekstualaus mokymosi aspektas, – nustatyti mokymų dalyvių motyvaciją mokytis ir saviveiksmingumą. Šiuo atveju, kadangi moterys mažiau pasitiki savo galimybės valdyti finansus, būtina suprasti jų pasitikėjimo savimi lygį, kai reikės pritaikyti mokymų ir užsiėmimų metu gautas žinias savo gyvenime. Identifikavus mažesnę pasitikėjimą savo gebėjimais reikėtų padėti dalyvėms, skiriant papildomą dėmesį ar pabrėžiant, o gal net pasiūlant mentorystę po mokymų.

3. Galimybių užmegzti santykius suteikimas. Apžvelgusios moterų finansinio raštingumo programas, Jarecke ir kt. (2014) atrado, kad moterys pirmenybę teikia finansinio raštingumo mokymams, kuriuose pirmenybę teikiama mokymuisi kartu su kitomis. Mokymų organizatoriams rekomenduojama taikyti pedagogines strategijas, kuriose daugiausiai dėmesio skiriama santykių kūrimui. Derėtų sukurti saugią aplinką ir pagarbią kultūrą mokymų metu. Dar vienas įdomus Jarecke ir kt. (2014) atradimas bei išvalga yra apie tai, kad kokybiškas santykių kūrimas, saugumas ir pagarbi atmosfera kuriama unikaliu būdu – mokymų organizatoriai/lektoriai turėtų rodyti atvirumą ir būti pavyzdžiu.

Tai įgyvendinama per jautrų asmeninį pasidalinimą, gal net savo silpnybių atskleidimą. Tokiu būdu toks apgalvotas mokymų organizatoriaus/lektoriaus pasidalinimas kuria skaidraus pedagogo įvaizdį ir pritaikius šį pedagoginį metodą, mokymų dalyvėms suteikia motyvaciją ir galimybę autentiškai įsitraukti, puoselėti empatiją ir net sumažinti galios skirtumus.

4. Kritiškos pozicijos užtikrinimas. Šis aspektas, pasak Jarecke ir kt. (2014), yra itin svarbus. Kritiškos pozicijos užtikrinimas įgalinamas, kuomet mokymų programos sudarytojas skiria laiko kritiškai apmąstyti ir kritiškai įvertinti save ir savo mokymų medžiagą.

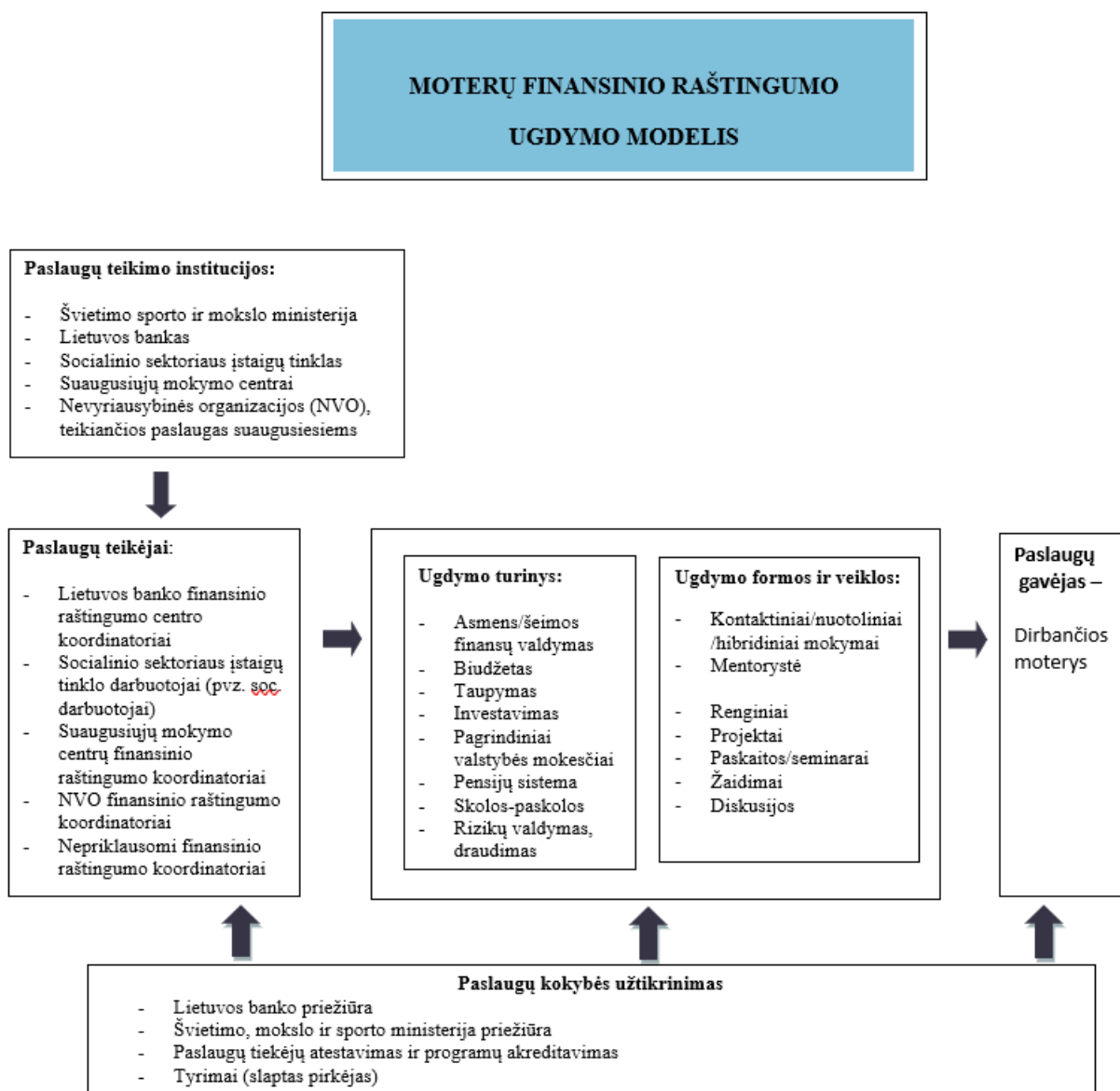
Neabejotinai, mokymus rengiantis asmuo turi gerai išsigryninti mokymų tikslus, visą mokymų turinį ir kritiškai pareflektuoti. Kritiškas reflektavimas reiškia, kad turėtume pasistengti kiek įmanoma nešališkiau peržiūrėti mokymų turinį, naudojamą literatūrą ir net abejoti įsišaknijusiomis nuostatomis, prielaidomis apie finansus, jų vaidmenį žmogaus gyvenime, įvertinti kultūrinius, politinius ir socialinius kontekstus. Jarecke ir kt. (2014) teigia, kad mokymų programų sudarytojas turėtų aiškiai suvokti savo asmeninį požiūrį į finansus ir mokymų turinį bei siekti atrasti ir pateikti įvairias alternatyvas, įvertinti nestandartines situacijas, t.y. pavyzdžiui mokymų medžiagoje neteikti situacijų, kuriuose moters statusas – žmona, neaptariant kitų perspektyvų. Taipogi minima, kad kritiškai derėtų atsižvelgti į tai, moters statusas gali būti gana įvairus ir vertinamas ne tik lyčių galios skirtumais (tarp vyrų ir moterų), bet ir atsižvelgiant, kad pačioje moterų lytyje yra ženklų skirtumų (dėl rasės, tikėjimo, seksualinės orientacijos, socialinių ir ekonominių sluoksnių).

Apžvelgus Jarecke ir kt. (2014) pateiktą informaciją, galima daryti išvadą, kad įprastai vykdomos moterų finansinio raštingumo programos turi šiuos bendrus bruožus: siekia moterų įgalinimo, siekia suteikti besimokančiosioms vertingų žinių, skatina aktyvų mokymąsi ir praktinį įgytų žinių naudojimą gyvenime.

Tai pat paminėtina, kad kuriant naujas moterų finansinio raštingumo ugdymo programas rekomenduojama, jog būtų užtikrinamos šios sąlygos: konstruktyvistinis mąstymas, galimybės mokytis kontekstualiai, galimybės kurti santykį bei kritiškos pozicijos laikymasis.

1.3.2 Teorinis moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis

Remiantis mokslinės literatūros ir švietimo praktikos aprašymo teorine analize, sudarytas moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis (žr. 1 pav.)

1 pav. Teorinis moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis

Modelį sudaro 6 esminiai komponentai: finansinio raštingumo paslaugų sistemos institucijos, finansinio raštingumo paslaugų teikėjai, ugdymo turinys, ugdymo formos ir veiklos, paslaugos gavėjai bei paslaugų kokybės užtikrinimas.

Finansinio raštingumo paslaugų sistemos institucijos yra valstybinės ir nevyriausybines institucijos. Kadangi kalbame apie švietimą, svarbiausia institucija, kurios įsitraukimo tikimasi, yra Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Kadangi kalbame apie finansinio raštingumo ugdymą, itin svarbų vaidmenį turi Lietuvos bankas, kuris ne tik pats inicijuoja finansinio raštingumo ugdymą, bet dalinai ir prižiūri panašaus pobūdžio ugdymo turinį. Remiantis teorinėmis nuostatomis ir minėtomis užsienio šalių praktikomis, svarbiu komponentu laikomas ir socialinio sektoriaus paslaugų įstaigų tinklo bendradarbiavimas tiek rengiant, tiek įgyvendinant moterų neformaliojo ugdymo finansinio raštingumo ugdymą.

Kadangi kalbame apie moteris ir jų neformalųjį švietimą, neatsiejamas atrodo ir bendradarbiavimas su suaugusiųjų mokymo centrais. Ir, kaip parodė užsienio praktikos ir mokslininkų rekomendacijos, į ugdymo proceso rengimą bei įgyvendinimą reikėtų įtraukti ir įvairias nevyriausybines organizacijas.

Finansinio raštingumo paslaugų teikėjais galėtų būti laikomi ne tik Lietuvos banko finansinio raštingumo centro koordinatoriai, bet ir atitinkamai paruošti socialinio sektoriaus įstaigų tinklo darbuotojai (pvz. soc. darbuotojai), kurie, kaip rodo užsienio patirtys, glaudžiai susiję su nagrinėja situacija moterų finansinio raštingumo ugdymo srityje. Kadangi Suaugusiųjų mokymo centrai laikomi paslaugų teikėjais, juose taipogi turėtų būti paruošti darbui finansinio raštingumo koordinatoriai. Apmokyti ir padėti įgyti reikiamas kompetencijas taipogi turėtume ir NVO finansinio raštingumo koordinatoriams bei nepriklausomiems finansinio raštingumo koordinatoriams.

Finansinio raštingumo ugdymo turinys paremtas teorinėje dalyje pagrįsta finansinio raštingumo samprata. Nepaisant to, kad šiame darbe apžvelgėme gausą finansinio raštingumo ugdymo programų, išsigryninome, kad nei viena jų pilnai neapėmia visų finansinio raštingumo sąvoką apimančių temų. Laikomasi nuostatos, kad finansinio raštingumo ugdymas turėtų realiai atspindėti visą finansinio raštingumo sąvoką ir joje slypinčias temas. Tad moterų neformaliojo ugdymo finansinio raštingumo ugdymas turėtų apimti šias temas: asmens/šeimos finansų valdymas, biudžetas, taupymas, investavimas, pagrindiniai valstybės mokesčiai, pensijų sistema, skolos-paskolos, rizikų valdymas/saugumas ir draudimas.

Finansinio raštingumo ugdymo formos ir veiklos iš visos gausos minėtųjų formų ir metodų, atrinktos ir pagrįstos kaip galimai veiksmingiausios būtų prioriteto tvarka – kontaktiniai mokymai. Esant poreikiui, galėtų vykti hibridiniu ar nuotoliniu būdu. Rekomenduoja neformaliojo moterų finansinio raštingumo ugdymo forma – mentorystė. Kaip inovatyvesnės, daugiau galimybių ryšiui ir unikalioms praktinėms užduotims kurti galimos formos – renginiai, projektai, žaidimai, diskusijos, paskaitos/seminarai.

Paslaugos gavėjas – dirbančios moterys. Būtent tokia kategorija moterų išskiriama kaip didžiausią pagrįstą poreikį mokytis finansinio raštingumo turinti grupė. Traktuojama, kad finansinio raštingumo žinios labiausiai reikalingos tuomet, kai reikalinga priimti sprendimus, susijusius su finansais, jeigu pajamų asmuo negauna – finansinių sprendimų priėmimas dažniausiai yra kito asmens iniciatyva, jeigu gaunamos ne darbo, o pavyzdžiui pašalpos, rentos pajamos ar pajamos socialinių išmokų ar kitu pagrindu, laikoma, kad poreikis mokytis finansinio raštingumo bus ne visose turinio temose.

Tai nereiškia, kad nedirbančioms moterims ar kitokį statusą turinčioms moterims neaktualus finansinio raštingumo ugdymas, ar kad neturėtų būti suteikiamos galimybės ugdyme dalyvauti, tiesiog nurodoma, kad tikslinė auditorija būtų būtent dirbančios moterys. Visgi, jeigu būtų matomas poreikis, ir sudaromos galimybės įtraukti didesnę paslaugų gavėjų grupę, tai galima daryti, tik derėtų įsivertinti kitų interesančių motyvaciją, įsitraukimą ir galimus pasiekti rezultatus.

Finansinio raštingumo paslaugų kokybės užtikrinimas yra laikomas šio modelio pagrindu. Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo modelis nebus veiksmingas, jeigu ypatingas dėmesys nebus skiriamas turinio kokybei, paslaugų teikėjų kompetencijai ir jų darbo etikai. Kadangi kalbame apie specifinį – būtent finansinio raštingumo ugdymą, kurį teiktų įvairių institucijų ir pareigybių asmenys, nebūtinai turintys ekonomikos srities išsilavinimą, laikoma būtinybe, kad Lietuvos bankas būtų atsakingas už specialistų rengimą ir jų kompetencijų vertinimą. Turinio kokybe ir išpildymu rūpintis turėtų Lietuvos bankas, bendradarbiaujant su Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Suvokiant, kad paslaugų teikėjų spektras didelis, siekiant kokybės, būtinas paslaugų teikėjų atestavimas (kompetencijos vertinimas) bei programų turinio akreditavimas. Būtent programų akreditavimas turėtų leisti bent dalinai kontroliuoti tai, jog programų turinys būtų kokybiškas. Nuolatiniam ugdymo kokybės užtikrinimui rekomenduojami reguliarūs kokybės tyrimai, kurie galėtų būti įgyvendinami įvairiomis formomis, įtraukiant tiesioginių paslaugų gavėjus bei slaptus pirkėjus.

Modelyje pažymėtais ryšiais pagrindžiamos modelio komponentų sąsajos. Šiuo atveju, moterų finansinio raštingumo ugdymo paslaugų teikimo institucijos turėtų tiesiogiai bendrauti ir bendradarbiauti su paslaugų teikėjais, kurie rengia ugdymo turinį ir pasirenka ugdymo formas bei veiklas, kurias kaip paslaugą perteikia paslaugų gavėjoms. Šiame modelyje didelis dėmesys skiriamas paslaugų kokybės užtikrinimui. Tiek patys paslaugų teikėjai, tiek jų paruoštas ugdymo turinys ir taikomos ugdymo formos bei veiklos, turėtų vertinamos pagal nustatytus kokybės kriterijus. Finansinio raštingumo ugdymo paslaugų kokybę turėtų vertinti ir pačios paslaugų gavėjos.

2 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poveikio tyrimo metodologija

Šiame skyriuje pagrindžiama empirinio tyrimo metodologija, kurią sudaro tyrimo logika, metodų ir atvejo analizės pristatymas, imties ir tyrimo instrumentų pagrindimas, tyrimo etikos principus, kuriais buvo vadovautasi atliekant tyrimą.

2.1 Tyrimo organizavimas ir metodai

Pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą, kuris leistų pamatyti populiacijos įvairovę bei padėtų pažvelgti į realias žmonių patirtis. Pasak Žydzūnaitės ir Sabaliausko (2017), kokybiniu tyrimu siekiama atskleisti patirtis ir prasmes, prisiliesti prie proceso išgryninimo. Šiame tyrime pateikti duomenys padės suprasti, kaip turėtų būti vykdomas moterų finansinio raštingumo ugdymas.

Duomenų rinkimo metodai: iš dalies struktūruotas interviu ir atvejo analizė.

Duomenų analizės metodas – kokybinė turinio analizė.

2.1.1 Tyrimo organizavimo logika ir etapai

Kokybinis tyrimas įgyvendintas penkiais etapais (žr. 4 lentelę). Atliekant mokslinės literatūros analizę, apžvelgiant finansinio raštingumo ugdymo programas, parengiant empirinio tyrimo logiką, pristatant atvejo analizę bei atliekant iš dalies struktūruotus interviu.

4 lentelė. Tyrimo struktūra

Pirmas etapas
Mokslinės literatūros analizė Tikslas – atskleisti moterų finansinio raštingumo situaciją bei problematiką. Pagrįsti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikį.
Antras etapas
Finansinio raštingumo ugdymo programų analizė Tikslas – atskleisti finansinio raštingumo ugdymo galimybes.
Trečias etapas
Tyrimo logikos ir metodologijos pagrindimas Tikslas – pagrįsti empirinio tyrimo metodologiją.
Ketvirtas etapas
Atvejo analizė Tikslas – pristatyti N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejį, atskleidžiant veiklos tobulinimo sritis ir galimybes.
Penktas etapas
Iš dalies struktūruoto interviu atlikimas Tikslas – atskleisti kaip turėtų būti vykdomas moterų finansinio raštingumo ugdymas.
Šeštasis etapas
Duomenų surinkimas, duomenų analizė ir mokslinė interpretacija, apibendrinimai ir išvados.

Pirmajame tyrimo etape, atlikus mokslinės literatūros analizę, buvo siekiama apibrėžti finansinio raštingumo sąvoką, ugdymo sampratą ir finansinio raštingumo sąsajas su edukologijos mokslo sritimi. Taip pat pristatyta moterų finansinio raštingumo situacija, ugdymo ypatybės. Antrajame etape buvo analizuojamos Lietuvoje ir užsienyje vykdomos suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programos, detalizuojamos programų turinio temos ir ugdymo formos. Trečiajame etape pagrįsta tyrimo logika ir metodologija, geriausiai leidžianti atskleisti moterų finansinio raštingumo ugdymo ypatumus. Ketvirtajame etape pristatytas N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejis. Tuomet, remiantis mokslinės literatūros bei darbe pristatyto stovyklos modelio analize, buvo suformuoti iš dalies struktūruoto interviu klausimai, kuriais siekta identifikuoti respondentų poreikius ir rekomendacijas, kaip turėtų būti vykdomos moterų finansinio raštingumo ugdymas, ir nustatyti N stovyklos poveikį jų gyvenimo gerovei. Penktajame etape vyko tyrimo duomenų rinkimas. Atlikti 10 interviu su N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėmis ir 1 interviu su eksperte, dirbančia formaliojo finansinio raštingumo ugdymo srityje. Šeštajame etape, taikant kokybinės turinio analizės metodą, tyrimo duomenys apibendrinti ir, remiantis mokslinės literatūros analizės ir tyrimo rezultatų duomenimis, pateiktos išvados.

2.1.2 Iš dalies struktūruoto interviu metodas

Šiame tyrime duomenys rinkti naudojant atvejo analizės ir iš dalies struktūruoto interviu metodus. Atvejo analizė, pasak Yin (2018) yra gilaus pobūdžio tyrimas realiame kontekste. Atvejo analizė orientuota į dėmesio sutelkimą į tam tikrą situaciją, šiuo atveju analizuojamas – N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejis.

Iš dalies struktūruotas interviu metodas, pasak mokslininkų (Rupšienės, 2007; Bitino ir kt. 2008) yra priimtinausias kokybiniuose tyrimuose. Reikia pridurti, kad metodų pasirinkimą lemia ne tik tyrimo tikslas bet ir jo kontekstas. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) teigimu, kokybinių tyrimų dėmesys kreipiamas į respondentų perspektyvą, jų patirtis ir kasdienes kontekstus.

Interviu leidžia gilintis į nuomones, susidariusias nuostatas, turimas patirtis bei motyvus (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Tai reiškia, kad taikant interviu metodą galima sužinoti tai, ko negalima pamatyti tiesiogiai (mintis, jausmus, kylančius vienu ar kitu klausimu). Interviu pagalba galima gauti išsamių žinių apie žmonių gyvenimus ir gauti duomenis, kurių nebūtų galima gauti jokių kitu būdu (Schmid & etc., 2024).

Siekiant gauti kuo daugiau informatyvių duomenų, buvo pasirinkta atlikti iš dalies struktūruotus interviu. Tokio pobūdžio interviu dėka, pasak Rupšienės (2007, p.65), galima „lengviau suprasti tiriamą problemą, atskleisti visiškai netikėtus ir iš anksto nenumatytus tiriamos problemos aspektus“.

Norint kokybiškai atlikti interviu, reikia taikyti interviu ypatybes, kurias, pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), yra keturios:

- sąveika. Interviu laikomas pokalbiu, kurio metu gana intensyviai sąveikauja tyrėjas ir respondentas;
- neformalus ir lankstus pokalbis. Interviu turi savo tikslą ir gaires, kryptį, bet nuolatinais yra plėtojamas. Tokiam pokalbiui tyrėjas turi būti iš anksto pasirošęs;
- kontekstas, be išankstinės nuostatos. Tai reiškia, kad viso interviu metu tikimasi gauti netikėtos informacijos, nėra iš anksto nuspėjamų atsakymų;

- fiksuojama ir neverbalinė respondento išraiška. Tyrėjas turėtų fiksuoti ir respondento kūno kalbos judelius, emocijas ir kt.

Siekiant užtikrinti aukštą tyrimo kokybę, viso tyrimo metu buvo laikomasi šių nuostatų, t.y. interviu buvo iš anksto pasiruošta, jų metu buvo palaikomas aktyvus reagavimas, sąveikavimas. Taipogi, kiek įmanoma, stengtasi atsitraukti nuo iš ankstinių nusistatymų. Interviu metu, reaguota į respondentų neverbalines išraiškas, o transkribuojant interviu, fiksuoti ne tik žodžiai, bet ir pauzės, juokas ar kitos išreikštos emocijos.

Šiame tyrime, iš dalies struktūruoti interviu buvo vykdomi su N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėmis ir eksperte, dirbančia su formalioju finansinio raštingumo ugdymu.

Kadangi pati interviu kokybė itin priklauso nuo tinkamai suformuluotų ir tinkamu metu užduotų klausimų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008), daug dėmesio skirta interviu klausimų sudarymui. Kadangi panašaus pobūdžio tyrimo neaptikta nei užsienio, nei Lietuvos praktikose, darbo autorės buvo sudarytas unikalus klausimynas, paremtas teorinėje darbo dalyje mokslininkų išreikštomis nuostatomis. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016, p. 117) nurodoma, kad „galvojant, kokius klausimus įtraukti į interviu gairių klausimyną, svarbiausia yra nepamiršti tyrimo tikslo ir pamatinių tyrimo klausimų“, rekomenduojama apsvastyti kuo kiekvienu klausimu siekiama ir kokį ryšį jis turi su tyrimo tikslu, tad visi tyrimo klausimai buvo detaliam pagrįsti (žr. 9 ir 10 lentelėse).

Klausimai formuoti remiantis ir Bitino ir kt. (2008) rekomendacijomis – sudaryta daug atviro tipo klausimų. Taip pat, respondentų buvo prašoma pagrįsti savo išsakytą poziciją, nuomonę ar pateikti žodžius įprasminančių pavyzdžių. Atliekant interviu siekta sužinoti tiriamųjų nuomones pasirinktais klausimais bei suvokti jų turimą patirtį (Bitinas ir kt. 2008). Formuojant interviu klausimus buvo laikomasi nuostatos, kad kiekvieno respondento perspektyva ir nuomonė bei patirtis yra prasminga.

2.1.3 Tyrimo etika

Visi tyrimai, ypatingai atliekami socialinių mokslų srityje, turi atitikti griežtus etikos reikalavimus. Šiuo atveju, tyrime nagrinėjamos net tik asmeninės tiriamųjų nuomonės vienu ar kitu klausimu, bet paliečiamos ir jautrios, itin asmeniškios patirtys, todėl mokslininkų Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), tikimasi, kad tyrėjas turės išsiugdęs etiško elgesio kompetenciją.

Šiame tyrime, suvokiant, kad bus dirbama su jautriais duomenimis, buvo imtasi visų reikiamų etikos principų, kad tiriamieji jaustųsi saugūs ir tyrimas vyktų sklandžiai bei etiškai.

Tyrimo etikos viena iš esminių nuostatų – tiriamųjų supažindinimas su atliekamu tyrimu ir sutikimų dalyvauti tyrime gavimas. Šiuo atveju su potencialiais tyrimo dalyviais buvo susisiekiama telefonu, gauti žodiniai sutikimai gauti informaciją apie tyrimą bei sutikimo dalyvauti tyrime formas. Visi tyrime dalyvavę respondentai jame dalyvavo laisvanoriškai. Visą esminę tyrimo informaciją (informacijos apie mokslinį tyrimą formą dalyviui bei informuoto asmens sutikimo formą) tiriamieji gavo bent 1 dieną prieš interviu – elektroniniu būdu (į nurodytą elektroninį paštą). Esminė tyrimo informacija buvo pakartota prieš pat interviu. Pats sutikimas dalyvauti tyrime buvo griežtai įformintas – pagal nurodytus Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) sutikimo protokolo reikalavimus: buvo aprašytas tyrimo tikslas ir jo nauda, tyrimo tipas, laiko sąnaudos, informacija kaip bus tvarkomi tyrimo duomenys, kaip užtikrinamas konfidencialumas, anonimiškumas.

Informacija kur bus naudojami gauti duomenys, bei kur bus galima susipažinti su tyrimo rezultatais, taip informacija apie galimybes pasitraukti iš tyrimo bei tyrėjo kontaktinė informacija. Visa ši ir papildoma tyrimo informacija respondentams buvo pateikta, sutikimas dalyvauti tyrime fiksuotas respondentų parašais (žr. 2 priedas).

Principai, kuriais vadovautasi atliekant tyrimą (pagal Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) nurodomus etikos principus):

- Išlaikyta pagarba asmenų privatumui – laikytasi pagarbos asmens unikalumui, požiūriui, sprendimams principo. Tyrimo dalyviams leista bet kada persigalvoti ir panorėjus, pasitraukti iš tyrimo.
- Užtikrintas konfidencialumas ir anonimiškumas – visa tyrimo medžiaga išliko prieinama tik tyrėjui, o informacija, kuri pateikiama moksliniame darbe ar bus prieinama viešai – nuasmeninta ir užkoduota, kad nebūtų galima atpažinti ir identifikuoti konkretaus tyrimo dalyvio. Konfidenciali tyrimo medžiaga saugojama kitiems neprieinamoje vietoje.
- Palaikytas geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principas. Šiuo atveju didelis dėmesys buvo skiriamas, jog ne tik paties tyrimo metu, bet ir paskelbus jo rezultatus, tiriamieji nejaustų diskomforto ir nepatirtų kitokios žalos.
- Puoselėtas teisingumas. Teisingumas tyrime paremtas lygių teisių ir lygiavertiškumo principais. Kviečiant dalyvauti tyrime dalyviai buvo supažindinami ne tik su tuo, kuo jiems dalyvavimas tyrime naudingas (prisidėjimas prie mokslo žinių ir savirefleksija), bet ir apie galimas dalyvavimo tyrime rizikas, nepatogumus (reikės skirti laiko, kalbėsime apie asmeninę tiriamojo patirtį).

Schmid ir kt. (2024) primena, kad tyrimo etika yra svarbi ne tik nusprendžiant, kodėl ir kaip kursime ryšį su tiriamaisiais ir atliksime tyrimą, bet kviečia apmąstyti ir kitas rizikas – etines įtampas (pavyzdžiui kylančias kai tyrėjas neapsisprendžia ar giliai nagrinėti jautrią temą, ar nedaryti spaudimo ir susilaikyti arba kai tiriamasis atskleidžia privačią informaciją ir vėliau dėl to gailisi ar kt.). Apie šias etines įtampas taipogi buvo pagalvota ir iš anksto apsispręsta, kokių ribų bus laikomasi, kaip būtų sprendžiamos situacijos, jeigu iškiltų etinių įtampų.

Tyrimo validumas

Kaip nurodo Kardelis (2017), tyrimo validumas yra suprantamas kaip tinkamumas, t.y. turime įsitikinti, kad matuojama būtent tai, ką norima matuoti. Šiuo atveju tyrimo klausimynas buvo sudarytas remiantis anksčiau aprašytoje teorinėje dalyje grįstomis mokslininkų išvalgomis ir nagrinėjamo atvejo – N moterų finansinio raštingumo stovyklos patirtimi. Didesnį duomenų validumą galima užtikrinti daugiau klausimų formuojant apie dabartį, mažiau apie ateitį ar praeitį.

Visgi šis tyrimas unikalus, nes vertinami ir tiriamųjų pokyčiai laiko perspektyvoje, tad klausiant apie praeitį (pvz., klausimu – *Ar stovykloje gautas žinias per praėjusius 1,5 metų taikėte savo gyvenime? Ar po stovyklos dar grįžote prie gautos medžiagos, atliktų ar nebaigtų atlikti užduočių? Gal tęsėte mokymąsi finansinio raštingumo srityje?*) stengiamasi ne tik sužinoti, ar įgytos žinios buvo naudojamos, ar patys mokymai buvo efektyvūs, bet ir atrasti kokių nors tą informaciją pagrindžiančių teiginių.

Tyrimo validumas kokybiniuose tyrimuose, pasak Rupšienės (2007), pasireiškia paties tyrėjo kompetentingumu pasirinkti tyrimo strategiją, nusimatyti imtį, dirbti su gautais duomenimis. Šiuo atveju, siekiant kiek įmanoma didesnio validumo, pagal mokslininkų (Kardelio, 2017; Rupšienės, 2007) rekomendacijas, per interviu klausimus buvo siekiama išgauti iš respondentų nuomones, vertinimą ir žinias tyrimo tematikoje. Siekiant padidinti duomenų validumą buvo laikomasi dar kelių itin svarbių Rupšienės (2007) rekomendacijų, tai – kontekstualumo bei detalaus aprašymo principo, bei situacijos vertinimo iš informantų pozicijos ir jų išreikštų prasmų ir intencijų supratimo siekio.

Šiuo atveju, sprendžiant tyrimo etikos ir validumo klausimus, aptikti ir tyrimo ribotumai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį. Tyrimo dalis, susijusi, su minėtuoju N moterų finansinio raštingumo stovyklos atveju, yra tiesiogiai susijusi su tyrimą atliekančia tyrėja. T.y. apie N moterų finansinio raštingumo stovyklos patirtis bei poveikį tyrimo respondenčių teiravosi šališkas asmuo – pati N stovyklos organizatorė ir pagrindinė mokymų lektorė. Šio tyrimo kontekste to nebuvo galima išvengti. Atsižvelgiant į aplinkybes, buvo nuspręsta tyrimo metu labiau orientuotis į bendro pobūdžio respondenčių patirtis finansinio raštingumo ugdymo klausimais, o N stovyklos dalyvių patirtis ir mokymų poveikį analizuoti nuolat turint omenyje šališkumo faktorių, pateikiant išsamias, poveikį pagrindžiančias respondenčių citatas.

Siekiant kuo tikslesnių tyrimo rezultatų, tyrimo dalyvių buvo prašoma kiek įmanoma nešališkiau ir atviriau dalintis savo nuomonėmis, patirtimis ir rekomendacijomis, atsiriboti nuo fakto, kad tyrėja tiesiogiai susijusi su N stovyklos atveju.

Tyrėja vengė daryti bet kokio pobūdžio spaudimą tiriamųjų atžvilgiu, siekiant kiek įmanoma objektyvesnių tyrimo rezultatų. Tyrimui buvo atsakingai ruošiasi, nuo stovyklos iki tyrimo (kokybinių interviu ėmimo) praėjo lygiai 18-a mėnesių. Minimalus poveikis stovyklos dalyvėms darytas tik 30 dienų po stovyklos (paskutinis laiškas, klausiantis, kaip sekasi taikyti įgytas žinias, išsiųstas 2022 m. spalio mėn.).

Vėliau, siekiant kuo kokybiškesnių tyrimo rezultatų ir tyrimo etikos, iki pat tyrimo, kuris vyko tik 2024 m. balandžio mėn., jokie paskatinimo ar priminimo stovyklos dalyvėms nebuvo inicijuojama. Tik, jei stovyklos dalyvė pati kreipdavosi į mokymų lektorius, konsultacinė pagalba buvo suteikiama.

2.2 N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejo aprašymas

Šiame darbe siekiama atskleisti moterų finansinio raštingumo ugdymo ypatybes, taikant neformaliojo suaugusiųjų mokymosi priemones, finansinio raštingumo ugdymo poreikius ir poveikį N finansinio raštingumo stovyklos atveju. Toliau šiame darbe bus pristatomas 2022 metų rugsėjo mėnesį Lietuvoje vykusios pirmosios N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejis.

2.2.1 N moterų finansinio raštingumo stovyklos misija ir programa

Minima stovykla buvo inicijuota ir organizuota šio darbo autorės, turinčios pedagoginį išsilavinimą ir stovyklos vykdymo metu turėjusios trijų su puse metų tiesioginio darbo finansų srityje patirtį. Tai buvo pirmieji tokio tipo finansinio raštingumo mokymai Lietuvoje (apie panašaus pobūdžio finansinio raštingumo ugdymo atvejį užsienyje duomenų nebuvo rasta). Stovyklos programa buvo ruošiamą 4 mėnesius, remiantis darbo autorės darbo patirtimi ir oficialiais finansinės informacijos šaltiniais (Lietuvos banko, VMI, Sodros ir kt. Lietuvos finansinių įstaigų viešinama informacija).

Stovyklos misija – aktualizuoti finansinio raštingumo moterims būtinybę ir skatinti moteris prisiimti atsakomybę už savo visokeriopą gerovę.

Stovyklos trukmė – 2 dienos (savaitgalis su 1 nakvyne). Stovykla vyko 2022 metų rugsėjį, stovyklos erdvė – Y sodyba, beveik 500 kv.m. erdvė, turinti salę (kuri buvo paruošta kaip konferencijų salė), dar dvi mažesnes erdves (viena jų buvo pritaikyta pietums, vakarienei, pusryčiams; kita – kaip laisvalaikio erdvė), miegamuosius ir kitus patogumus, terasas pirmame ir antrame aukštuose, didelę ir gražią erdvę su mišku ir tvenkiniu kieme. Stovyklos lokacija buvo netoli vidurio Lietuvos, toliau nuo miesto šurmulio, gana atoki vieta.

Stovykloje dalyvavo 18 moterų ir 1 fotografė (buvusi visos stovyklos metu).

Stovykloje organizuotos 7 paskaitos/praktikos finansinio raštingumo temomis: mūsų santykis su pinigais; moters finansinės nepriklausomybės svarba, finansinio raštingumo taisyklės; pajamų ir išlaidų valdymo praktikos; taupymo metodai; investavimo pradžiamokslis; finansų klausimų poroje sprendimai ir 4 kito tipo užsiėmimai: juoko joga, joga (mankšta) ir neformali paskaita apie gausos dėsnius. Detali stovyklos programa pateikiama 1-ame priede.

2.2.2 Moterų motyvacija dalyvauti N finansinio raštingumo stovykloje ir pirminis stovyklos metodo vertinimas

N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejo aprašymas neapsiriboja tik informacija apie stovyklos erdvę, programą ir dalyvių skaičių. Šiam atvejui analizuoti turima daugiau duomenų, kurie svarbūs šiame kontekste.

Registruojantis į N moterų finansinio raštingumo stovyklą, dalyvių buvo prašoma užpildyti registracijos formą, siekiant suprasti jų poreikius, lūkesčius ir motyvaciją. Demografinių duomenų apie stovyklos dalyves šiame tyrime buvo pasirinkta neatskleisti, siekiant užtikrinti daugiau konfidencialumo. Visgi šiam tyrimui reikšmingų duomenų, tokių, kaip atsakymo, kodėl moterys norėjo dalyvauti stovykloje ir kt., naudojimui buvo gauti raštiški sutikimai. (iš 18-os dalyvių, 13-a pasirašė leidimus, naudoti duomenis tyrimo tikslais).

Toliau šiame darbe apžvelgiama stovyklos dalyvių motyvacija dalyvauti stovykloje (žr. 3 priedas) ir pirminis (raštiškas) stovyklos įvertinimas, grįžtamasis atsakas (žr. 4 priedas).

Atsižvelgiant į tai, kad N moterų finansinio raštingumo stovykla buvo pirmoji tokio tipo stovykla Lietuvoje, buvo svarbu suprasti, kokių motyvų vedinos moterys registravosi į stovyklą. Kaip matome 5-oje lentelėje dauguma moterų nurodė labai aiškius motyvus. Atsakymai į klausimą – kodėl norite dalyvauti stovykloje buvo suskirstyti į dvi kategorijas: stipri motyvacija ir silpnesnė motyvacija. Toliau gauti duomenys išsiskirstė į 6 subkategorijas. Stipri motyvacija identifikuota 9-ių iš 13-os tyrime dalyvauti sutikusių respondenčių atsakymuose. Kaip matome 5-oje lentelėje, pastebėtas noras tapti finansiškai nepriklausomomis: „*man įdomu viskas, kas veda prie nepriklausomos asmenybės!*“ (S7). Taipogi motyvaciją dalyvauti finansinio raštingumo stovykloje paskatino ir turėtos nemalonus patirtys finansų srityje „*dėl šeimos nemokėjimo elgtis su finansais*“ (S9). Ne maža dalis į stovyklą besiregistravusių moterų nurodė norą mokytis: „*jaučiu norą augti šioje srityje <...> Noriu šioje srityje turėti daugiau drąsos ir pasisemti žinių <...> nekantrauju susitikti ir mokytis kartu!*“ (S9); „*Noriu pasisemti žinių ir idėjų finansų tema*“ (S5); „*Noriu išmokti valdyti savo finansus*“ (S10).

Dalis į stovyklą besiregistravusių moterų nurodė suinteresuotumą rasti bendraminčių – „*noriu <...> pabūti moterų bendrijoje, pabendrauti ir susipažinti*“ (S5), ar pabūti motyvuojančioje aplinkoje – „*man visada labai svarbu save apsupti motyvuojančiais žmonėmis*“ (S12). Kitas motyvavo galimybė patirti malonių išpūdžių – „*puiki proga <...> patirti malonių išpūdžių*“ (S8).

Daugiau išsamių atsakymų į klausimą „Kodėl norite dalyvauti stovykloje?“ pateikiama 5-oje lentelėje.

5 lentelė. Respondenčių atsakymai į klausimą „Kodėl norite dalyvauti stovykloje?“

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
STIPRI MOTYVACIJA	Noras tapti finansiškai nepriklausoma	„Svarbu pasirūpinti savo finansine gerove, nepriklausomybe ir finansine laisve. Pilnavertiškai prisidėti prie šeimos biudžeto, jį formuoti ir kontroliuoti. Taip pat pasirūpinti savo oria senatve“ (S4)
	Turėtos nemalonios patirtys finansų srityje	„Pati turiu nemažai skaudinančių patirčių dėl šeimos nemokėjimo elgtis su finansais“ (S9) „Kadangi dažnai susiduriu su situacija, kad gyvenu nuo algos iki algos, tai finansinis raštingumas man tikrai neprošal“ (S1)
	Noras mokytis	„Mokausi savo žinias, įgūdžius ir gebėjimus konvertuoti į pajamas“ (S12) „Puiki proga gauti daug koncentruotos informacijos vienoje vietoje“ (S8) „Aktuali tema. Noriu protingai susidėlioti finansus, bet, kad taupymas nepradėtų varginti“ (S2) „Motyvacija? Žinios yra įgūdis, kuris daro mūsų gyvenimus stabilesnius, geresnius“ (S1)
SILPNESNĖ MOTYVACIJA	Motyvuojančios aplinkos ir bendraminčių paieškos	„Stovykla – vieta, kurioje <...> pasikrauni kitos energijos ir motyvacijos“ (S6) „Šiaip mėgstu pasimokyti, moteriška kompanija patinka. Pailsėsiu nuo darbų“ (S2)
	Malonių išpūdžių paieška	„Tiesiog važiuoju su dukra gera praleisti laiką“ (S13)
	Kita	„Finansinio raštingumo stovykla – puiki laiko investicija!“ (S12) „Privalau!“ (S7) „Stovykla – vieta, kurioje užsimezgi naujas pažintis, atitrūksti nuo savo profesijos, įgyji savo patirties <...> Tikiu, jog programa padės pasijusti tvirčiau“ (S6)

Informacija apie moterų motyvaciją dalyvauti N moterų finansinio raštingumo stovykloje buvo reikšminga ruošimosi stovyklai etape bei siekiant atliepti bei valdant stovyklos dalyvių lūkesčius.

Praėjus keletui dienų po stovyklos, dalyvių buvo prašoma el. paštu atsakyti į klausimus apie stovyklą. Toliau šioje darbo dalyje pristatysiu svarbiausiu, kaip dalyvės jautėsi stovyklos metu, kas stovykloje patiko/nepatiko, ar, stovyklos dėka, įvyko kokių nors pokyčių. Atkreiptinas dėmesys, kad, vertinant žemiau pateiktus duomenis, reikia atsižvelgti į tai, jog atsakymai šiuo atveju gana emocionaliūs, nes pateikti praėjus vos kelioms dienoms po stovyklos. Jie leidžia susidaryti bendrą išpūdį, bet neturėtų būti vertinami kaip itin objektyvūs dar ir dėl tos priežasties, kad atsakyti į klausimus buvo prašoma pačios stovyklos organizatorės, kas sumažina gautų duomenų patikimumą.

Trečiajame šio darbo skyriuje pristatomi tyrimo rezultatai, gauti praėjus 18-ai mėnesių po stovyklos, jau gali būti vertinami kaip labiau patikimi. 6,7 ir 8 lentelės skirtos susidaryti bendram įspūdžiui apie N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejį.

Žemiau esančioje lentelėje atsiskleidžia, kaip stovyklos dalyvės jautėsi stovyklos metu ir iškart po jos.

6 lentelė. Respondenčių atsakymas į klausimą „Kaip jautėtės stovyklos metu, kaip jaučiatės po stovyklos?“

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
STOVYKLOS METU	Vyravo pozityvios emocijos	„Stovykloje jaučiausi ypatingai, galima būtų sakyti tarp išrinktųjų, nes turėjau galimybę dalyvauti pirmojoje finansinio raštingumo stovykloje moterims, kuri man buvo labai vertinga“ (S9) „Stovykloje jaučiausi puikiai – buvo nuostabu leisti laiką tarp tiek įkvėpiančių, stiprių moterų, išgirsti jų istorijas ir pasisemti gyvenimiškos patirties“ (S8) „Stovyklos metu <...> jaučiuosi puikiai“ (S1)
	Bendra atmosfera buvo pozityvi	„Jaučiausi puikiai, buvo puiki atmosfera, nuostabios moterys“ (S5)
STOVYKLOS METU	Jaučiausi nepatogiai	Tikėjaisi, kad bus daugiau tokių merginų kaip aš, gyvenančių nuo algos iki algos, tad stovyklautojų kompanijoje jaučiausi bukesnė už kitas, kurios jau tą etapą praėjo“ (S11)
PO STOVYKLOS	Motyvuotos	„Įkvėpė pagalvoti prieš priimant finansinį sprendimą, jį apmąstyti“ (S11) „Kilo daug minčių, kaip galėčiau tobulėti finansinio raštingumo srityje“ (S8) „Žinios ir faktai tikrai privertė susimąstyti, kad viskas yra mano rankose ir visos galimybės taip pat“ (S10)
	Pozityvūs prisiminimai	„Išlieka geriausi prisiminimai“ (S9) „Jaučiuosi puikiai“ (S1)

Kaip galime pastebėti, pačios stovyklos metu vyravo pozityvios emocijos – „aš jaučiausi tikrai gerai“ (S3), kaip nurodo viena iš dalyvių – „stovykloje vyravo jauki, draugiška atmosfera“ (S6). Visgi pastebėtas ir kontrastas, keletas dalyvių stovyklos metu kartais jautėsi nepatogiai, – „ši stovykla tikrai nebuvo jauki, nes tiesa yra nemaloni <...> ačiū <...> už rožinių akinių paslinkimą“ (S10). Iš atsakymų matome, kad nepatogumo jausmą galimai kėlė finansinio raštingumo žinių, įgūdžių stoka. Šiuo atveju, stovyklos dalyvių finansinio raštingumo žinios, finansinė padėtis ir gyvenimo aplinkybės skyrėsi, tai kai kurioms bent laikinai, bet sukėlė nepatogumo jausmą. Šis atradimas yra svarbus, nes verčia susimąstyti ir ieškoti atsakymo, ar tokio tipo stovyklose reikalinga besimokančiuosius suskirstyti pagal kažkokius kriterijus bei kviečia reflektuoti, ar tikrai visada mokymais siekiame sužadinti tik teigiamas emocijas, o gal šioks toks diskomfortas gali turėti teigiamos įtakos žmogui.

Pasiteiravus, kaip stovyklos dalyvės jautėsi po stovyklos, identifikuoti buvo pozityvūs prisiminimai bei pozityvūs jausmai – „po stovyklos jaučiuosi irgi puikiai“ (S5), pastebėtas ir sužadintos motyvacijos momentas: „po stovyklos jaučiausi motyvuota“ (S4); „dabar esu pilna motyvacijos daugiau skaityti, daugiau domėtis, daugiau klausinėti“ (S8).

Įdomus pastebėjimas, kad stovyklos dalyvė S11, kuri nurodė, kad stovyklos metu „*jaučiausi „bukesnė“ už kitas“ (S11)*, iš karto po stovyklos paliko atsiliepimą, kad „*Po stovyklos supratau, kad tos moterys yra geras pavyzdys ir nereikia lygintis ar blogai dėl to jaustis“ (S11)*, tai rodo, kad moters būseną pasikeitė jai parefektavus apie turėtą stovyklos patirtį.

Siekiant ateityje tobulinti N moterų finansinio raštingumo stovyklos modelį, dalyvių buvo paprašyta įvertinti, kas stovyklos metu joms patiko (darant prielaidą, kad tai turėtų išlikti ir kitose tokio pobūdžio stovyklose), bei kas nepatiko (darant prielaidą, kad tais aspektais reikalinga detalesnė analizė, refleksija ir galimai, organizaciniai pokyčiai). Detalesnis stovyklos dalyvių vertinimas pateiktas 7-oje lentelėje.

7 lentelė. Respondenčių atsakymai į klausimą „Kas stovyklos metu labiausiai patiko ir kas nepatiko?“

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
STOVYKLOJE PATIKO	Mokymų lektorės, jų vedamos paskaitos/praktikos	„Labiausiai patiko stovyklos organizatorė, pagrindinė lektorė, jos profesionalumas, žavesys ir perteikiamos vertingos žinios <...> Dar patiko Loretos vedamo joga <...> Juoko joga“ (S9) „Patiko lektorė“ (S11) „Vienareikšmiškai mane labiausiai sužavėjo tavo, kaip stovyklos organizatorės, pagrindinės lektorės profesionalumas“ (S3) „Kviestiniai svečiai labai gražiai per veiklas apjungė moterų bendrystę“ (Kita)
	Atmosfera	„Patiko stovyklos vieta <...> Stebino atvirumas, paprastumas, atmosfera, kurią pavyko sukurti tarp dalyvių“ (S9) „Gavos tikrai labai harmoninga stovykla“ (Kita)
	Stovyklos programa	„Labiausiai patiko, kaip buvo sudėliota programa <...> Taip pat patiko, kad buvo galimybė ir pajudėti t.y. joga, kas labai padėjo pailsinti protą <...> Man labai patiko, kaip viskas buvo suplanuota, ir kokios veiklos buvo įtrauktos į programą“ (S8) „Labai patiko pats stovyklos organizavimas, kai kiekviena smulkmena apgalvota“ (S6) „Super sudėliota stovyklos programa, akivaizdu, kad tam ruošiasi iš širdies ir labai atsakingai“ (Kita)
	Kita	„Organizavimas ir komunikacija – tobula“ (S9) „Visas organizavimas buvo iki smulkmenų apgalvotas, visos buvome pamalonintos, tikrai viskas atlikta labai rūpestinga“ (S) „Viskas patiko“ (S5) „Buvo gera pabūti tavo sukurtoje aplinkoje ilgiau“ (S10) „Labai pradžiugino ir rėmėjų dovanėlė“ (S9)
STOVYKLOJE NEPATIKO	Laisvos formos susitikimas, visokeriopos gausos tematika	„Man asmeniškai galėjo ir nebūti susitikimo su lektore Digne, labiau patiktų dar daugiau paskaitų“ (S8)
	Maitinimas	„Minusą dėčiau pagrįdė maitinimui“ (S3)
	Intensyvumas	„Antroje dienoje jau pastebėjau, kaip dalyvės norėjo tarpais poilsio“ (S3)

Kaip matome iš pateiktų duomenų, didžioji dalis dalyvių teigiamai atsiliepė apie stovyklos lektores, programą, veiklas ir bendrą atmosferą. Apklaustosios pažymėjo tokius dalykus kaip lektorių darbas – „*visos jūsų lektorės buvo nuostabios, kiekviena išmano savo darbą. Man jos patiko*“ (S13), kitos nurodė, kad „*patiko, kad stovykla paskaninta kitomis veiklomis – pvz. joga*“ (S1). Tiesa, dera atkreipti dėmesį į tai, kad moterims intensyvių, ilgų mokymų metu reikalinga pertrauka, lengva fizinė iškrova – ne viena dalyvė paminėjo, kad „*patiko ryto ir vakaro joga*“ (S4). Prie aspektų, kuriuos stovyklos dalyvėms vertina teigiamai, nurodoma, kad „*patiko moteriška, atvira atmosfera*“ (S11). Analizuojant, kas moterims svarbu tokio pobūdžio mokymuose, pastebėtas dar vienas svarbus aspektas, kuriam moterys išreiškia poreikį, tai – poreikis turėti laisvės mokymų metu.

Vienos dalyvės nurodė, kad „*patiko, kad buvo ir tokio laisvo laiko, kada dar galima kažką „nuveikti į šoną“ ar tiesiog pasivaikščioti*“ (S1), kita nurodė, kad „*labai patiko <...> kad klausydama galiu gerti karštą arbatą, jaučiausi ganėtinai laisvai nueiti ir pasiimti saldainį energijai pasibaigus*“ (S4). Analizuojant stovyklos dalyvių patirtis bei vertinimą, kas patiko, o kas mažiau patiko, aptinkami tikrai specifiniai, būtent moterims aktualūs poreikiai, į kuriuos verta atsižvelgti, organizuojant moterų finansinio raštingumo ugdymą įvairiais formatais. Žvelgiant į duomenis, kuriuose dalyvės išreiškia neigiamus N stovyklos aspektus, pastebimi pavieniai poreikiai, pvz. maisto mokymų metu kokybei ar didesniai meniu pasirinkimui, lengvesnio turinio X paskaitos pakeitimui labiau struktūruota paskaita. Pateiktas subjektyvus vertinimas apie mokymų intensyvumą. Visos šios išvalgos vertingos, nes ir tokios detalės yra svarbios mokymų organizatoriams.

Po stovyklos dalyvių buvo prašoma ne tik įvertinti pačią stovyklą, bet ir įvertinti pirminį stovyklos, kaip finansinio raštingumo mokymų, poveikį jų tolesniam gyvenimui. Stovyklautojų buvo klausama: Ar po stovyklos priėmėte kokį nors sprendimą – taikyti gautas žinias ir realizuoti praktikoje? Ar kažką savo finansiniuose įpročiuose keisite? Toliau apžvelgiami stovyklos dalyvių atsakymai apie pokyčius, kurie pasiskirstė trijose kategorijose: pasikeitė požiūris, planuojami ar jau įvykę pokyčiai.

Dalis stovykloje dalyvavusių nurodė, kad po stovyklos pasikeitė požiūris į tam tikrus finansinius aspektus, pavyzdžiui – „*visiškai pasikeitė požiūris į finansus ir taupymą*“ (S9) ar „*supratau taupymo naudą*“ (S11).

Net 6 iš 13 šioje apklausoje duomenis pateikusių stovyklos dalyvių nurodė, kad planuoja pokyčius (ar jie įvyko realiai, buvo vertinama praėjus 18-ai mėnesių po stovyklos, duomenys apie tai pateikiami trečiajame šio darbo skyriuje). Stebina tai, kad planuojamus pokyčius moterys labai aiškiai apibrėžė – „*vėl bandysiu pildyti išlaidų sekimą*“ (S1); „*jau nuo šio mėn. atsidėsiu 10% taupymui ir atlyginimo dieną nieko nepirksiu*“ (S11). Toks aiškus norimo rezultato, siekiamo pokyčio įsivardijimas yra itin reikšmingas.

Analizuojant duomenis identifikuoti ir keturių stovyklos dalyvių pasiekti pokyčiai, įvykę iš karto po stovyklos: „*vakar jau pasidariau svarbiausius namų darbus – užsirašiau tikslių sumų centais, kokios mano mėnesinės išlaidos yra pastovios*“ (S3); „*susirašiau savo finansinius tikslus, įvertinau savo išlaidas bei susiplanavau būsimas (kol kas tik 1 mėn. į priekį)*“ (S8) ir kt. (žr. 8 lentelę). Šiuo atveju, suprantama, kad iš karto po stovyklos dar veikia didesnė motyvacija, bet nėra aišku, kiek ilgai tęsis numatyti elgesio su finansais pokyčiai, kaip ilgai laikysis motyvacija praktiškai naudoti gautas žinias, dėl to itin didelę prasmę įgyja gauti tyrimo rezultatai, kurie pristatomi trečiajame šio darbo skyriuje, nes jie matavo realius pokyčius, kurie buvo pasiekti, praėjus net 18-ai mėnesių po stovyklos.

Daugiau tyrimo dalyvių atsakymų apie pokyčius, įvykusius po stovyklos, apžvelgiami 8-oje lentelėje.

8 lentelė. Respondenčių atsakymas į klausimą „Ar po stovyklos priėmėte kokį nors sprendimą – taikyti gautas žinias ir realizuoti praktikoje? Ar kažką savo finansiniuose įpročiuose keisite?“

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
POKYTIS	Pasikeitė požiūris	„Stovykloje viskas pasidarė žymiai aiškiau, ką turėčiau daryti, kodėl svarbu taupyti ir kaip tai daryti“ (S8)
	Įvykę pokyčiai	„Jau pasiskyrčiau darbinį pasimatymą su vyru, suskaičiuojant bendras pajamas ir išlaidas“ (S6) „Pradėjome laikinai, kelis mėnesius, sekti savo išlaidas <...> Šiaip apsitarėm su vyru ir nusprendėme dėl ilgalaikės investicijos – buto nuomai pirkimo“ (S5)
	Planuoja pokyčius	„Kai bus 6 mėn. Atlyginimų <i>pagalvė</i> , tada galvosiu apie investavimą ar asmeninio NT pirkimą“ (S11) „Konkretų taupymo planą susidaryt dar norėčiau <...> Dar norėčiau turėti taupyklę“ (S9) „Mažinsiu savo išlaidas <...> Teks peržiūrėti ko atsisakyti“ (S3) „Noriu įkalbėti vyrą apsidrausti normaliu draudimu <...> noriu kažkokio plano, strategijos“ (S4) „Galvoju dar ir pasikonsultuoti asmeniškai su tavim, peržiūrėti būsto paskolos sutartį“ (S10) „Bandysiu pritaikyti keletą išgirstų <i>life hack'ų</i> “ (S1)

2.3 Tyrimo imtis

Atliekant kokybinius tyrimus, dėl išvadų generalizavimo savitumo, pasak Rupšienės (2007), dera imčiai rinkti tuos atvejus, kurie bus informatyvūs tiriamuoju aspektu. Dėl to kaip pagrindinė tyrimo imtis buvo pasirinkta būtent N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvės. Tyrimo imtis sudaryta remiantis patogiosios atrankos metodu. Patogioji atranka taikoma tada, „kai tyrimo metu kyla naujų hipotezių, kuriomis patikrinti reikia naujų imties vienetų. <...> Faktiškai tie nauji imties vienetai iš anksto neplanuojami. <...> Taip sudaryta imtis yra lanksti ir netikėta“ (Bitinas ir kt. 2008, p. 101). Šio tyrimo strategijai buvo pasirinkta viena iš Rupšienės (2007) minimų strategijų – tyrimo imtis iš anksto nebuvo numatyta, imtis pildoma ir duomenys renkami iki momento, kuomet gaunama iš respondentų informacija pradeda kartotis, pasiekia prisotinamumo principą. Šiuo atveju, buvo numatyta, kad pagrindinė tyrimo imtis bus sudaryta iš moterų, kurios 2022 metais dalyvavo N moterų finansinio raštingumo stovykloje, bet iš pradžių nebuvo galima apsibrėžti, kokio kiekio respondenčių šiame tyrime reikės, tad galutinė imtis paaikėjo tik tada, kai buvo pastebėtas duomenų prisotinamumo principas, tai buvo pasiekta po 10 interviu.

Visgi tyrimo imtis tuo neapsiribojo, buvo ieškota ekspertų, kurių įžvalgos būtų reikšmingos bei padėtų finansinio raštingumo ugdymo problematiką ir galimybes apžvelgti platesniu mastu. Todėl į tyrimo respondentų imtį buvo įtraukta ir ekspertė – Lietuvos banko Finansinio raštingumo centro vadovė. Ekspertė turi bakalauro, magistro ir daktaro laipsnius, įgytus Vilniaus universitete, ekonomikos srityje. Darbo patirtis: 3 metai fondo buhalterės ir vyr. fondo buhalterės pareigose įmonėje INVL Asset Management ir 5 metai dirbant Lietuvos banke.

Svarbu paminėti, kad ekspertė akcentavo, kad kalbėjo už save – kaip dr. X, o ne kaip Lietuvos banko atstovė, ir kad jos nuomonė gali skirtis nuo oficialios Lietuvos banko pozicijos.

Siekiant išgirsti daugiau skirtingų pozicijų, naudojantis patogiosios atrankos modelio lankstumu, buvo pasilikta ir galimybė imties atvejus eigoje praplėsti. Visgi po ekspertinio interviu paaiškėjo, kad daugiau tyrimui reikšmingų respondentų, galinčių pasisakyti šio tyrimo tematika nėra, tad galutinę imtį sudaro: 10 N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvių ir 1 ekspertė – Lietuvos banko Finansinio raštingumo centro vadovė

Imties dydžio kriterijai:

10 iš dalies struktūruotų interviu su N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėmis ir 1 ekspertinis interviu raštu su Lietuvos banko Finansinio raštingumo centro darbuotoja. Interviu su stovyklos dalyvėmis citatos žymimos – *S1, S2, S3* ir etc. Interviu su eksperte citatos žymimos – *E1*.

Suvokiant, kad imties sudarymas pagal patogiosios imties būdą nėra pats patikimiausias, siekiant kuo didesnės tyrimo kokybės, didelis dėmesys buvo skiriamas ir tyrimo klausimyno sudarymui, tyrimo etikai ir kokybiškam duomenų apdorojimui, taipogi aiškiai suvokiant ir įvardijant tyrimo ribotumus.

2.3.1 Iš dalies struktūruoto interviu klausimynas

Tyrimo klausimai kilo iš teorinėje dalyje aprašytų mokslininkų įžvalgų bei šio darbo autorės pagrįsto moterų finansinio raštingumo ugdymo modelio. Dalis tyrimo klausimų skirti kaip įžanga į tyrimą (pvz. sąvokų supratimas, nuomonės išraiškai apie įtaką finansiniams sprendimams ir kt.), didžioji dalis tyrimo klausimų paremta teorinėje darbo dalyje sukurtu moterų finansinio raštingumo ugdymo modelio pagrindu. 7 klausimai specifiskai suformuoti N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėms. Žemiau pateikiamas detalesnis tyrimo klausimų pagrindimas.

9 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimų pagrindimas (N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėms).

Finansinio raštingumo ugdymo poreikio (ir turinio) identifikavimas	
A	Kaip suprantate, kas yra finansinis raštingumas?
B	Kaip manote, kam reikalingos finansinio raštingumo žinios bei gebėjimai ir kaip vertinate finansinio raštingumo svarbą suaugusiesiems?
C	Kaip manote, kokią įtaką bandos jausmas ar minios efektas daro Jūsų finansiniams sprendimams? Gal, pavyzdžiui, esate priėmusi kokį finansinį sprendimą nesusimąsčiusi, nes dauguma elgiasi tam tikru klausimu būtent taip?
D	Kaip priimate finansinius sprendimus? Įprastai – savarankiškai ar tariatės su kitais asmenimis? Ar prisimenate atvejį, kai Jūsų sprendimą kokiu nors finansiniu klausimu pakeitė kitas žmogus?

Siekiami įvertinti finansinio raštingumo ugdymo poreikį ir atskleisti finansinio raštingumo turinio poreikį.

Finansinio raštingumo paslaugų teikėjų (ir turinio) identifikavimas		
E	Ar pati kada esate turėjusi situacijų, kuomet atpažinote, kad problemos sprendimui reikalinga pagilinti žinias ar kreiptis pagalbos į finansų srities specialistą?	Siekiami identifikuoti finansinio raštingumo paslaugų teikėjus bei jų poreikį. Taipogi atskleisti finansinio raštingumo turinio poreikį.
F	Į ką kreiptumėtės, iškilus poreikiui pagilinti savo finansinį raštingumą?	
Finansinio raštingumo ugdymo turinys		
G	Kokios su finansiniu raštingumu susijusios temos Jums yra aktualios?	Siekiami identifikuoti finansinio raštingumo turinio poreikius.
Finansinio raštingumo ugdymo formos/veiklos		
H	Ar būdama suaugusi savarankiškai mokėtės finansinio raštingumo? Jei taip, kaip tai darėte?	Siekiami identifikuoti, kokios ugdymo formos bei veiklos yra paklausiausios, efektyviausios.
I	Pirmenybę teiktumėte nuotoliniu ar kontaktiniu būdu organizuojamiems finansinio raštingumo mokymams? Kodėl?	
J	Kaip manote, kokiais būdais galima didinti suaugusiųjų finansinį raštingumą?	
K	Kokia aplinka manote yra tinkama finansinio raštingumo mokymams?	
Paslaugų gavėjų identifikavimas		
L	Kaip manote, finansinio raštingumo programas reikėtų daryti atskirai moterims ar bendrai su vyrais? Ar bendro pobūdžio, ar orientuotas į tam tikras socialines problemas, socialines grupes, pavyzdžiui darant atskiras finansinio raštingumo edukacijas vienišoms mamoms ar panašiai?	Siekiami identifikuoti finansinio raštingumo mokymų paslaugos gavėjus, suprasti respondentų poreikius ir išgirsti rekomendacijas, kaip organiškiau pasiekti tiksline auditoriją.
Finansinio raštingumo ugdymo kokybės sprendimai		
M	Kaip manote, kas ir kaip turėtų rūpintis finansinio raštingumo mokymų kokybe?	Siekiami išgirsti respondentų rekomendacijas, kaip būtų galima užtikrinti finansinio raštingumo ugdymo kokybę.
Paslaugų gavėjų rekomendacijos		
N	Į ką rekomenduotumėte atkreipti dėmesį, specialistams, ugdantiems moterų finansinio raštingumą?	Siekiami išgirsti specifinius moterų ugdymosi finansų srityje poreikius.
Atvejo analizė – N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikio analizė		
O	Ką naujo apie save ir finansus atradote, sužinojote stovyklos metu?	Siekiami įvertinti N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikį dalyvių gerovei.
P	Ar stovykloje gauta finansinio raštingumo medžiaga pasirodė pritaikoma realiame gyvenime?	
R	Ar stovykloje gautas žinias per praėjusius 1,5 metų taikėte savo gyvenime? Ar po stovyklos dar grįžote prie gautos medžiagos, atliktų ar nebaigtų atlikti užduočių? Gal tęsėte mokymąsi finansinio raštingumo srityje?	

Atvejo analizė – N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikio analizė		
S	Kokių pokyčių Jūsų gyvenime įvyko finansinio raštingumo stovyklos dėka?	Siekiami pamatyti santykio, bendruomenės palaikymo svarbą.
T	Ar jautėte poreikį po stovyklos toliau palaikyti ryšį su stovyklos dalyvėmis, mokymų lektorėmis?	
U	Praktinės užduotys stovykloje buvo tik individualios. Kaip manote, ar tai tinkamas sprendimas, o galbūt mokantis finansinio raštingumo reikėtų įtraukti ir komandinio darbo?	Siekiami identifikuoti poreikius, kokios ugdymo formos bei veiklos yra paklausesnės, efektyvesnės.
N moterų finansinio raštingumo stovyklos kokybės sprendimai		
V	Kaip siūlytumėte tobulinti finansinio raštingumo stovyklos modelį?	Siekiami išgirsti poreikius ir rekomendacijas, kaip būtų galima tobulinti finansinio raštingumo stovyklos modelį.

10 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimų pagrindimas (ekspertei)

Finansinio raštingumo ugdymo poreikio (ir turinio) identifikavimas		
A	Prašau, prisistatykite (pasakykite apie savo išsilavinimą ir darbinę patirtį). Kaip suprantate, kas yra finansinis raštingumas? Kokias temas apima finansinis raštingumas?	Siekiami įvertinti finansinio raštingumo ugdymo poreikį ir atskleisti finansinio raštingumo turinio poreikį.
B	Kaip manote, kam reikalingos finansinio raštingumo žinios bei gebėjimai? Kaip vertinate finansinio raštingumo svarbą suaugusiems asmenims? Kodėl?	
C	Kaip manote, kokią įtaką bandos jausmas ar minios efektas daro žmonių finansiniams sprendimams? Ar visuomenė jau pakankamai sąmoninga priimti individualius finansinius sprendimus, ar vis tik labiau kliaujamasi daugumos nuomone?	
Finansinio raštingumo ugdymo formos/veiklos		
D	Kaip manote, kokie finansinio raštingumo mokymai yra efektyvesni – nuotoliniai ar kontaktiniai? Formalūs ar neformalūs? Kodėl? (4)	Siekiami identifikuoti, kokios ugdymo formos bei veiklos yra paklausiausios, efektyviausios.
E	Kaip manote, kokiais būdais, kokiomis priemonėmis galima didinti suaugusiųjų finansinį raštingumą? Kokius būdus ir priemones Lietuvos bankas (Finansinio raštingumo centras) jau išbandė? Kas pasiteisino, kas mažiau pasiteisino?	
F	Kokia aplinka, Jūsų nuomone, yra tinkama finansinio raštingumo mokymams?	
Finansinio raštingumo ugdymo paslaugų teikėjų identifikavimas		
G	Koks Finansinio raštingumo centro požiūris į tarpinstitucinį bendradarbiavimą? Ar šiuo atveju jis reikalingas? Jeigu taip – su kokiomis institucijomis?	Siekiami geriau identifikuoti finansinio raštingumo mokymų paslaugos teikėjus instituciniu lygmeniu.

Finansinio raštingumo ugdymo paslaugų gavėjų identifikavimas		
H	Kaip manote, ar finansinio raštingumo ugdymas turėtų vykti atskirai moterims, ar bendrai moterims ir vyrams? Ar bendro pobūdžio, ar orientuotas į tam tikras socialines problemas, socialines grupes, pavyzdžiui, darant atskiras finansinio raštingumo edukacijas vienišoms mamoms ir panašiai?	Siekiama geriau identifikuoti finansinio raštingumo mokymų paslaugos gavėjus.
Finansinio raštingumo ugdymo kokybės sprendimai		
I	Kaip manote, kas ir kaip turėtų rūpintis finansinio raštingumo mokymų kokybe? (Šiuo metu neturime jokių reikalavimų ir priežiūros – finansų konsultantais, finansinio raštingumo mokytojais dirbti ir finansinio raštingumo mokymus vesti gali kas tik nori. Ar Lietuvos bankas mato tai, kaip problemą? Ar numatoma, kaip bus siekiama gerinti specialistų ir mokymų kokybę?)	Siekiama sužinoti Lietuvos banko poziciją ir viziją finansinio raštingumo kokybės klausimu.
Finansinio raštingumo centro veiklos vertinimas		
J	2022-iais buvo įkurtas Finansinio raštingumo centras. Kaip gimė idėja jį įkurti? (Galbūt poreikį centrui atsirasti paskatino tyrimai, užsienio praktikos?)	Siekiama susipažinti su realiai vykdoma praktikomis ir sužinoti, kuo grindžiama pasirinkta metodika, kokie veiklos rezultatai/koks efektyvumas.
K	Kuo grindžiant parengta finansinio raštingumo ugdymo strategija ir metodikos? Galbūt būtų galima plačiau susipažinti su Finansinio raštingumo centro tikslais, planais ir rezultatais, darbo išvadomis?	

Per interviu gauti duomenys buvo įrašinėjami diktofonu. Tai reiškia, kad tyrimo metu visas dėmesys buvo sutelktas tiramosioms, buvo siekta kokybiško rezultato. Visi interviu metu gauti duomenys buvo transkribuojami, t.y. užrašomi ir vėliau analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą.

Atliekant interviu, vadovautasi mokslininkų (Žydžiūnaitės ir Sabaliausko, 2017) nurodytais principais – buvo vengiama dominavimo, rūpinamasi, kad respondentės viso interviu metu jaustųsi patogiai, taipogi stabėta dalyvių reakcija į tyrimo klausimus, kai buvo kalbama apie asmeniškesnius, jautresnius klausimus, respondentėms buvo priminta, kad jos turi teisę neatsakyti. Laikytasi ir Kardelio (2017) rekomendacijų – vengta išreikšti pritarimą ar nepitarimą (ne tik žodžiu, bet ir kūno kalba), įsitikinta, kad tiramosioms buvo duota pakankamai laiko atsakyti į klausimą, o esant reikalui ir įsitikinta, ar teisingai buvo suprastas atsakymas, suteikta erdvė ir pagarba tiramosioms.

Svarbu paminėti, kad tyrimo klausimai sudaryti remiantis teorinėje dalyje fiksuotais svarbiais su finansinio raštingumo ugdymu susijusiais aspektais, bet tolesniuose etapuose dirbant su visais tyrimo duomenimis, atsižvelgiant į tyrimo apimtį, toliau pasirinkta analizuoti tik esminius ir aktualiausius šiam darbui klausimus. Su respondentų išvalgomis, klausimais, kurie toliau darbe nėra analizuojami, susipažinti galima darbo priedų skiltyje (žr. 5 priedas ir 6 priedas).

3 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio ir N stovyklos poveikio tyrimo rezultatų analizė

Šiame skyriuje analizuojami respondenčių atsakymai, išryškinami moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikiai, pristatomas N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikis jos dalyvėms bei pateikiamos ekspertės įžvalgos apie finansinio raštingumo ugdymą Lietuvoje.

Svarbu paminėti, kad nepaisant to, kad tiek teorinėje darbo dalyje, tiek ir ekspertinio interviu metu, buvo patvirtinta, jog finansinis raštingumas yra „*bazinė kompetencija, kurią turi turėti <...> žmogus*“ (E1) ir finansinio raštingumo ugdymas reikalingas visai visuomenei, šiame darbe pateikti tyrimo duomenys ir rezultatai neturėtų būti vertinami kaip reprezentatyvūs didelei imčiai, o būti vertinami pagal kokybinio tyrimo parametrus.

3.1 Interviu duomenų analizė

2024 metų balandžio mėnesį įvykdyti 10 iš dalies struktūruoti interviu su moterimis, kurios 2022 metų rugsėjo mėnesį dalyvavo dviejų dienų moterų finansinio raštingumo stovykloje (žr. 5 priedą).

Siekiant apžvelgti platesnį finansinio raštingumo ugdymo kontekstą, buvo atliktas ir vienas ekspertinis interviu su Lietuvos banko Finansinio raštingumo centro vadove (žr. 6 priedą). Ekspertinis interviu 2024 balandžio 23-ąją įvyko žodžiu, bet svarbu paminėti, kad, respondentės prašymu, sutranskribuotas interviu tekstas turėjo būti nusiųstas respondentės peržiūrai. Respondentės sprendimu interviu tekstas pačios respondentės buvo pakoreguotas, t.y. paliktos tik esminės mintys, tekstas papildytas internetinėmis nuorodomis, kurios pagrindžia vieną ar kitą teiginį. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje daugiau nėra šiam tyrimui reikšmingų ekspertų, iš kurių būtų galima imti interviu tyrimo tematikoje, buvo priimtas sprendimas, nepaisant patirtų ribotumų, gerbiant ekspertės prašymą, darbe naudoti ne pirminę, o antrinę interviu medžiagą, grindžiant tuo, kad gauti duomenys yra reikšmingi šio darbo ir tyrimo kontekste.

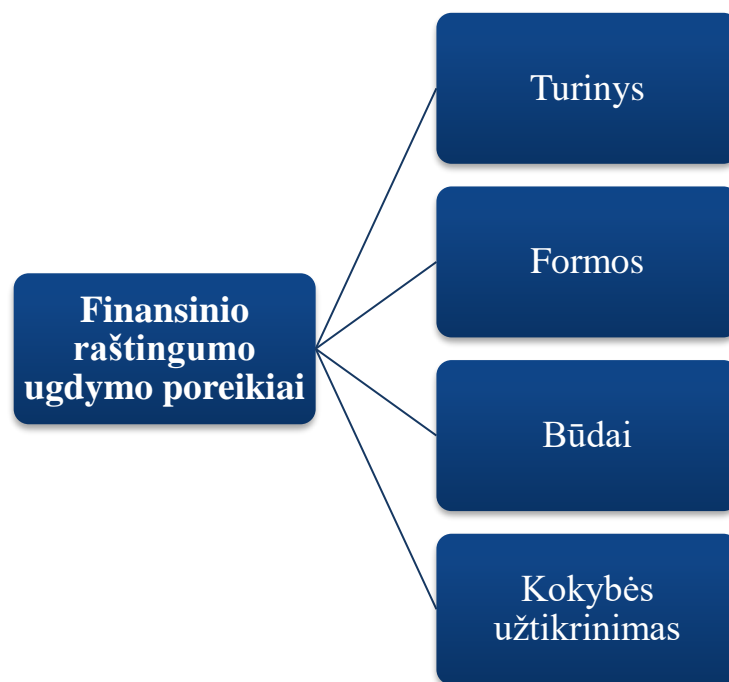
Interviu rezultatai. Interviu metu siekta išsiaiškinti moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikius, N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikį dalyvėms po 18 mėnesių. Interviu su N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėmis buvo siekta išsiaiškinti, kokios ugdymo formos ir metodai, mokantis finansinio raštingumo, moterims atrodo efektyvūs, patrauklūs; kaip užtikrinti finansinio raštingumo mokymų kokybę; į ką specialistams derėtų atkreipti dėmesį, ugdant moterų finansinį raštingumą. Dalis tyrimo skirta įvertinti N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikį ilgojoje perspektyvoje bei pažymėti pokyčius, kurie įvyko stovyklos, kaip finansinio raštingumo mokymų, dėka; išgirsti rekomendacijas, kaip galima tobulinti stovyklos, kaip neformaliojo ugdymo formos, modelį.

Pasitelkiant ekspertinį interviu, siekiama plačiau apžvelgti Lietuvos finansinio raštingumo ugdymo ypatybes.

Siekiant suprasti moterų finansinio raštingumo ugdymo ypatybes, tyrimas buvo suskaidytas į dvi sudedamąsias dalis – bandoma suprasti tiriamųjų **poreikius**, mokantis finansinio raštingumo ir **poveikį**, kurį joms turėjo jų dalyvavimas N moterų finansinio raštingumo stovykloje. Šiame poskyryje pristatoma poreikių analizė.

3.1.1 Moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio analizė

Analizuojant tyrimo duomenis, išryškėjo keturios su finansinio raštingumo poreikiais susijusios kategorijos: finansinio raštingumo ugdymo: turinys, formos, būdai ir kokybės užtikrinimo elementai (žr. 2 pav.)

2 pav. Finansinio raštingumo ugdymo poreikis

Pageidaujamas finansinio raštingumo ugdymo turinys.

Respondenčių, dalyvavusių N moterų finansinio raštingumo stovykloje, teirautasi, kokios su finansiniu raštingumu susijusios temos joms yra aktualios? (pateikiami atsakymai gauti dalyvių registracijos formose ir interviu metu).

Kaip matoma 11-oje lentelėje, respondentės poreikį išreiškia konkrečioms temoms: „*kaip investuoti*“ (S10), kokie yra „*efektyvūs taupymo būdai*“ (S11).

Respondentės nurodo, kad aktualu mokytis „*mokesčių klausimais*“ (S1), taipogi išreiškia poreikį mokytis asmeninių/šeimos finansų valdymo, biudžeto klausimais – „*kaip sugebėti įsitemti į savo turimus finansus, ypač, kai jie įvairuoja*“ (S1). Akcentuojamos temos, kurios nurodomos finansinio raštingumo sampratoje ir kurias identifikavome finansinio raštingumo ugdymo modelyje. Visgi analizuojant atsakymus, buvo nustatytas ir specifinis poreikis mokytis kitose temose: „*kaip spręsti finansinius klausimus poroje*“ (S8), „*apie papildomus pajamų šaltinius*“ (S2), „*domina pensijų kaupimo variantai*“ (S4).

Duomenys rodo, kad moterys labai aiškiai suvokia savo poreikius, identifikuoja temas, kuriose reikia pagilinti savo žinias. Keletas respondenčių parodė išskirtinį susidomėjimą ir poreikį mokytis finansinio raštingumo, nurodydamos, kad „*kiekvieną temą turbūt įdomu gilinti <...> Tai visos tos temos aktualios yra šiai dienai*“ (S3), „*visos finansinio raštingumo temos kaip ir aktualios*“ (S1).

Iš 11-os lentelės galima pastebėti, kad aktualiosios mokymosi temos šiame tyrime dalyvavusioms respondentėms yra: investavimas, asmens/šeimos finansų valdymas, taupymas, finansų valdymas poroje.

11 lentelė. Pageidaujamas finansinio raštingumo ugdymo turinys

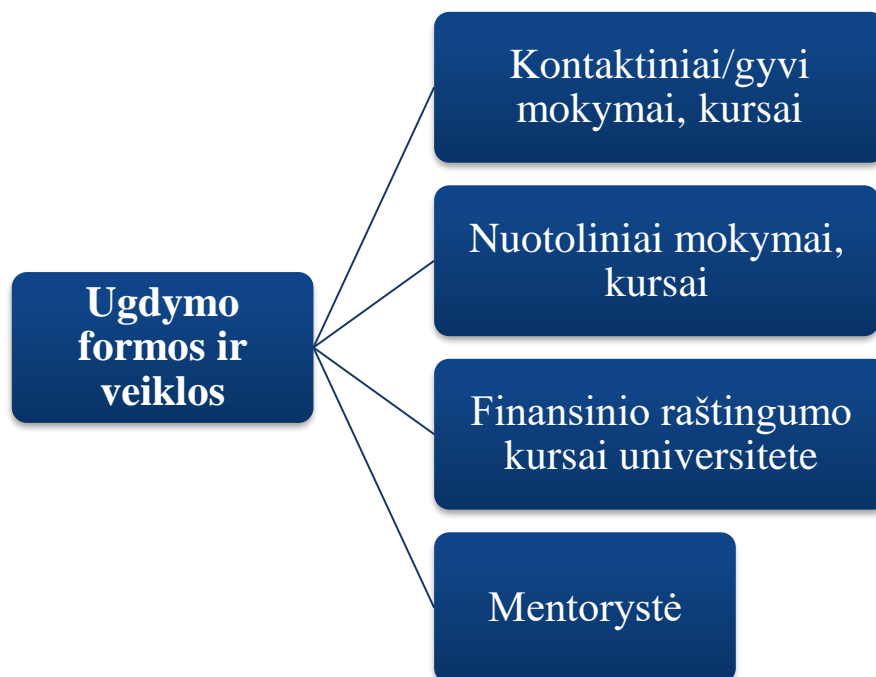
<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
UGDYMO TURINYS	Draudimas	„Pradedant visokiais saugikliais, draudimais“ (S1)
	Investavimas	„Tokiais investiciniiais klausimais“ (S1) „Pradedu dominti investavimas“ (S2) „Dėl investavimo irgi“ (S3) „Tai pat domina <...> investavimo klausimai, tam, kad jausčiausi užtikrinta ateitimi“ (S4) „Įdomu, kaip <i>įdARBINTI</i> savo santaupas“ (S5) „Kaip suvaldyti investicijas, kurios pastaruoju metu visiškai nuostolingos“ (S6) „Sakyčiau daugiau su investavimo šitais dalykais pasigilinti“ (S7) „Kaip išmokyti tvarkytis su pinigais ir juos <i>įdARBINTI</i> “ (S8) „Pavyzdžiui investavimo temas aš bijau“ (S9) „Tai manau apie investavimą tai žūt būt norėčiau pasidomėt“ (S10)
	Pagrindiniai valstybinės mokesčiai	„Reikia deklaruoti pajamas ir tie mokesčių klausimais tampa aktualūs“ (S1) „Žinau kur dar, mokesčiuose Čia šimtu procentų, nes aš pavyzdžiui nežinau visų mokesčių. Sumoku ir viskas, nes reikia, o dėl ko aš moku, už ką aš moku, tai aš ne visada žinau“ (S4)
	Asmeninių/šeimos finansų valdymas, biudžetas	„Apie finansinę pagalbę <...> pasiskirstyti tas turimas pajamas, tuos finansus, taupymas su tikslu <...> Praktiniai patarimai dėl išlaidų planavimo, kaip padaryti, kad tai nenusibostų ir taptų įpročiu“ (S2) „Kaip gyventi ne nuo algos iki algos“ (S11)
	Taupymas	„Kad to pačio ir taupymo ir ... aš manau, kad taupyje gal norėčiau pasikonsultuoti, kaip, kokiais būdais galima būtų sutaupyti <...> Nors esu taupi, tačiau norėčiau sužinoti, kur dar labiau galėčiau pasispausti, kad jausčiausi užtikrinčiau“ (S4) „Iššūkiai <...> taupymas remontui. Aktualu: finansų skirstymas, kaip laikytis taupymo plano, kai gyvenimas netikėtas“ (S9) „Nepavyksta įgyvendinti taupymo plano. Kažkoks <i>bug'as</i> iš vaikystės. Tik turime – išleidžiame <...> Norėčiau įgyti praktinių, veikiančių pratimų“ (S12)
	Finansų valdymas poroje	„Kaip finansus pasidėlioti atsiradus partneriui“ (S2) „Labai įdomu išgirsti apie šeimos finansus, nes čia mūsų šeimoje tikras iššūkis. Aš esu kaupikė tokia, o vyras kaip tik išlaidūnas, jau 11 metų esame kartu, esame <i>apsišlifavę</i> , tačiau man vis kažkaip norėtusi tobulinti, gerinti tą situaciją, o vat vyruvi kažkaip sunkiai sekasi iškomunikuoti, kam to reikia“ (S5) „Kaip elgtis, jei vyras nepadedu taupyti“ (S11)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
UGDYMO TURINYS	Kitos temos	„Norisi save analizuoti nuo pamatų“ (S3) „Kaip kuo geriau pasirūpinti ateitimi <...> Jeigu pavyzdžiui, planuosiu vaikus ar planuočiau namą pirkti ir tada jau galvot apie paskolą, ko visiškai neišmanau“ (S8) „Aš na dar norėčiau gilinti žinias, kas susiję su visokiomis sutartimis, norėčiau peržvelgt paskolą“ (S9) „Šiaip manau, kad kiekvienais metais reikia atnaujint tam tikras žinias. Norėčiau gal kiekvienais metais pagilinti, atnaujinti žinias“ (S10)

Pageidaujamos ugdymo formos ir veiklos bei mokymosi grupės formavimo poreikis.

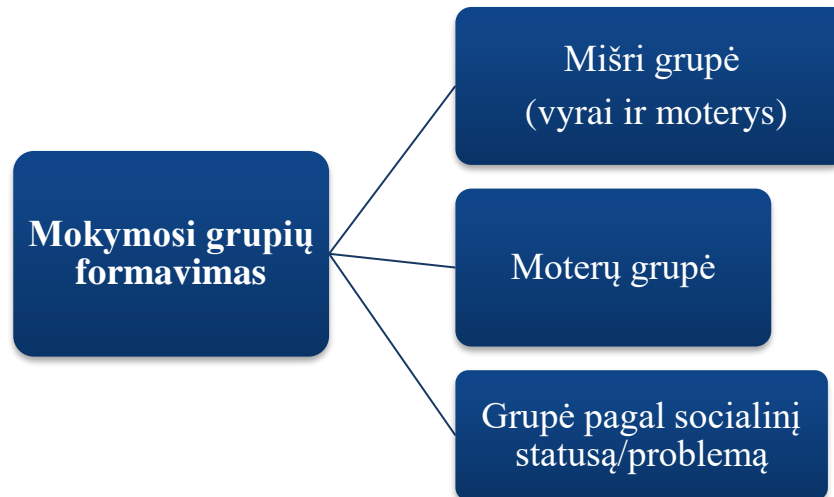
Moterų, dalyvavusių N moterų finansinio raštingumo stovykloje, buvo klausiama, kaip jos norėtų ugdyti savo finansinį raštingumą? Pirmenybę teiktų nuotoliniu, ar kontaktiniu būdu organizuojamiems finansinio raštingumo mokymams? Atsakymą prašyta pagrįsti, tuo pačiu klausiant, kodėl? Siekiant geriau suprasti ugdymo formų ir veiklų poreikį, klausta: kaip manote, kokiais būdais galima didinti suaugusiųjų finansinį raštingumą?

Išryškėjo du aspektai, susiję su ugdymo formomis: 1) pageidaujamų ugdymo formų ir veiklų įvairovė (žr. 3 pav.) bei 2) pageidavimai dėl mokymosi grupių formavimo (žr. 4 pav.).

3 pav. Ugdymo formų ir veiklų poreikis

4 pav. Mokymų grupių formavimo poreikis

Analizuojant ugdymo formų ir veiklų poreikius, respondenčių atsakymai pasiskirstė 4-iose subkategorijose: kontaktiniai/gyvi mokymai ar kursai, nuotoliniai mokymai ar kursai, universitetiniai kursai studentams ir mentorystė.

Didžiausias dėmesys ir akcentas skiriamas kontaktiniams/gyviems mokymams ar kursams finansinio raštingumo temose.

Respondenčių atsakymai į klausimą – pirmenybę teiktų nuotoliniu, ar kontaktiniu būdu organizuojamiems finansinio raštingumo mokymams, buvo pagrįsti, nurodant, kas lemia jų išreikštą poreikį būtent kontaktiniam mokymuisi: „*efektyviau man kontaktiniu būdu mokytis*“ (S6), „*aš tai būtinai kontaktiniu būdu rinkčiausi, nes aš geriau įsisavinu informaciją*“ (S8). Kiek subjektyvesnis vertinimas pateikimas ir nurodant bendrai moterų lyčiai kylantį poreikį mokytis kontaktiniu būdu, teigiant, kad „*gyvo tikrai moterim reikia*“ (S10).

Visgi respondenčių nuomonės, kai kalbama apie ugdymo formą: kontaktu ar nuotoliu mokytis poreikis yra didesnis, nebuvo vieningos, dalis respondenčių nurodė, kad „*pirmenybę teikčiau nuotoliniam mokymam. Dėl laiko tikriausiai, dėl pasiekiamumo, laiko suderinimo*“ (S7), toks poreikis buvo ypatingai akcentuojamas moterų, auginančių mažamečius vaikus.

Šiuo atveju, kai kalbama apie kontaktinius ir nuotolinius mokymus, analizuojant respondenčių atsakymus, aptinkama vertingos informacijos edukologijos kontekstui, tad kiek daugiau dėmesio skiriama būtent analizei, kaip moterys vertina šias skirtingas ugdymo formas. Suprantama, kad tam tikromis aplinkybėmis, viena ugdymo forma gali būti pranašesnė už kitą ir atvirkščiai.

Respondenčių atsakymai leido identifikuoti nuotoliniu būdu organizuojamo mokymo privalumus ir trūkumus, į kuriuos norisi atkreipti dėmesį.

Kalbant apie keblumus, kurie kyla mokantis nuotoliniu būdu, kelios iš tyrimo dalyvių nurodė, kad mokantis nuotoliu gali kilti iššūkių su praktinėmis užduotimis: „*gali būti sunku gauti informaciją susiet su savo situacija*“ (S1), „*praktinės užduotys, tai va čia ir tos finansinio raštingumo stovyklos pavyzdys, ten tikrai buvo daug praktinių užduočių, kurias darėm, tai jeigu tai visa tai būtų online, tai aš net nežinau ar net išgirsčiau tą pavyzdį ir užduotis*“ (S3).

Kitas labai aiškiai identifikuojamas nuotolinio mokymosi iššūkis yra dėmesio nesukoncentravimas. Respondentės nurodo, kad „mes nesutelkiame dėmesio ir tas dėmesys gali pasklisti ten...būna mokymus klausai, bet tuo pačiu kažką darai, dulkes valai, vaikų problemas sprendi“ (S1), kita respondentė dalinasi, kad „kai online, tai aš bent jau pagal save žinau, kad aš nusimušu, ypač jeigu lektorius kiek monotoniškai kalba tai pradeda migdyt, tada einu indus plaut, kotletus kept (nusijuokia), tvarkytis ar pradedu kompiutery kažką daryti. Tai gyvi yra gyvi, nes užduoda namų darbus ir iškart rašai, dalyvauji, atsiribojęs nuo namų, nuo „buiteko“. Tai aš visada už gyvus“ (S2). Dar viena tyrimo dalyvė pripažino, kad „kai nuotoliu mokymai tai kažką kažkur užsiėmęs, dar kokią kavą atsigersi, čia kažkur nueisi, čia kažką vat dar įsijungęs kažką padaryti <...> ir nebegirdi jau. Tai... Aš labai daug seminarų esu klausius, ne tik finansų tema, nuotoliu, tai taip ir būna, kad praeina savaitė ir jau negali papasakot apie ką buvo mokymai“ (S5).

Kita respondentė dalinasi, kad besimokydama nuotoliniu būdu, nesijaučia tokia įsipareigojusi ir įsitraukusi mokytis, kaip, kad mokantis kontaktiniu būdu – „tiesiog dėl savęs, dėl tokio įsipareigojimo, tvirtumo, nes kai nuotoliniai mokymai tai čia prisijungsiu, neprisijungsiu, paskaitysiu, nepaskaitysiu, nes dažniausiai tie nuotoliniai mokymai būna to tokio savarankiško mokymosi, pateikia medžiagą, reikia skaityti. Tai efektyviau man kontaktiniu būdu mokytis“ (S6).

Interviu su eksperte parodė dviprasmišką poreikio ir efektyvumo vertinimą – „kontaktinis būdas leidžia išlaikyti žmonių dėmesį: niekas negali nueiti vidury paskaitos pasidaryti kavos ar išvirti sriubos. Vis tik iš kitos pusės, online mokymai sudaro galimybę juos įrašyti ir perklausyti kiekvienam patogiu metu. O ar tai bus paveiku – priklauso ir nuo turinio, ir nuo paties žmogaus – koku tikslu jis mokosi. Dalinantis patirtimi, tai paminėčiau, kad interesantai, besikreipiantys į mus, visuomet prašo paskaitų gyvai ar nuotoliu, bet „live“. Niekas nenori gauti įrašo – tai nėra patrauklu“ (S10).

Visgi, kaip tikrai nenuginčijamas nuotolinio mokymosi privalumas nurodomas visokeriopas patogumas ir laiko taupymas: „nuotolinis mokymasis išlepino, kad nereikia niekur važiuoti, mes tarsi sutaupome laiko“ (S1), „suprantu, kad nuotoliniu būdu kartais patogiau turbūt dėl laiko susiderinimo, įrašo peržiūrėjimo“ (S3). Kita respondentė teigia, kad „geriau gyvi, bet patogiau online. Prioritezuojau labiau online mokymus, nes tu bet kur gali klausyt, užsidėt ausines ir va mindamas dviračiu gali klausyt arba sėdint mašinoj <...> Bet šiaip susikoncentruot man ir nuotoliu mokantis pavyksta, jeigu aš tuos kursus pasiėmiau, tai ir klausau <...> dėl gyvų mokymų tai sudėtinga suderint laiką. Pirmenybė teikčiau visgi nuotoliniam mokymams“ (S4). Beveik kas antrame interviu buvo akcentuojama, kad nuotoliniai mokymai yra patogesni – „aišku, dėl patogumo tai gerai nuotoliniai“ (S6).

Sprendžiant situacijas, kai reikia rinktis – mokytis kontaktiniu ar nuotoliniu būdu, matoma, kad nuomonės išsiskiria, vienu atveju nuotoliniai mokymai yra prioritizuojami „jeigu nėra galimybės, tada geriau online negu nieko“ (S2), kitu atveju matome priešingą pasirinkimą – „jeigu reiktų rinktis, jeigu tik galimybė leistų, tai rinkčiausi gyvus mokymus“ (S5).

Šiame tyrime mes neieškome atsakymo, kuri ugdymo forma turėtų būti pasirenkama, kai kalbame apie moterų finansinio raštingumo ugdymą, bet tyrimo duomenys leidžia mums suprasti daugiau konteksto, išgirsti specifinius poreikius ir galvoti apie įvairių ugdymo galimybių sudarymą, tam, kad būtų pasiektas rezultatas.

Visgi, kai siekiama mokymų efektyvumo, regis, kontaktiniai mokymai išsiskiria šiuo esminiu privalumu. Dalis turime dalyvavusių respondenčių kaip efektyvesnę ugdymo formą nurodo būtent kontaktinį mokymąsi – „*tai jau patirtis parodė, kad kontaktas yra visada geriau, tai neleidžia nukrypti, tingėti ir taip toliau <...> Tai efektyviau man kontaktiniu būdu mokytis*“ (S6). Kita tyrime dalyvavusi moteris pasidalino savo išvalgomis, kad „*dėl veiksmingumo man yra veiksmingiau gyvai, nes niekas neblaško, bet jau jauti gėdos jausmą telefono į rankas nepasiimti gyvų mokymų metu. Deja, bet onlinu tai dažnai žmonės telefone ir pas'croll'int (panaršyti – aut. past.) dar spėja ir žinutes parašinėti, tai aš nemanau, kad yra taip efektyvu*“ (S3). Kaip ir matome 12-oje lentelėje, ir daugiau respondenčių pasisako apie kontaktinių mokymų efektyvumą – „*efektyvumas manau didesnis jeigu tai būtų kontaktas kažkokiu būdu*“ (S7).

Visgi interviu su eksperte leido pamatyti ir nuotolinio mokymosi efektyvumą – „*jei žmogus tikslingai eina į e-mokymų platformą – jis gali pasiimti daugiau: sustabdyti įrašą, paklausti jį kelis kartus, pasiaiškinti neaiškumus paieškodamas daugiau literatūros internete ir pan.*“ (E1).

Įdomią išvalgą pateikia viena iš tyrimo dalyvių, kalbėdama apie ryšio su mokymų lektoriumi svarbą mokymų metu – „*aš labai mėgstu gyvą bendravimą ir pavyzdžiui jeigu kursai, mokymai ar dar kažkas, aš geriau renkuosi gyvai, nes tu gali dar paklaust. Va jeigu per kompiuterį tai aš jaučiu atstumą ir aš ne visada noriu paklaust*“ (S4). Iš šio teiginio negalima daryti išvadų, visgi pateikta situacija primena, kad rengiant mokymų medžiagą dera atsakyti į klausimą – kaip užtikrinsime kokybišką ryšio ir pasitikėjimo užmezgimą mokymų metu.

Itin vertingomis ir netikėtomis išvalgomis šiame darbe laikomi respondenčių atsakymai, teigiantys, kad finansinio raštingumo kursas „*universitete tai tikrai turėtų būti dėstoma*“ (S3) ir, kad reikalinga mentorystė, kaip individuali, ne tik bendro pobūdžio pagalba „*aš linkus konsultuotis*“ (S1). Šiuo atveju svarbu paminėti, kad finansinio raštingumo mentoriaus pareigybių ir specialistų Lietuvoje neturime, bet prasminga šiuo klausimu atlikti daugiau tyrimų ir svarstyti galimybę tokiam poreikiui patenkinti.

Nors šiuo atveju tyrimo rezultatai dėl mažos imties ir kokybinio tyrimo konteksto negali būti vertinami kaip reprezentatyvūs didelei imčiai ir neleidžia teikti rekomendacijų, galbūt išdėstytos išvalgos galės būti kitų tyrimų pamatu ir detaliau įvertinti finansinio raštingumo ugdymo formų bei veiklų poreikius, praplės įprasto mąstymo ribas.

12 lentelė. Veiklos ir formos, kuriomis galima ugdyti suaugusių finansinį raštingumą.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
UGDYMO FORMOS IR VEIKLOS	Kontaktiniai/gyvi mokymai ar kursai	„Man tai yra priimtinausia, suprantamiausia informacija yra tada, kada yra gyvas kontaktas“ (S1) „Kursai gal... gyvi“ (S4) „Jeigu va būtų susitikimas, pamokymas, paskaita kažkokia, išvis gyvas bendravimas, susitikimas, visiškai kitokią įtaką daro, įtakoja kitaip, emociškai“ (S6) „Patraukliausia galbūt būtų kursai <...> Tada galiu pilnai sutelkti savo dėmesį <...> kontaktiniu būdu man tiesiog yra efektyviau ir suprasti, ir įsiminti dalykus“ (S8) „Kad būtų gal net kursai pagal temas skirtingas, kad vat koks mėnesio ar dviejų mėnesių kursas su skirtingomis temomis“ (S9)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
UGDYMO FORMOS IR VEIKLOS	Kontaktiniai/gyvi mokymai ar kursai	„Aš iš savo perspektyvos vertinant, tai esu už kursus <...> Gali būti ar tęstiniai, ar kokie <...> Gyvas bendravimas yra efektyvesnis <...> Gyvi susitikimai, jie leidžia žmonėm jaustis laisviau“ (S10)
	Nuotoliniai mokymai ar kursai	„Jeigu nėra galimybės, tada geriau online negu nieko“ (S2) „Suprantu, kad nuotoliniu būdu kartais patogiau turbūt dėl laiko susiderinimo, įrašo peržiūrėjimo“ (S3) „Pirmenybę teikčiau visgi nuotoliniam mokymams“ (S4) „Dėl efektyvumo tai manau, kad visai pavyksta susikoncentruot, aš kiek turėjau tų nuotolinių mokymų įvairiom temom tai visai viskas gerai būdavo. Ir dabar jeigu reiktų rinktis, tai rinkčiausi dėl laiko stokos nuotolinius mokymus“ (S7)
	Universitetiniai kursai studentams	„Manau universitete tai tikrai turėtų būti dėstoma, bent kaip pasirenkamas kursas finansinio raštingumo kursas, būtų naudingas“ (S3)
	Mentorystė	„Man tai yra priimtinausia, suprantamiausia informacija yra tada, kada yra gyvas kontaktas ir kada kalbama konkrečiai apie mano atvejį, kur aš turiu klausimą ir jį sprendžiam. Ir aš puikiai suprantu, kad dažniausiai tai reiškia privačią mokamą konsultaciją pas specialistą“ (S1)

Apibendrinant ugdymo formų poreikius, verta išskirti ir interviu metu nuolat respondenčių akcentuotą poreikį, kad mokymai turėtų tęstinumą. Pasak respondentės, kuri pati dirba finansų sektoriuje, efektyvumą lemia mokymų kokybės užtikrinimas ir tęstinumas – „*neneša jokios vertės, jeigu nėra daroma jokia praktika, nėra jokio tęstinumo. <...> Jeigu vieną kartą atėjai, paskaitei pranešimą finansų tema ir palikai tuos žmones <...> kad būtų efektyvu, tai pirmiausia turi būti tęstiniai mokymai, kursai, ne vienkartiniai“ (S3). Kitos respondentės taipogi minėjo mokymų tęstinumo svarbą: „*seminarai, programos – ne vienkartinės“ (S6), „koks mėnesio ar dviejų mėnesių kursas“ (S9), „gali būti ar tęstiniai, ar kokie“ (S10).**

Pageidaujamas mokymosi grupių formavimo poreikis.

Su respondentėmis buvo kalbama apie poreikius, susijusius su mokymų auditorija, besimokančiųjų grupe. Tyrimo dalyvių buvo klausiama – Kaip manote, finansinio raštingumo ugdymas turėtų vykti atskirai moterims ar bendrai su vyrai? Ar bendro pobūdžio, ar orientuotas į tam tikras socialines problemas, socialines grupes?

Nors kaip matoma iš 13-os lentelės duomenų, atsakymai nebuvo vienašališki, o pasiskirstė trijose poreikių kategorijose: mišri grupė (vyrai ir moterys), moterų grupė ir grupės pagal socialinį statusą/problemas išskaidyta grupė, išanalizavus duomenis pavyko išgryninti, kokioje auditorijoje, grupėje moterims mokytis finansinio raštingumo atrodo geriausia. Nors net 8 iš 10-ies tyrime dalyvavusių nurodė, kad mokymai „*gali būti ir mišrūs, gali būti ir moterų bei vyrų“ (S10), „gali būti bendri“ (S2), visgi tuo pačiu dauguma (7 iš 10-ies) nurodė, kad yra poreikis mokytis specifiskai tik moterų auditorijoje. Respondentės teigė, kad „labai gerai ir atskiri tik moterims“ (S2) mokymai ir „tikrai yra naudingiau ir efektyviau <...> daryti skirtingom lytim <...> tikrai aš už tai, kad atskirti“ (S10).*

Kalbant apie poreikius, susijusius su mokymosi grupės formavimu, išryškėjo ir poreikis, kad mokymai būtų kategorizuojami, skirstomi pagal temas ar socialines grupes – grindžiant tuo, kad žmonėms „reikia skirtingų dalykų <...> labai skiriasi žmonių finansinis raštingumas ir situacijos“ (S9). Respondenčių manymu, mokymų temų išskirstymas „segmentavimas pagal tam tikras socialines problemas ir statusus labai prasmingas būtų“ (S1) ir padėtų „tas pažeidžiamas grupes gal lengviau prisikviest“ (S4).

Daugiau tyrimo dalyvių poreikių mokymosi grupių formavimui pateikiama 13-oje lentelėje.

13 lentelė. Mokymosi grupės formavimo poreikis.

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
MOKYMOŠI GRUPĖS FORMAVIMAS	Mišri grupė (vyrai ir moterys)	„Nebūtinai vyrams ir moterims mokymus vykdyt atskirai“ (S1) „Tie kursai <...> universitete ar bet kur vykdomi turėtų būti visiems, neskirstant vyrams ir moterims“ (S3) „Jeigu tokį bendrą va pristatymą <...> tai nieko tokio blogo nematau, kad bendrai“ (S6) „Manyčiau, gal bendrai su vyrais, gal įdomiau būtų, visokių įžvalgų būtų“ (S7) „Aišku gali būti ir kartu“ (S8) „Tai ta galimybė galėtų būti ir atskirai, ir bendrai“ (S9)
	Moterų grupė	„Kai turėjom konkrečiai moterų finansinio raštingumo stovyklą, šiaip tai buvo labai faina. Aš tai visada už tą, kad būtų pasirinkimas atskirai moterims, nes laisviau ir geriau jautiesi. <...> Jeigu galima rinktis, aš eičiau į moterų mokymus“ (S1) „Nelabai įsivaizduoju, pavyzdžiui, jeigu paskaitoj aptariamai klausimai pavyzdžiui apie moterų grėsmes finansines ir galimybes prie vyrų“ (S3) „Juk visokių tų šeimų yra, visokių tų atvejų yra, gal tikrai labai sunku kokiai moteriai, gal užspausa yra, jai neleidžiama va, gal ten vyras laiko visus pinigus ir nieko jai neleidžia ir ji nieko neišmano ir jeigu vyras ją palieka <...> nežino, į kurią pusę eit, nežino, kaip tuos mokesčius mokėt, kaip uždirbti, nu nieko jeigu nesigauo... Tai va jeigu moteris tokia užguita, tai jai gal saugiau būtų, vat be vyro, vat pasimokyti“ (S6) „Manau, kad būtų naudinga, kad būtų ir atskirai tie mokymai vedami“ (S8) „Aš tikiu, kad yra moterų, kurios vienišos, kur nėra to bendrumo šeimoje ar yra kažkokia baimė, įtampos, tai manau reikėtų atskirų tada“ (S9)
	Grupės pagal socialinį statusą/problemas	„Dėl kategorizavimo pagal temas yra gerai, bet mes visą laiką turim galvoti ir apie tai, kad tas mūsų statusas gali pasikeisti <...> na taip, kada yra į tikslinę auditoriją taikoma, tai yra efektyviau“ (S2) „Dėl skirstymo pagal socialines problemas, sluoksnius ir panašiai, tai manau – būtų gerai, nes skiriasi ir finansinės galimybės žmonių, skiriasi poreikiai“ (S3) „Dėl temų kategorizavimų, tai manau, kad paskirstyt galima <...> galvoju, kad tas paskirstymas pagal temas ir panašiai, tai gal visai gerai“ (S4) „Dėl atskyrimo pagal temas, socialinius sluoksnius, tai manau būtinai reikėtų“ (S5) „Dėl skirstymo dar, tai manau, kad truputį tikslinga <...> Tai galbūt va tokio tikslingumo ir įneštų visai, kodėl gi ne“ (S6) „Dėl išskaidymo pagal temas ar socialines grupes tai manau, kad galėtų būti ir taip ir taip“ (S8)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
MOKYMOSI GRUPĖS FORMAIVIMAS	Grupės pagal socialinį statusą/problemas	„Dėl atskyrimo dar pagal temas, socialines grupes tai manau, kad reikėtų <...>Tai manau reikėtų orientuotis į socialines grupes, kad būtų tas aktualumas, būtų įdomu ir naudinga klausytis“ (S9) „Manau, kad tai tikslinga tikrai <...> tada manau labiau gali tą informaciją pritaikyti, kai yra išsegmentuota“ (S10)

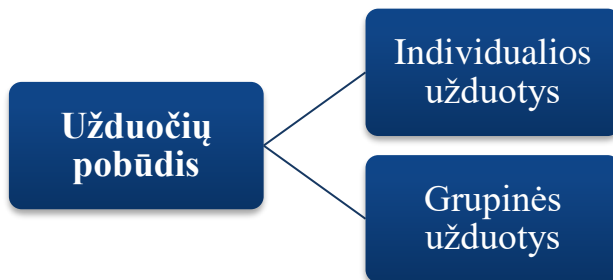
Nors grupių formavimo poreikių klausimu dauguma pasisakė panašiai ir išryškėjo aiškios tendencijos, kelios respondentės pateikė kitokią nuomonę apie mokymų skirstymą pagal lytis. Viena respondentė nurodą, kad skirstyti pagal lytis nėra reikalo, teigdama, kad „*nematau jokio skirtumo, gali būti ir mišru, ir atskirai*“ (S4). Kita respondentė nurodė, kad anksčiau šiuo klausimu nesusimąstė – „*nesu niekad ta kryptim pagalvojus iš tikrųjų, mmm. Mano subjektyvia nuomone, tai tikrai skiriasi požiūris vyrų ir moterų į pinigus labai skiriasi <...> Kaip ir būtų naudinga, nes iš skirtingų kryptių galėtų parodyti tam tikrus dalykus, bet kartu kai yra žmonės grupėj, na pavyzdžiui vyrai ir moterys, tai irgi padeda išvelgti, kad mes skirtingai į tą patį dalyką žiūrim. Ir gal va tom skirtingom lytim lengviau suprast, kad tie patys vyrai gali vienaip žiūrėt, moterys kitaip žiūrėt ir tą skirtumą tokį padaryt priimtina bent jau kažkiek. Tai čia labai dviprasmiškai galiu atsakyt. Ir taip ir ne. Galėtų būti šiek tiek taip, šiek tiek ne (juokiasi)*“ (S5).

Įvertinome mokymosi grupių formavimo poreikius, bet šiuo atveju, interviu su eksperte leidžia pažvelgti ir X atvejo/institucijos galimybes patenkinti visuomenės poreikius formuoti mokymosi grupes, turinį pritaikyti specifinei auditorijai. Neabejotina, kad „*visa medžiaga paveikesnė tuomet, kai pritaikyta konkrečiai tikslinei grupei, yra toks išsireiškimas, kad kuomet vaistas tinka viskam – iš tiesų netinka niekam*“ (E1) vis dėl to kai kalbame apie konkretų atvejį, vieną iš valstybinių įstaigų užsiimančią finansinio raštingumo žinių sklaidą, susiduriame su realybe, kad ne visi poreikiai gali būti patenkiami. Pavyzdžiui formuoti specialiai moterų grupes, galimybių šiuo atveju nėra, nors „*finansinio raštingumo centre tikslines grupes segmentuojame, kad priemonės būtų nukreiptos tikslingai, tačiau iki šiol pagrindines veiklas kurias vykdom nebuvo diferencijuojamos pagal lytį*“ (E1). Segmentavimas vyko pagal temas, tematikas: „*visuomenės informavimo kampanijos apie investicinę gyvybės draudimą, taip pat kampanija skirta sukčiavimo prevencijai, tinklapio turinio plėtra apie skirtingus produktus ir paslaugas, online testai ir paskaitos, stalo žaidimas*“ (E1)

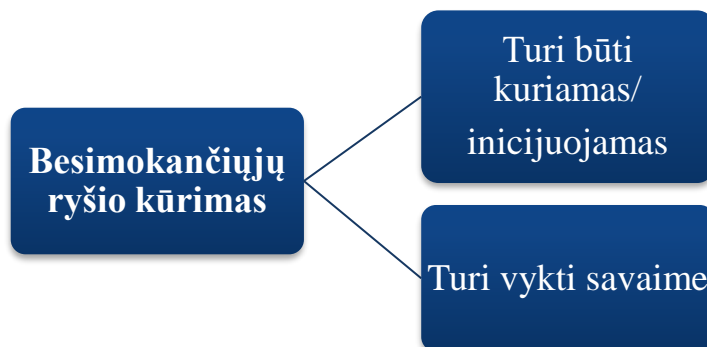
Ir visgi interpretuojant gautus duomenis prieita prie išvalgų, kad geriausia būtų sudaryti galimybes moterims rinktis – dalyvauti mišriuose mokymuose ar specifiskai moterims skirtuose finansinio raštingumo mokymuose. Kaip apžvelgta teorinėje šioje darbo dalyje, tyrimai (Li, 2021; Lezgovko ir Mikelionytės, 2021; SEB, 2021a,b) rodo, kad moterų finansinė situacija, finansinis elgesys ir poreikiai, skiriasi nuo vyrų, tad natūralu, kad iš to atsiranda ir poreikis mokytis atskirai nuo vyrų. Pagrįstas buvo ir poreikis, skambantis ir kaip rekomendacija – mokymų temas kategorizuoti pagal specifines poreikių temas ir net segmentuoti orientuojant mokymus į socialinių grupių ir/ar socialinių problemų turinčias auditorijas, nes tai padėtų geriausiai atliepti besimokančiųjų poreikius ir lūkesčius.

Finansinio raštingumo ugdymo būdai

Tyrimas atskleidė ir specifinius moterų poreikius, išaiškėjo, kaip respondentės norėtų būti ugdomos. Siekiant geriau suprasti ugdymo būdų poreikį, respondenčių atsakymai šiuo aspektu dar išsiskirsto į 3 poreikių sudedamąsias dalis: poreikis užduočių formulavimui (žr. 5 pav.), poreikis besimokančiųjų ryšio kūrimui (žr. 6 pav.) ir poreikis mokymosi organizavimo būdams ir priemonėms (žr. 7 pav.).

5 pav. Užduočių formulavimo poreikis

6 pav. Besimokančiųjų ryšio kūrimo poreikis

7 pav. Mokymosi organizavimo būdų ir priemonių poreikis

Pageidaujamas užduočių formavimo poreikis.

Siekiant detalesnio poreikių supratimo, N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvių buvo teirautasi apie praktinių užduočių atlikimo formų poreikius. Respondentėms buvo akcentuojama, kad stovykloje praktinės užduotys stovykloje buvo tik individualios ir užduodamas klausimas – kaip manote, ar tai tinkamas sprendimas, o galbūt mokantis finansinio raštingumo reikėtų įtraukti ir komandinio darbo? Šiuo atveju užduočių formavimo kategorija išsiskirstė į dvi kategorijas: individualios užduotys ir grupinės užduotys.

14 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo užduočių poreikis

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
UŽDUOČIŲ FORMAVIMAS	Individualios užduotys	„Aš jeigu galėčiau rinktis, tai rinkčiausi individualų darbą“ (S1) „Kada individualiai darom irgi gerai“ (S2) „ Aš manau, kad čia tinkamas sprendimas (individualios užduotys), kad nesukelt diskomforto kažkuriem žmonėm...“ Arba kad geriau praktiškai pritaikyt tą informaciją, kurią lektorius duoda, efektyvesnis darbas yra individualiai <...> kai kalbam apie asmeninius finansus, tai nesirinkčiau grupinio darbo arba pati dalyvaut nenorėčiau“ (S3) „Dėl grupinių užduočių tai manau ne. Visų pirma tai aš apskritai grupinių dalykų nemėgstu <...> pasidariau savo ten tą užduotį, savo išvadas <...> Man ir kokios simuliacinės grupinės užduotys nu ne, nereikia man, aš nemėgstu bendrų užsiėmimų“ (S4) „Aš manau, kad individualus darbas, finansinio raštingumo temoj turėtų būti, ypatingai kas liečia asmeninius finansus <...> Stovykloj aš asmeniškai nejaučiau to poreikio grupiniam darbui“ (S5)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
UŽDUOČIŲ FORMAVIMAS	Individualios užduotys	„Finansinis raštingumas manau kiekvieno žmogaus apsisprendimas ir nuomonė, ir kaip jisai nori tuos finansus tvarkytis <...> Grupinio darbo nepasigedau“ (S7)
	Grupinės užduotys	„Bet esu nieko prieš paskui ir dalintis grupėse, pasilyginti, pasižiūrėti, koks užduoties rezultatas pas kitus, tai aš nejučiu kažkokio ne etiškumo tame, baimės ar diskomforto“ (S1) „Tos grupinės užduotys nekeltų nepatogumo, dar galvoju, kad su nepažįstamais žmonėm gal dar lengviau kalbėti apie finansus nei su pažįstamais <...> Aš galvoju, grupiniai darbai gal irgi būtų geras variantas“ (S2) „Nebent gal sakyčiau, gal žaidimo forma gali atsirast. Va tokia tema kaip investavimas, kad suprast kaip pačią idėja ir kad paskui žmogus individualiai sprendimus priimtų tai va toj temoj gal kažką galima“ (S3) „Visada tai yra sveikintina tas komandinis darbas <...> Galbūt norėjosi daugiau to komandinio veiksmo“ (S6) „Manau, kad galėtų būti grupinio darbo <...> Aš nesijaučiau, kad man to būtų trūkės, bet pridėti galima“ (S8) „Galėtų būti grupinių užduočių <...> Man tai komfortiška būtų“ (S9) „Įdėti grupinio darbo tikslinga <...> nes kai dirbi komandoje, tu vėl kitaip tą situaciją pamatai, įvertini. Aš tai už, asmeniškai esu už komandinius darbus, nes gali pasimokyt iš kito žmogaus“ (S10)

Klausimas apie užduočių formavimą, finansinio raštingumo ugdymo kontekste, turi išskirtinę reikšmę, tam skiriamas didelis dėmesys, atsižvelgiant į tai, kad finansų tema yra jautri ir labai asmeniška. Organizuojant N moterų finansinio raštingumo stovyklą, siekiant etiškumo ir mažinant nepatogumo jausmą, praktinės užduotys buvo atliekamos individualiai. Po stovyklos buvo siekta įvertinti ar toks atsargumas tokiaame kontekste yra būtinas, o galbūt grupinio darbo poreikis mokymų metu buvo ir liko nepatenkintas. Šiuo atveju, analizuojant 14-oje lentelėje pateiktus duomenis, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad besimokančių poreikis išreikštas tiek individualioms, tiek grupinėms užduotims, visgi atliekant detalią analizę, išryškėjo itin svarbus momentas – dalyvauti grupinio darbo užduotyse poreikis arba neatsiskleidė – „grupinio darbo nepasigedau“ (S7), „stovykloj aš asmeniškai nejučiau to poreikio grupiniam darbui“ (S5) arba atsiskleidė moterims, kurios labiau pasitiki savo finansinėmis žiniomis bei įgūdžiais „esu nieko prieš paskui ir dalintis grupėse, pasilyginti, pasižiūrėti, koks užduoties rezultatas pas kitus“ (S1).

Arba poreikis grupiniam darbui atsiskleidė ne užduotims, kurias N stovyklos metu dalyvės atliko, o kitoms veiklos, atsipalaidavimo užduotim, mažiau su finansine informacija susijusiose temoms – „galbūt norėjosi daugiau dar to komandinio veiksmo, kad bent dar kokia viena užduotis, kokia linksmesnė, kaip pramoginė“ (S6).

Kito interviu metu atsiskleidė dviprasmiška nuostata apie grupines užduotis – „gal žaidimo forma gali atsirast. Va tokia tema kaip investavimas, kad suprast kaip pačią idėja ir kad paskui žmogus individualiai sprendimus priimtų tai va toj temoj gal kažką galima, bet kai kalbam apie asmeninius finansus, tai nesirinkčiau grupinio darbo arba pati dalyvaut nenorėčiau“ (S3).

Dar viena tiriamoji pasidalino idėja, kad grupinio darbo užduotys galėtų pasiteisinti, jeigu „būtų pateikiama tam tikra situacija, kad pagalvoti, kaip geriau pasielgt“ (S8).

Viena respondentė mini grupinio darbo tokiaame kontekste galimus nepatogumus, savo mintį ji pagrindė bendrine nuostata, nurodydama, kad „aš galvoju, kad žmogus, kuris neturi pakankamai žinių, gali bijoti pasirodyti kvailesnis ar kažkoks ne toks protingas ir taip toliau ir tada gali ir neįsitraukti į tą ugdymą, į tą veiklą <...> Nes dažnai čia gali iškilti ir gėda ir visokie dalykai, mes visi esam skirtingai, kitas nenori visiškai apie tai kalbėti, netgi traumas turi žmonės“ (S5).

Visgi ne viena respondentė nurodė, kad mokantis finansinio raštingumo „geriau tokioj temoj individualiai būtų“ (S7) mokytis. Kita respondentė poreikį mokytis individualiai detaliai pagrindžia, teigdama, kad „man tai buvo gerai tos tokios asmeninės užduotys, veiklos, nes tokiu atveju tu taikai tas žinias ir užduotis darai konkrečiai sau, tu žiūri savo atvejį. Spėju, jeigu būtų užduotys komandinės, tai tada jos būtų simuliacinės, kad komanda gauna simuliuotą klausimą ar užduotį ir tada sprendžia. Tai tada visi komandos nariai sprendžia ne savo gyvenimišką klausimą ir negauna tos tiesioginės naudos, nes paprastai mes kasdienoj nu neapmąstom, neiškeliam tų klausimų, kokius ten gavom stovyklos metu ir buvom priversti pasižiūrėti į save, į tą savo situaciją, pagalvoti.“ (S1).

Kai kalbama apie ugdymą, norima kiek įmanoma įvertinti, vieno ar kito metodo efektyvumą, šiuo įvertinti taikytų metodų efektyvumo įvertinti negalime, bet respondenčių įžvalgos, teigiančios, kad „individualios užduotys yra efektyvesnės, nes žmogui reikia pabūt su savim, suprast“ (S5) ir pasidalinimas patirtimis, jog „buvo gerai tos tokios asmeninės užduotys, veiklos, nes tokiu atveju tu taikai tas žinias ir užduotis darai konkrečiai sau, tu žiūri savo atvejį <...> Tai aš jeigu galėčiau rinktis, tai rinkčiausi individualų darbą“ (S1) vertos būti pastebėtomis.

Tad galima teigti, kad šiuo atveju – individualios užduotys kaip metodas turėtų būti taikomas, kai mokomasi apie savo asmeninę finansinę situaciją, kai siekiama, kad gaunamos žinios būtų pritaikomos individualiu lygmeniu, o grupinio darbo užduotys gali būti mažiau susijusios su finansų temomis, daugiau bendro pobūdžio, simuliacinės, padedančios įsisavinti teorines žinias arba kaip atsipalaidavimo forma.

Pageidaujamas ryšio kūrimo poreikis.

Teorinėje dalyje, apžvelgiant užsienio pavyzdžius, Jarecke ir kt. (2014), pastebėjo ir pateikė pagrįsta rekomendacija moterims skirtų mokymų metu siekti ir tarpusavio ryšio kūrimo. Šiuo atžvelgiu, tyrime N moterų finansinio raštingumo ugdymo dalyvių buvo teiraujamosi – ar jos jautė poreikį po stovyklos toliau palaikyti ryšį su stovyklos dalyvėmis, mokymų lektorėmis?

Dauguma N stovyklos dalyvių nurodė, kad ryšys vystytis turi savaime ir „specialiai kurti to ryšio, skatinti <...> nereikėjo“ (S2), „ryšio to poreikio gal nebuvo“ (S7).

Šios N finansinio raštingumo stovyklos atvejo kontekste, ryšio mezgimui nebuvo skiriama itin daug dėmesio, tai nebuvo laikoma vienu iš tikslų, kaip pastebima iš respondenčių teiginių, tokio tipo mokymuose galimai net ir nesitikima, neišreiškiamas poreikis kurti bendrystės ryšius – „manau, kad nereikėjo, manau, kad gal natūraliai po to tas bendravimas, kiek kam norėjosi, tiek jis ir tęsėsi. Tai manau, kad nebuvo būtina to ryšio kažkaip dar puoselėt. Manau, kad užteko tiek, kiek buvo“ (S8), o tai iš dalies prieštarauja Jarecke ir kt. (2014) minčiai, kad reikia taikyti pedagogines strategijas, kuriose daugiausiai dėmesio skiriama santykių kūrimui.

Šio tyrimo kontekste pastebėta, kad poreikis, apie kurį kalba Jarecke ir kt. (2014) buvo atlieptas specifiskai – stovyklos dalyvės jautė tam tikrą užmegztą ryšį su pagrindine stovyklos lektore, stovyklos organizatore, nurodė, kad „kažkaip žinojau, kad pas tave, kaip pas specialistę galiu kreiptis, bet kada, esant poreikiui, tai aš žinojau, kad visada gausiu atsakymą, tai aš dėl to buvau rami, dėl to ryšio“ (S10), o „poreikio su visom dalyvėm bendrauti <...> kaip ir nebuvo“ (S2). Jeigu visgi tas ryšio kūrimo poreikis atsirastų, respondentės dalinosi, kad „ieškočiau kontakto, bet kurti to ryšio specialiai tai ir nereikia“ (S4), kita teigė, kad „jeigu reikėtų, aš žinau, kam galiu parašyt, žinau su kuo susisiekt“ (S3). Tad šiuo atveju daugumos tyrime dalyvavusių respondenčių atsakymai leidžia suprasti, kad svarbus yra ryšio užmezgimas ir užtvirtinimas, kad mokymų dalyvėms inicijavus norą bendrauti, į jį bus atliepta, bet nebūtinai specifinis, sistemingas, ilgai besitęsiantis ryšio puoselėjimas.

15 lentelė. Ryšio kūrimo poreikis.

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
RYŠIO KŪRIMAS	Turi būti kuriamas, inicijuojamas	„Manau, tas būtų naudinga, bent jau man tas skatinimas, kad grįžti prie tų įgytų žinių <...> Tai tas paskatinimas iš mokymų lektorių tai čia ojetau, būtų labai aktualu ir naudinga“ (S9)
	Turi vykti savaime	„O su kitom tai ne“ (S1) „Kai reikėjo pas stovyklos organizatorę <...> tai aš pati inicijavau ir atėjau“ (S2) „Dėl bendravimo <...> Man asmeniškai, kaip ir nereikėtų <...> Tai kiek dalyvės nori, tiek to ryšio gali turėt“ (S3) „O su lektoriais.. Nu tai ką žinau (nusišypso), aš vis tiek jaučiau, kad aš galiu tavęs paklaust jeigu man reikia“ (S4) „Dabar pavyzdžiui, taip žvelgiant į tuos metus atgal, na nepajutau to poreikio kažkaip“ (S5) „Jeigu man reikės, tai aš paklausiu <...> Ačiū už tai, kad to įkyrumo nebuvo“ (S6) „Manau, kad labai normalus sprendimas buvo tą ryšį organizatoriam paleist, nes čia ne kokia ryšio kūrimo stovykla, čia stovykla apie finansinį raštingumą ir tiek kiek buvo daroma, tai tiek buvo smagu ir teisinga manau“ (S10)

Apibendrinant ryšio kūrimo, puoselėjimo poreikius iš pateiktų duomenų matome, kad kone visos respondentės leido suprasti, kad skatinti mokymų dalyvių ryšių mezgimo po stovyklos poreikio nėra, tai patvirtino tokie teiginiai kaip: „su stovyklos dalyvėm kažkaip per daug nejaučiau poreikio tęst to ryšio“ (S8), „man tai ne. Su dalyviais tai tuo labiau“ (S4).

Vos kelios N stovyklos dalyvės paminėjo poreikį, kad iniciatyvą po stovyklos bendrauti toliau puoselėtų stovyklos organizatorė – „poreikis palaikyti ryšį su stovyklos organizatore buvo“ (S1).

Daryti prielaidų apie platesnį mokymų kontekstą iš šių duomenų negalima, tačiau šiuo konkrečiu N finansinio raštingumo stovyklos atveju identifikuojama, kad ryšio kūrimo aspektui ypatingo dėmesio neskyrimas nebuvo vertinamas neigiamai.

Pageidaujamų ugdymo būdų ir priemonių poreikis.

Tyrimo metu, siekiant sužinoti patraukliausias finansinio raštingumo ugdymo formas, respondenčių buvo klausama – kaip mano, kokiais būdais galima didinti suaugusiųjų finansinį raštingumą?

Tenka pripažinti, kad buvo tikėtasi sulaukti gerokai platesnio spektro pasiūlymų, visgi šiame tyrime paminėti buvo 2 rekomenduojami ugdymo būdai (stovykla ir universitetiniai kursai) ir 4 ugdymo priemonės (knygos, laidos, žaidimai ir paskaitos).

16 lentelė. Ugdymo būdų ir priemonių poreikis

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
UGDYMO ORGANIZAVIMO BŪDAI	Stovykla	„Man buvo labai pačiai efektyvu va tas dviejų dienų užsidarymas moterų finansinio raštingumo stovykloj <...> tai šitas efektyviausias“ (S2) „Va tos stovyklos, ir moterims, gali būti ir jaunimui, pensininkam“ (S6)
	Universitetiniai kursai	„Jeigu universitetuose būtų, kaip iš privalomų dalykų, pavyzdžiui visiem, nesvarbu iš finansų studentas ar ne, būtų tobula“ (S5)
UGDYMO PRIEMONĖS	Knygos	„Knyga... Jeigu jinai būtų labai gerai parašyta, lengvai skaitoma, aš ją paskaityčiau“ (S4) „Būtų nuostabu, jeigu būtų kažkokia finansinio raštingumo knygelė, leidinys“ (S9)
	Laidos	„Tai mane, pavyzdžiui, labai užkabindavo laidos, seniau kažkokia laida būdavo <...> Per LRT berods rodydavo <i>Pinigų karta</i> “ (S5) „Esu minėjęs, kad jums gal reiktų pačiai į televiziją ir vesti kokią finansinio raštingumo laidą, tai tik primenu ir linkiu, kad pasitaikius tokiai galimybei, sutiktumėt ir šviestumėt visuomenę ir tokiu būdu“ (S6)
	Žaidimai	„Visi nori žaisti, visi nori pramogų – o per tai galima rasti kelią ir kažko išmokyti“ (E1)
	Paskaitos	„Paskaitos vis dar reikalingos, aktyvūs šioje srityje darbdaviai: vis kreipiasi su prašymais“ (E1)

Peržiūrėjus tyrimo dalyvių atsakymus į klausimą – kokiais būdais galima didinti suaugusiųjų finansinį raštingumą? Dėmesį atkreipia rekomendacija, kad finansinio raštingumo ugdymo programa visiems būtų dėstomos universitetuose. Nestebina, kad buvo paminėtas stovyklos modelis, nes kai kurioms tai buvo vienintelė išbandyta finansinio raštingumo mokymosi forma. Visgi itin svarbiu atradimu laikomas pasisakymas, kad efektyvu yra atitrūkti nuo kasdienybės, kad mokymų erdvė būti kiek toliau, truktų kelias dienas, leistų susikoncentruoti tik į mokymus ir užsimiršti apie visus kitus kasdienes rūpesčius „*kai kursai mokymai tokie, kai išvažiuoji, apie nieką kitą negalvoji, nei apie vaikus nei apie buitį ir tada tikrai įlindus į tą mokymų temą*“ (S2).

Ne vienos respondentės akcentuota ugdymo priemonė – knyga, buvo vertinama dviprasmiškai. Pasigirdo teiginių, kad „*knygos visada yra gerai*“ (S5), kitos knygas įvardijo kaip mažiau efektyvią mokymosi priemonę, pagrįsdamos, kad „*vadovėlis būtų teorija, kurią būtų sunku susiet su praktika savo*“ (S1) arba kaip tinkamą tik tam tikrai auditorijai „*gal reikia dar išleisti naujų tų knygų, vis tiek yra žmonių, kurie skaito ir domisi*“ (S3).

Prie ugdymo priemonių buvo minima ir televizijos laida, kaip priemonė. Vienu atveju paminėta laida apie finansus „*Pinigų karta*“ (S5), kitu atveju minima naujos finansinio raštingumo ugdymo laidos kūrimas. Kiek nustebino, kad tarp pasisakiusių nepasigirdo rekomendacijų šiomis dienomis taip kituose kontekstuose išpopuliarėjusių *podcast* ar *YouTube* ar kito pobūdžio nuotoliniams mokymams.

Interviu su eksperte metu buvo išgirsta unikali patirtis stebėdami visuomenės poreikius – Lietuvos banko Finansinio raštingumo centras sukūrė edukacinį žaidimą, siekdamį visuomenę pasiekti su aktualia – sukčiavimo finansų srityje tema – „populiarus yra „gamification trendas“ (žaidybinimo tendencija – aut. past.) <...> Taip gimė ir idėja kurti stalo žaidimą „Sukčių voratinklis“. Tai patraukli priemonė susipažinti su sukčių taikomomis schemomis ir kartu smagiai praleisti laiką“ (E1).

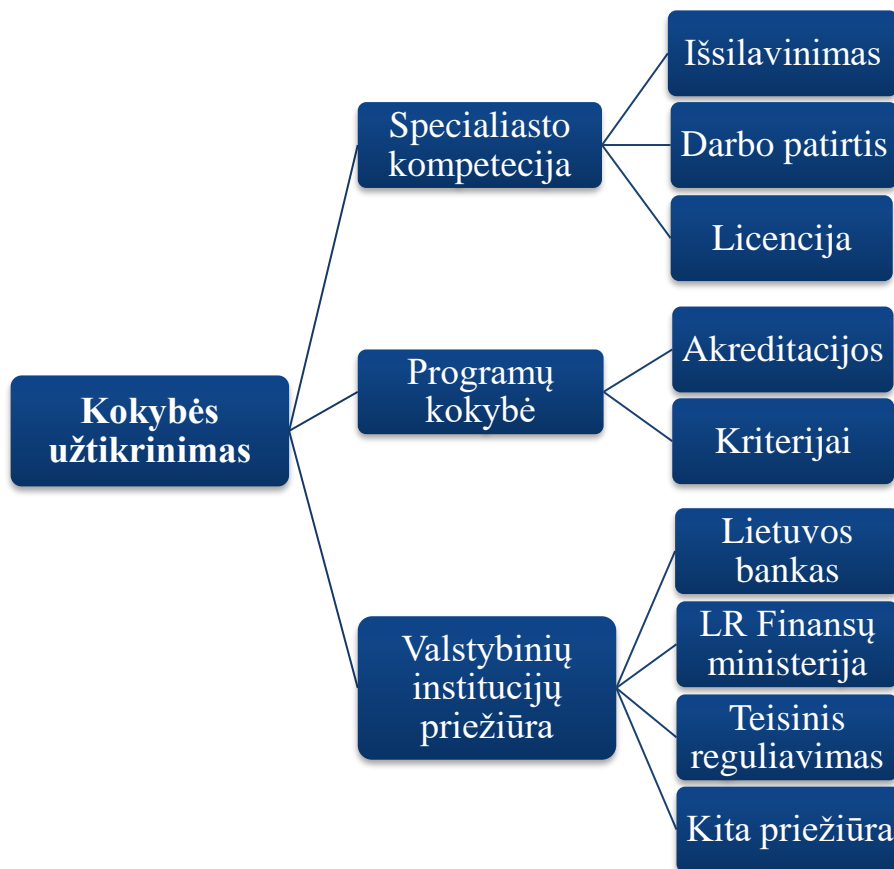
Lietuvos banko Finansinio raštingumo centro vadovė buvo akcentuoja, kad paskaitoms, kaip ugdymo būdui vis dar fiksuojamas poreikis – „kalbant apie paskaitas, tai jos reikalauja labai daug resursų: susiduriame su pagrindiniu ekonomikos mokslo klausimu, kaip ribotais ištekliais patenkinti neribotus norus <...> Tai yra labai geras formatas žmonėms: kai darbdavys sudaro sąlygas ir asmenėse srityse tobulėti. Tai geras kanalas pasiekti suaugusiuosius“ (E1)

Apibendrinant pageidaujamų ugdymo būdų ir priemonių poreikį, reikalinga ne tik pabrėžti, kad poreikius sužinoti galime tik vienu būdu – klausdami visuomenės nuomonės ir išklaudydami jų poreikių, kurie laikui bėgant kinta, bet ir atkreipti dėmesį į ekspertės įžvalgas, kad „dirbant su švietimu tenka ne tik sugalvoti, KOKĮ turinį pateikti, bet ir KAIP, kad būtų smagus, patrauklus, galvoti, kaip „entertainmenti“ žmones (sukurti pramogas žmonėms – aut. past.). Niekam nereikia sudėtingų ir įmantrių frazių ar kalbų. Taigi čia verta paminėti dar vieną svarbų aspektą – paprastą kalbą. Medžiaga, kurios pirminė tikslinė auditorija būna negalių turintys žmonės, yra patraukti ir platesnei visuomenei – nes ji suprantamesnė ir aiškesnė. Tai tą reikia priimti, pripažinti ir siekiant kalbėti su visuomene, reikia nutolti nuo mūsų, ekonomistų, tos techninės, specifinės kalbos ir kalbėti suprantamai. Tai čia turbūt yra vienas pagrindinių kelių, nes jeigu žmogus supras, tai galbūt jis panaudos, bet jeigu nesupras ką kalbi, tai jokių šansų, kad jo gyvenime kažkas pagerės“ (E1)

Pageidaujamas kokybės užtikrinimo poreikis.

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti ir finansinio raštingumo kokybės klausimus. Respondenčių buvo klausama – kaip manote, kas ir kaip turėtų rūpintis finansinio raštingumo mokymų kokybe? Atsakymai leido išsigryninti tam tikras rekomendacijas ir viziją, kaip galima patenkinti finansinio raštingumo ugdymo kokybės poreikius.

Ši tyrimo dalis ir gautos tyrimo dalyvių įžvalgos laikomos vienos iš reikšmingiausių viso tyrimo kontekste, nes iš rezultatų pavyko pamatyti visą galimą finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo sistemą. Gauti rezultatai susiskirstė į 3 kategorijas ir 9 subkategorijas, kurios atskleidžia kokybės užtikrinimo aspektus (žr. 8 pav.).

8 pav. Kokybės užtikrinimo poreikis

Siekiant užtikrinti ugdymo kokybę, pirmiausia dėmesys krypta į švietimu užsiimančio specialisto kompetenciją. Respondentės nurodo, kad specialisto kompetencija pagrindžiama jo išsilavinimu, nes tai „padėtų jaustis saugiau, kad specialistas tinkamas“ (S9). Tiesa, nebuvo vieningos nuomonės, ar finansinio raštingumo ugdymu užsiimantis žmogus privalo turėti ekonomikos srities išsilavinimą, „gal svarbu labai, kad žmogus būtų baigęs ekonomikos srities išsilavinimą, bet yra gal ir tokių išimtinų atvejų, kada žmogus gal nebūtinai baigęs ekonomiką, galbūt jis baigęs kitą sritį, bet specializuojasi finansų srityje. Bet jo, man išsilavinimas šiuo atveju būtų svarbu“ (S2).

Buvo minima, kad specialisto kompetenciją pagrindžia ir darbinė patirtis. Akcentuotas edukologijos moksluose rečiau praktikuojamas, bet finansų srityje įprastas licencijavimo aspektas – „licencijavimas galbūt galėtų atsirasti“ (S1).

Licencija, kaip kokybės garantas galėtų būti ir specialistams, kurie užsiima finansinio raštingumo ugdymu, bet neturi finansų srities išsilavinimo – „jeigu, sakykim, būna žmogus pats domisi finansų temom, bet išsilavinimo neturi, tai kažkokias licencijas turi įgyti, kad galėtum tuo finansiniu švietimu užsiimti“ (S3).

Akcentuojant finansinio raštingumo ugdymo kokybės poreikius, pažymėtinas yra ir poreikis pačių ugdymo programų kokybės vertinimui. Viena respondentė pasidalino pavyzdžiu iš savo, kaip pedagogės praktikos – „*kokius mokymus nori vesti, tai jau vis tiek kompetencijų centrai, inovacijų centrai, kvalifikacijos centrai prižiūri. Tu jiem turi pristatyti, kažkaip tai pasiruošti ir kažkaip tai aprobuoti, akredituoti*“ (S6), respondentės manymu, tokią pačią patikrą turėtų praeiti ir finansinio raštingumo ugdymo mokymai ar programos. Kaip matome 17-oje lentelėje, dar keletas tyrime dalyvavusių moterų paantrina šiai idėjai – „*akreditavimo tarnyba <...> Kažkokie mokymų centrai galėtų prižiūrėti*“ (S2). Su ugdymo programomis susijęs kokybės klausimai, pasak tiriamųjų galėtų būti užtikrinami ir įvedant specifinius kriterijus finansinio raštingumo ugdymo programoms, padėtų „*kažkokių kriterijų*“ (S8) atsiradimas.

Kai kalbame apie formalųjį ir neformalųjį švietimą, ugdymą, jis yra prižiūrimas ir bent iš dalies kontroliuojamas valstybinių institucijų. Šiuo atveju, kai kalbame apie finansinio raštingumo ugdymo kontekstą, į kokybės užtikrinimo klausimus įsijungti turėtų ne tik „*Švietimo ministerija*“ (S5) (LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija), bet ir kitos institucijos, pasak tyrimo dalyvių: „*prasadėt reguliavimas turėtų nuo Finansų ministerijos*“ (S3), „*turėtų prižiūrėt tas pats Lietuvos bankas*“ (S3).

Daugiau pastebėjimų apie finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo poreikius žr. 17-oje lentelėje.

17 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimas

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
SPECIALISTO KOMPETENCIJA	Išsilavinimas	„Kiek žmogus kur dalyvavęs, kokius mokslus baigęs“ (S2) „Manau, kad finansinio raštingumo paslaugas, konsultacijas, mokymus vedantis, turėtų turėti aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą ekonomikos, finansų srityse“ (S3) „Nemanau, kad užtektų tik mokymus, kad specialistas išklaustyti, gal norėtųsi pakelti tą kartelę, kad studijų programą baigęs būtų“ (S9) „Ar ekonominį išsilavinimą turi turėti, tai nežinau <...> Jeigu žmogus turi dar universitetinį išsilavinimą ekonomikos, tai manau, gali paimti jis platesnę sferą“ (S10)
	Darbo patirtis	„Svarbus ir kelia pasitikėjimą <...> patirtis galų gale <...> šiuo atveju būtų svarbu <...> darbo patirties pagrindimas“ (S2)
	Licencija	„Tą turėtų reguliuoti tai kažkokios tarnybos, kurios išduoda kažkokias licencijas galbūt“ (S2) „Faktas, kad turėtų kažkokie vis tiek licencijuoti specialistai <...> Tikrai licencijavimas kažkoks turėtų būti būtinas“ (S5) „Jeigu licencijos būtų, tai atsižvelgčiau į tai“ (S8) „Gal licencijavimas, manau ir užtektų <...> Licencijavimas <...> padėtų jaustis saugiau, kad specialistas tinkamas“ (S9)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
PROGRAMŲ KOKYBĖ	Akreditacijos	„Lektorių programos galėtų būti kažkaip licencijuojamos, tikrinamos, kas yra dėstoma“(S5) „Jeigu turi jau akreditaciją, tai turi suprasti, ką kalbi“(S10)
	Kriterijai	„Pasitikėjimas aišku būtų didesnis, jeigu, nežinau, būtų kažkokia didesnė kontrolė <...> numatyta ta kartelė, kurią turi specialistas ar programa pereiti“ (S1) „Gal kažkokios reikėtų tvarkos, kažkokių kriterijų ar ką turi žinoti tas specialistas“(S8)
VALSTYBINIŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪRA	Lietuvos bankas	„Tai tą pagrindinę priežiūrą, jeigu jau įstatymiškai ir teisiškai reguliavimas būtų sutvarkytas, turėtų vykdyti tas Lietuvos bankas“(S3)
	LR Finansų ministerija	„Ivardint instituciją, kuri čia būtų atsakinga, tikriausiai būtų sudėtinga <...> nes nėra jos tos tokios <...> Kas čia, nu, Finansų ministerija, jie nesirūpina...“(S5)
	Teisinis, įstatyminis reguliavimas	„Įstatymiškai reiktų sužiūrėt“(S3)
	Kita priežiūra	„Šiaip tai priežiūra specialistų tai reikalinga. Reikalinga, tik tikrai neįvardinsiu, kas ir koku būdu tą turėtų daryti“ (S1) „Prieinamumas apie specialistą yra svarbu“ (S2) „Kas turėtų kontroliuoti, aš negaliu pasakyti <...> Bet turėtų būti tikrai ta kontrolė pakankamai stipri ir tikrinti tas specialisto žinias“(S10)

Ekspertinio interviu metu, atsiskleidė galimybė išgirsti, kokios yra perspektyvos, kad prie finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo prisijungtų valstybinės institucijos. Teorinėje šio darbo dalyje buvo paminėta, kad Lietuvoje nėra suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos, tyrimo dalyvės visgi nurodė, kad valstybinių institucijų įsitraukimas į ugdymo kokybės užtikrinimo procesus yra būtinas. Ekspertės teigimu: „Lietuvoje neturime dar vienos aiškios finansinio raštingumo strategijos“ (E1). Kad strategijos ilgai neturėjome ir neturime pagrindžia ir toliau ekspertės pateikiama situacijos analizė – „Žvelgiant į istoriją Lietuvoje, tai 2012 metais Lietuvos bankas parengė finansinio švietimo strategiją: veikė finansinio raštingumo projektas Pinigų bitė. Tada 2017 metais Švietimo ir mokslo ministerija ėmėsi iniciatyvos, su partneriais parengė naują strategiją, kuris buvo suplanuotas iki 2021 metų. Tada 2023 metais Finansų ministerija ėmėsi iniciatyvos dar kartą parengti naują planą / strategiją, kuris buvo paskelbtas 2024 m. Tad apibendrinant, mūsų šalis dar šioje temoje yra ieškojimo kely. Džiaugiuosi, kad nepaliaujame stengtis, todėl tikiuosi, kad kažkada proveržį padarysime“ (E1)

Ekspertė atkreipia dėmesį, kad finansinio raštingumo ugdymo kokybe rūpintis turėtų „atsakingos už edukaciją institucijos, turinčios atitinkamas kompetencijas: galinčios atlikti akreditavimą ar pan.“ (E1), tačiau šiai dienai kad pagal reikalavimus, Lietuvos bankui nepriskirta atsakomybė užsiimti ir rūpintis finansinio raštingumo ugdymu ir priežiūra – „atkreipčiau dėmesį, kad Lietuvos bankas įkūrė Finansinio raštingumo centrą, siekdamas prisidėti prie visuomenės finansinio ir ekonominio raštingumo didinimo. Tačiau visos valstybės mastu bendrą visuomenės finansinio švietimo planą parengusi yra Finansų ministerija. O mes, Lietuvos bankas, įsitraukiame bei prisidedame“ (E1).

Tad tenka pripažinti, kad kol kas, kol neturime valstybinio lygmens suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos, neturime ir tinkamų priemonių bei galimybių rūpintis finansinio raštingumo ugdymo iniciatyvomis. Kokybės užtikrinimo klausimais finansinio raštingumo ugdymo srityse ir toliau rūpintis lieka paties ugdymo veiklą vykdančiams specialistams, organizacijos ar institucijoms.

N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvių rekomendacijos, kaip galima tobulinti stovyklos modelį.

Analizuojant N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejį, itin svarbiu aspektu buvo laikomas dalyvių grįžtamasis atsakas ir rekomendacijų teikimas. Po stovyklos dalyvių buvo prašoma raštu informuoti, kaip jos rekomenduoja tobulinti N moterų finansinio raštingumo stovyklą. Interviu metu buvo užduodamas klausimas: į ką rekomenduotumėte atkreipti dėmesį specialistams ugdantiems moterų finansinį raštingumą?

Atsakymai apibendrinti 18 lentelėje. Verta paminėti, kad teikdamos rekomendacijas respondentės rėmėsi savo asmeninėmis patirtimi, ekspertinių rekomendacijų šiuo klausimu nėra.

Bendro pobūdžio rekomendacijos išryškėjo tokios:

- prieš rengiant mokymų medžiagą, išsigryninti besimokančiųjų poreikius – „reikėtų daryti apklausas ir išsiaiškinti, kas būtent moterims aktualiausia, kokie klausimai kyla joms“ (S8);
- pasirūpinti ugdymo programos vykdytojų kompetencija – „kokie lektorai bus tose programose, kursuose, kokia jų kvalifikacija.<...> Programos kokybė, tie, kas reguliuoja tą turinį turėtų atkreipti dėmesį į kokybę“ (S3);
- sudaryti galimybes mokymų medžiagą pasiekti nuotoliniu būdu, didesnei auditorijai – „tikslinga kokybiškai nufilmuoti <...> pranešimus ir vėliau, norintys galėtų online nusipirkti“ (S2);
- į ilgesnės trukmės mokymus įtraukti ir atsipalaidavimui skirtų veiklų – „kažkokio neutralaus dar užsiėmimo norėtusi, tokio dar atsipalaidavimui“ (S9);

Toliau 18-oje lentelėje pateikiamos tyrimo dalyvių įžvalgos itin reikšmingos, specialistams, kurie kartotų N stovyklos atvejį ar vykdytų panašaus pobūdžio ugdymą.

Iš interviu metu gautų duomenų identifikuojamas poreikis, jog „svarbu, kad būtų pabėgimas, išvažiavimas į mokymus kažkur. Tai erdvei sakyčiau rinktis tas nuošalesnes, ne miesto centre erdves“ (S1), svarbu dar geriau apgalvoti ir priderinti prie poreikių mokymų temas, „įsiklausyti, ko reikia auditorijai, kokių konkrečių temų. <...> Pažiūrėti daugumos nuomonę, kokios temos grupei yra aktualios ir suprantamos“ (S2).

Viena respondentė pasidalino įžvalga, kad prasminga būtų „įvertinti jų (į mokymus besiregistruojančių moterų – aut.past.) finansinio raštingumo lygį“ (S11).

N stovyklos dalyvės pateikia ir įvairiausių įžvalgų apie stovyklos metu vykusių ar galėjusių vykti užsiėmimų poreikius, į kiekvieną jų vienaip ar kitais atliepti galbūt nebūtina, bet atsakymai vertingi, tam, kad įvertintume, jog besimokančiųjų auditorijos kaip ir įprasta yra unikalios ir skirtingos, kiekvienas besimokantysis turi savo specifinių poreikių ir lūkesčių, apie kuriuos dera sužinoti ir sureaguoti, valdant lūkesčius ar prisitaikant ir išpildant poreikius.

Vienos iš dalyvių pasidalinta įžvalga pasirodė tikrai įdomi ir verta atkreipti dėmesį – „*būčiau darius kažkokį užsiėmimą lauke, ar kažkokį žygėlį 5 kilometrų ar sužaidybintą kokią užduotį, kad ir susijusią su finansais kokią lauke, kad nu truputėlį išėiti iš tų erdvių uždary*“ (S1).

Minima N finansinio raštingumo stovykla suorganizuota ir kuruota buvo vieno žmogaus, šiuo atveju nebuvo pilnos komandos ir stovyklos dalyvių tai neliko nepastabėta, buvo sulaukta pastebėjimų, kad „*būtinai reikalinga stovyklos asistentė-padėjėja, kuri padėtų padalinti, pafilmuoti, panešioti, parašus surinkti ir pan.*“ (S2).

Daugiau stovyklos dalyvių rekomendacijų žr. 18-oje lentelėje.

18 lentelė. Rekomendacijos moterų finansinio raštingumo ugdymui

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
REKOMENDACIJOS	Ugdymo metodai	„Galbūt būtų efektyvu, jeigu pajudinti kiekvieną <...> kad kiekviena būtų priversta kalbėti“ (S2) „Per pozityvesnius pavyzdžius tą informaciją pateikt <...> Moterim gal mokymus labiau rengt per pavyzdžius“ (S4) „Sekantį kartą norėtusi daugiau tos praktinės pusės <...> Dėl to nuovargio, kad jo sumažinti, tai labai norėtusi ilginti stovyklą <...> pavyzdžiui, tokiais kursais daryti, vieną kartą apie vienus dalykus, gal nuo pradžių iki galo kažkokią temą, kitą kartą kitą temą <...> pasižiūrėt, išsiskaičiuot, analizuot tas sutartis, visus tuos dalykus, kad jau taip iš esmės, gal taip tada efektyviau būtų“ (S5) „Visai būtų smagu tokia užduotis visiškai praktinė <...> Gal dar refleksijos po kiekvienos paskaitos, po užduoties kiekvienos, kad garsiai pasidalint“ (S6) „Gal galėtų būt kažkokių įkvepiančių istorijų ar pokalbių“ (S8) „Gali atsirasti ir komandinio darbo <...> Intensyvu visą dieną, tai rekomenduoju daryti ar per tris dienas, arba pamažinti informacijos, kad spėt susidėlioti viską“ (S10)
	Mokymų temų parinkimas pagal poreikį	„Galėtų būt tema apie galimybę moterims būt nepriklausomai nuo vyrų. <...> Ta tema, kad turėtų užsitikrinti sau tą saugumą“ (S8) „Mum aktuali tema – motinystės atostogų momentas“ (S9) „Pats svarbiausias dalykas gal yra tą tokį įdiegti, kad moterys turėtų rūpintis finansais. Jau pradėti nuo to, kad kas jos turėtų domėtis jais, em, o ne permest to kitiem. <...> Svarbu yra pačios moters tas toks kaip atskiro žmogaus nepriklausomybė“ (S5) „Tikriausiai apie vedybines sutartis gal daugiau arba vedybų klausimais, kada vaikai ir panašiai, gal daugiau tokiom temom dėmesio skirt, manyčiau“ (S7) „Galėtų būt tema apie galimybę moterims būt nepriklausom nuo vyrų. <...> Ta tema, kad turėtų užsitikrinti sau tą saugumą“ (S8)
REKOMENDACIJOS	Užsiėmimai	„Gal lektorės Dignės dalis mažiau atliepė, mieliau patiktų psichologo, terapeuto užsiėmimas; pasakų, dailės ar dar kokia terapija finansų tema“ (S9) „Norėčiau dar daugiau paskaitų, labiau teorinių“ (S8) „Man atrodo, pradžioje <...> labai naudingas būtų visų dalyvių prisistatymas, kas ką veikia (kontaktų mugė).<...> Galima daryti dalyvių „pasižaidimą“, kad pajauti, kas kuom kvėpuoja, kad būtų galima kai kurias įkvėpti, padrąsinti prisiimti atsakomybę už savo finansus, už sprendimus“ (S2)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
REKOMENDACIJOS	Užsiėmimai	„Man nereikalingos praktikos kažkokios tokios kaip juoko terapija“ (S4) „ Būtų puikus variantas – vakarinė pirtis“ (S1)
	Atrankos stovyklą kriterijai	„Jei kreipiasi klientės dėl stovyklos – įvertinti jų finansinio raštingumo lygį ar visoms norinčioms dalyvauti duoti testą ir pagal tai sudaryti grupes“ (S11)
	Organizaciniai sprendimai – didesnė komanda	„Dalinkitės veiklomis, atsakomybėmis su likusia komanda“ (S6) „Galėtų būti žmogus iš šono, kuris galėtų koordinuoti veiklas, o pagrindinis lektorius – dirbti savo darbą“ (S3)
	Fizinė erdvė	„Dėl sodybos gal ten galėtų būti vienviečiai, dviviečiai kambariai ir atskiri dušai“ (S1)

3.1.2 Moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikio analizė

Atliekant duomenų analizę, interviu metu gauti duomenys atskleidė, kad visos 10 tyrime dalyvavusių stovyklos dalyvės pajautė ir patyrė mažesnę ar didesnę N finansinio raštingumo stovyklos poveikį jų gerovei. Gauti duomenys išsiskaido per 3 poveikio kategorijas: poveikis finansinei gerovei, poveikis emocinei gerovei ir poveikis artimųjų žmonių gerovei (žr. 9 pav.).

9 pav. N stovyklos poveikis dalyvių gyvenimo gerovei

Kaip matoma iš 19-oje lentelėje pateikiamų duomenų, visos 10 tyrimo dalyvių identifiko poveikį jų finansinei gerovei. Pas visas pastebėtas atsiradęs proaktyvumas finansiniame elgesyje: „po stovyklos pradėjau vesti ko nedariau prieš tai, tai pradėjau vesti mėnesinį biudžetą“ (S1), kita dalinosi, kad „nustatytą dieną automatinį pinigų pervedimą į kitą sąskaitą pasidariau“ (S2), kitos dalinosi, kad įvyko pokytis pinigų taupymo klausimais: „pavykdavo atsidėti ir aš daug didesnę tą sumą sutaupiau“ (S3), „pradėti taupyti <...> Aš pritaikiau 10 procentų susimokėjimo sau taisyklę“ (S9).

Pas daugumą pastebėtas pokytis, kad pradėjo planuoti savo finansus: „kas liečia finansinį pokytį tai vat tas pats finansų planavimas, kai atidedama iš karto gavus, tai irgi yra tas pokytis, tai yra didelis, nes prieiti prie to yra kartais sudėtinga“ (S5), „pradėjau labiau sekti savo finansus: pajamas, išlaidas; atkreipti dėmesį į tai“ (S7), „po to pradėjau ne taip kaip anksčiau, kad tikrai sekdavau savo išlaidas, tai po stovyklos pradėjau ir analizuoti, o ne tiesiog susirašyt ir palikt likimo valiai“ (S8). Kita tiriamoji pasidalino, kad „piniginę pradėjau tikrinti <...> Naudoju tą išmoktą taisyklę, kad pirmą dieną po atlyginimo – neišleist nei vieno cento“ (S10), dar viena teigė, kad „stovyklos dėka atsirado toks kryptingas, tikslingas elgesys su finansais“ (S6).

Viena stovyklos dalyvė nurodė, kad „stovyklos dalykai prisidėjo, kad finansinė padėtis mano ženkliai pagerėjo per tą laikotarpį, tai vieno veiksnio negalėčiau išskirti, bet, kad stovykla buvo viena iš priežasčių tam, tai aš net neabejoju tuo <...> Čia tikrai stovyklos įtaka“ (S3). Tai identifikuojama, poveikis finansinei gerovei, pasireiškęs per pagerėjusią finansinę situaciją.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad minėtieji pokyčiai buvo ne vienkartiniai, proaktyvus elgesys finansų srityje dalyvių taikytas ilguoju periodu. Įvardijam, kad kai kuriuos išmoktus metodus taikė net apie metus ar visus pusantrų metų: „beveik metai laiko taikau“ (S9), „metus tą dariau“ (S1), „ir dar dabar taikau“ (S3), „metus laiko pavyksta tai daryti, ir dabar dar tą darau“ (S7)

Tęsiant pokyčių analizę, pabrėžtina, kas net pusė stovykloje dalyvavusių nurodė pajutusios ir pokytį, kuris identifikuojamas kaip poveikis jų emocinei gerovei, nes po stovyklos dalyvės jaučiasi ramesnės, užtikrintesnės dėl savo sprendimų, ateities perspektyvų. Emocinės gerovės pokytis grindžiamas respondenčių teiginiais: „jaučiuosi jau užtikrintesnė priimdama finansinius sprendimus, būtent po stovyklos“ (S8), „tokią ramybę įnešė“ (S5) ir kt. (žr. 19 lentelę).

Vienu atveju fiksuotas ir tikrai reikšmingas stovyklos poveikis dalyvės artimų žmonių gerovei, poveikis pasireiškė žinių perdavimo būdu – „dukrai dar tas žinias perdaviau <...> Parodydavau dukrai, į ką kur investuoju, kaip pinigai pinigus uždirba <...> Aš jai to 18-o gimtadienio proga padovanojau 500 eurų investavimui“ (S2).

Verta pabrėžti, kad apie pokyčius, įvykusius N stovyklos dėka, tiriamųjų klausama praėjus net 18-ai mėnesių po dalyvavimo joje. Iš vienos pusės, vertinama, kad šiame darbe pristatomas tyrimas nėra itin validus ir turi ribotumą – interviu metu apie pokyčius dalyvių klausia pati stovyklos organizatorė, kas galimai daro poveikį ir gali iškreipti tyrimo rezultatus, visgi gauti respondenčių atsakymai labai aiškiai identifikuoja, apibrėžia, atskleidžia įvykusius pokyčius ne abstrakčiai, o labai konkrečiai ir detalai, kas leidžia teigti, jog N stovyklos atveju, fiksuotas realus poveikis dalyvių gerovei. Išsamesnė N stovyklos poveikį pagrindžianti tyrimo medžiaga pateikiama 19-oje lentelėje.

19 lentelė. N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikis

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
N STOVYKLOS POVEIKIS	Finansinei gerovei	„Po stovyklos <...> pradėjau vesti mėnesinį biudžetą atsakingai <...> beveik metus tą dariau“ (S1) „Tai pernai metus skyriau taupyti ir investuoti <...> Šiuos metus paskyriau toliau taupyti papildomus pinigus, kad grąžint anksčiau paskolą <...> Tai va šitą dalyką darau <...> Vedžiau savo išlaidas į programėlę, tarsi viskas kaip ir gerai, bet tarsi suprantu, kad ne mano būdui išsprausti į rėmus <...> Daug dalykų dar iki šiol darau <...> Pasižiūriu kiek sąskaitoj pinigų“ (S4)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
N STOVYKLOS POVEIKIS	Finansinei gerovei	„Esu prisidarius skirtingų kišenių skirtingiems tikslams, tai tų kišenių dar ir padaugėjo pradėjau investuoti, tai va metai ir keli mėnesiai kai investuoju“ (S2) „Yra daug dalykų, ko išmokau ir dar dabar taikau <...> Kartais taikau dar išmoktą žaidimą dėl pinigų likučio <...> užsidėdavau finansinį tikslą“ (S3) „Sužinojau, kiek yra piniginių pinigų, nes būdavo taip visada tik apytiksliai <...> dar sužinojau, keletą būdų, kaip pavyzdžiui, taupyti. Sužinojau apie investavimą ir skolinimą“ (S4) „Gal seniau būdavo taip, kad gauni ten tuos pinigus, atlyginimus ir leidi leidi leidi, nu ten mėnesio pabaigoj kiek lieka, paskirstai kažkur, o dabar pavyzdžiui yra – gauni pinigus, pirma atidedi ten ir ten ir ten ir ten (šypsosi) ir tada žiūri kur, kaip leisti. Tai va čia yra tas įgūdis, kuris palikęs stovyklos, kuris man patinka. Šitą taikau iki pat dabar ir neplanuojam keisti <...> Tas pokytis <...> pagrindinis man atrodo tas ir jisai labai efektyvus yra, labai reikalingas ir labai toksai nešantis naudą. Tas kad kitaip perskirstomi pinigai tiesiog <...> Gal mėnesį kokį, dar ir su biudžetu atsimečiu bandžiau taikyti šeimoj“ (S5) „Atradau, kad dar daug ko nežinau <...> Taikau su taupymo metodais, kad atsidėti pastoviai apie 10 procentų pajamų <...> Manau metus laiko pavyksta tai daryti, ir dabar dar tą darau“ (S7) „Planavimą savo išlaidų, irgi pradėjau tikrai dažniau daryti, ko anksčiau visai nebūdavo ir tą ir toliau dar dabar taikau <...> Turėjo įtakos mano sprendimams, tiesiog dabartinei situacijai <...> Stovykla man labiausiai gal padėjo suprast, kaip aš galėčiau geriau valdyti savo finansus. <...> Tiesiog pradėjau stovyklos dėka labiau planuoti savo finansus, vat apie ateitį daugiau galvoti“ (S8) „Pokytis buvo, kad pavyko įgyvendinti tą savo tikslą pagrindinį – pradėti taupyti <...> Iš visiško ne taupymo, dabar jau kažkokie taupymo įgūdžiai ir susilaikymas šitoj vietoj atsirado. Tai tas pokytis, kad pradėjau taupyti ir tęsiasi iki dabar <...> Tai beveik metai laiko taikau“ (S9) „Piniginę pradėjau tikrinti, tą darau iki pat šiol <...> Naudoju tą išmoktą taisyklę, kad pirmą dieną po atlyginimo – neišleisti nei vieno cento (juokiasi). Ir tą praktiką taikau iki šioj, daugumoj, man apie 80 proc. pavyksta ir aš tą prisimečiu puikiai. Ir vis dar tą taikau, taikau <...> Iš tikrųjų tai labai stiprių pokyčių įvyko, nes man tai buvo labai stiprūs mokymai, sudėję pagrindus. Tai man tas pokytis, kad pradėjau kontroliuoti ir savo pinigų srautus, čia buvo vienas iš stipriausių dalykų, iki šiol aš tą darau ir darysiu“ (S10)
	Emocinei gerovei	„Pokytis buvo toks emocinis, motyvacija atsirado <...> motyvacinis pokytis“ (S1) „Man atrodo, kad stovykla padarė įtakos ir bendrai mano finansiniam raštingumui ir suvokimui emociniam psichologiniam ir praktiniam <...> Pasikeitė iš emocinės pusės tai tikrai. Tai emociškai ir psichologiškai daug dalykų pasikeitė“ (S3) „Įvyko (pokyčių), aš dabar nebe tokia kvaila“ (S4) „Supratau savo silpnybes, bet ir stipriąsias puses“ (S8) „Esmių esmė <...> kad aš bijodavau žiūrėti į savo sąskaitas, kiek pas mane yra pinigų, nes dažnai buvo, kad bijojau, tai dabar, po stovyklos tikrai drąsiai jau žiūriu ir skaičiuojuosi. Tai man to labai labai stipriai reikėjo, man tokį pagrindą elementarų sudėjo stovykla. Anksčiau tiesiog plaukdavau, o dabar jau kitaip. Tai čia vienas iš stipriausių man turbūt momentų <...> Ir iškart ramybė, kad atėjo, saugumas <...> Tai supratau savo silpnybes, bet ir stipriąsias puses <...> Atpažinau save, kur tos silpnos vienos, kur buvo tas nežinomas <...> Iš kitos pusės, suvokiu, kad gana stipri esu, nes turiu tuos savo finansinius portfelius, turiu kaupimus, investicijas, jau kažką, kažkokių pagrindus“ (S10)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantis teiginys</i>
N STOVYKLOS POVEIKIS	Artimųjų žmonių gerovei	„Ir va dukrai dar tas žinias perdaviau <...> Parodydavau dukrai, į ką kur investuoju, kaip pinigai pinigus uždirba <...> Aš jai to 18-o gimtadienio proga padovanojau 500 eurų investavimui <...> Man faina žiūrėti, kaip jinai planuojasi ir tauposi <...> Smagu, kad ne tik kalba, bet ir daro. Tai jai kaip pavyzdys aš gavausi dėka to, kad aš pradėjau investuoti, ji irgi pradėjo“ (S2)

Neformaliojo moterų finansinio raštingumo ugdymas: N stovyklos atvejis, empirinio tyrimo duomenų interpretacija ir diskusija

Šioje darbo dalyje pateikiama apibendrinta surinktų empirinių duomenų informacija. Atsakoma į tyrimo klausimą – kaip turėtų būti vykdomas moterų finansinio raštingumo neformalusis ugdymas, siekiant teigiamo poveikio jų gyvenimo gerovei? Atskleidžiami moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikiai ir pristatomas N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejo poveikis joje dalyvavusių moterų gyvenimo gerovei. Taipogi diskutuojama apie atlikto empirinio tyrimo trūkumus ir stiprybes.

Atlikus empirinį tyrimą nustatytas, kad finansinio raštingumo ugdymo poreikiai pasireiškia keturiais aspektais: turinio, formų, būdų ir kokybės užtikrinimo.

Tyrime dalyvavusios moterys išreiškė specifinę poreikį ugdymo **turiniui**, nurodydamos, kad aktualu mokytis ne tik finansinio raštingumo sampratą apimančių temų, tokių, kaip: investavimas, taupymas, draudimas, mokesčiai, pensija, asmens/šeimoms finansai ir biudžeto valdymas, bet ir specifiskai – finansų valdymo poroje. Pastebėta, kad dalis respondenčių jaučia poreikį mokytis, atnaujinti, papildyti žinias absoliučiai visomis finansinio raštingumo ugdymo temomis. Išskirtos aktualiausios finansinio raštingumo ugdymo temos: investavimas, asmens/šeimoms finansų valdymas, taupymas, finansų valdymas poroje.

Respondenčių poreikis susijęs su ugdymo **formomis** buvo išreikštas ne tik ugdymo formų, bet ir veiklų įvairovei bei mokymosi grupių formavimui (žr. 20 lentelę).

20 lentelė. Ugdymo poreikiai ugdymo veiklos ir formoms bei mokymosi grupių formavimui

Ugdymo formos ir veiklos	Mokymosi grupių formavimas
Kontaktiniai/gyvi mokymai, kursai	Mišri grupė (vyrai ir moterys)
Nuotoliniai mokymai, kursai	Moterų grupė
Finansinio raštingumo kursai universitete	Grupės pagal socialinį statusą/problemą
Mentorystė	

Dėl ugdymo formos – didesnis poreikis mokytis kontaktiniu ar nuotoliniu būdu, vieningos nuomonės nebuvo išreikšta. Vieningo atsakymo nepavyko rasti ir teorinėje darbo dalyje, apžvelgus mokslininkų išvalgas. Mokslininkai analizavo nuotolinio ir kontaktinio mokymosi priemonių efektyvumą, o jų tyrimų rezultatai buvo skirtingi. Alarifi & Song (2024) nustatė, kad nuotolinių kursų poveikis skirtingomis aplinkybėmis yra skirtingas ir nenuspėjamas. Farrinella (2007) nurodė, kad nuotoliniai kursai finansų srities disciplinoms nėra efektyvūs.

Calafiore & Damianov (2021) tvirtino, kad nuotoliniai kursai gali būti efektyvūs, bet efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo paties besimokančiojo motyvacijos ir praleidžiamo laiko besimokant – kuo daugiau laiko praleidžiama mokantis, tuo geresni mokymosi rezultatai.

Visgi empirinis tyrimas parodė, kad efektyvesne mokymosi forma laikomas kontaktiniu būdu organizuojamas mokymasis, tai patvirtino net tik daugumos N stovyklos dalyvių interviu metu gauti atsakymai, bet ir ekspertės, dalyvavusios tyrime pozicija. Tyrimo respondentės labai aiškiai pagrindė savo patirtis, kad tuomet, kai mokymasis vyksta/yra vykdomas nuotoliniu būdu, susiduriama su keblumais, tokiais kaip: dėmesio nesukoncentravimas ir sunkumai, mažesnė motyvacija atliekant praktines užduotis, lyginant su patirtimis, kurias turėjo mokantis/mokant kontaktiniu būdu. Visgi nuotolinio ugdymo forma daugumos tyrime dalyvavusių respondenčių ir ekspertės nuomone vis dar yra patogesnis būdas mokytis, leidžiantis mokymų turinį pasiekti didesnei auditorijai, ir, ekspertės teigimu, tinkama ugdymo forma tikslingai, suinteresuotai mokytis auditorijai. Iš to seka išvada, kad rengiantiems mokymų turinį ir renkantis ugdymo formą dera įvertinti, kokio mokymų efektyvumo siekiame, kokią tikslinę auditoriją norima pasiekti. Tyrimo išvados leidžia daryti prielaidą, kad finansinio raštingumo ugdymas galėtų vykti hibridiniu būdu – kontaktine forma ir tuo pat metu, dirbant su nuotoliu esančia auditorija, tai galimai patenkintų didesnės auditorijos poreikius.

Svarbiu empirinio darbo atradimu laikomas respondenčių išreikštas poreikis, kad finansinio raštingumo ugdymas vyktų ir kursų pavidalu universitetuose, kaip privalomoji disciplina visiems studentams, bei, kad būtų sudarytos galimybės turėti asmeninį finansinio raštingumo mentorių. Apie mentorystės poreikį finansinio raštingumo ugdymo srityje savo poziciją išreiškė ir mokslininkai. Jarecke ir kt. (2014) rekomendavo moterims pasiūlyti mentoriaus pagalbą po mokymų. Mentorystę, kaip vieną iš veiksmingų priemonių, paminėjo ir Kvieskienė (2016). Svarbu pabrėžti, kad tyrimo respondentės akcentavo poreikį ne vienkartiniams o tęstinėms finansinio raštingumo ugdymo programoms, mentorystė šiuo atveju galimai taipogi galėtų atliepti poreikius.

Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė ir moterų poreikį atitinkamai formuoti mokymosi grupes. Mokymosi grupių formavimo poreikiai buvo išreikšti trimis aspektais (žr. 20 lentelę). Empirinis tyrimas parodė, kad finansinio raštingumo mokymai gali būti organizuojami mišriai (vyrų ir moterų grupei), tai tinkama bendro pobūdžio finansinio raštingumo temoms, bet privalo būti sudaryta galimybė ir moterims mokytis atskiroje tik moterų auditorijoje, šis poreikis ypatingą prasmę įgauna asmeninių finansų valdymo temoje. Respondenčių buvo išreikšta, kad poreikis mokytis išskirtinai moterų grupėje yra svarbus moterims, kurios yra finansiškai priklausomos nuo vyrų, taipogi, netikslinga būtų mišrioje grupėje kalbėti apie moterų finansines grėsmes ir galimybes, šios temos turėtų būti aptariamoms moterų grupėse. Ekspertės nuomone, mokymų medžiaga paveikesnė yra tuomet, kai yra pritaikyta specifinei auditorijai. Rezultatai patvirtino teorinėje darbo dalyje mokslininkų (Hung ir kt., 2012; Jarecke ir kt., 2014; OECD, 2023) pateiktus teiginius, kad moterims turėtų būti sudarytos sąlygos finansinio raštingumo mokytis atskirose moterų grupėse. Tad iš to seka išvada, kad siekiant patenkinti moterų poreikius finansinio raštingumo ugdymo srityje, taip pat vadovaujantis mokslininkų rekomendacijomis, derėtų sudaryti sąlygas finansinio raštingumo mokytis ne tik mišrioje (vyrų ir moterų) grupėse, bet ir atskirose tik moterims skirtose grupėse.

Analizuojant moterų finansinio raštingumo ugdymo poreikis, empirinio tyrimo dalyje išryškėjo ir poreikis, kuris gali virsti ir rekomendacija – mokymų temas reikėtų kategorizuoti pagal specifines poreikių temas, taipogi segmentuoti jas orientuojant mokymus į socialinių grupių ir/ar socialinių problemų turinčias moterų auditorijas. Šiai idėjai pritaria ir mokslininkai Hung ir kt. (2012), kurie nurodo, kad mokymus reikia segmentuoti skirtingoms moterų grupėms, atsiželgiant į jų amžiaus, socialinius ir ekonominius skirtumus. Į tikslinę auditoriją orientuoti mokymai, pasak mokslininkų ir tyrimo dalyvavusių respondenčių padėtų atliepti besimokančiųjų poreikius ir lūkesčius mokymų turiniui.

Atlikus empirinį tyrimą, buvo nustatyti ir poreikiai moterų finansinio raštingumo ugdymo būdams. Poreikiai šiuo aspektu buvo suskirstyti į poreikius susijusius su užduočių pobūdžiu, besimokančiųjų ryšio kūrimu ir mokymosi organizavimo būdais ir priemonėmis (žr. 21 lentelę).

21 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo būdų poreikis

Užduočių pobūdis	Besimokančiųjų ryšio kūrimas	Mokymosi organizavimo būdai ir priemonės
Individualios užduotys	Turi būti kuriamas/inicijuojamas	Stovykla
Grupinės užduotys	Turi vykti savaime	Universitetiniai kursai
		Knygos
		Laidos
		Žaidimai
		Paskaitos

Empirinis tyrimas leido suabejoti edukologijos srityje vyraujančiomis nuostatoms, kad mokymo procese turėtų būti skatinamas grupinis/komandinis darbas. Nors viename iš reikšmingiausių Jarecke ir kt. (2014), mokslininkų darbų buvo nurodoma, kad moterų finansinio raštingumo ugdymo strategijose vyrauti turėtų aktyvus besimokančiųjų tarpusavio ryšio ir bendradarbiavimo kūrimas bei komandinio darbo principai, empirinis tyrimas parodė, kad moterims finansinio raštingumo mokymosi procese poreikis dalyvauti grupinio darbo užduotyse arba neatsiskleidė, arba atsiskleidė tik tom, kurios labiau pasitiki savo finansinėmis žiniomis bei turi daugiau įgūdžių šioje srityje. Respondenčių teigimu, poreikis grupiniam darbui atsiskleidė ne mokantis finansinio raštingumo ar atliekant užduotis, susijusias su žinių įsisavinimu, o tik kitoms veiklos, leidžiančioms atsipalaiduoti, užduotims, kurios tiesiogiai nėra skirtos mokytis finansinio raštingumo. Šiuo atveju, vertinant N moterų finansinio raštingumo stovyklos atvejį, buvo nustatyta, kad tokio pobūdžio finansinio raštingumo mokymuose, pagrindas turėtų būti individualios užduotys, o grupinio darbo užduotys turėtų būti orientuotos į kito pobūdžio veiklas (pvz. laisvalaikį, atsipalaidavimą mokymų metu), o jeigu vyksta finansinio raštingumo mokymosi procese, grupinio/komandinio darbo užduotys labiau orientuotos turėtų būti į simuliacinius žaidimus, aiškiai suvokiant, kad medžiagos įsisavinimas galimai bus skirtingas, galimai mažiau paveikus individo lygmeniu, nei panašaus pobūdžio užduotį atliekant individualiai.

Teorinėje dalyje išryškėjo rekomendacija, kad moterų finansinio raštingumo ugdymo procese būtų skatinamas tarpusavio ryšio kūrimas. Jarecke ir kt. (2014), išanalizavę moterų finansinio raštingumo ugdymo programas, teikė rekomendaciją mokymų organizatoriams – taikyti pedagogines strategijas, skatinančias tarpusavio santykių kūrimą. Visgi empirinio tyrimo rezultatai galima sakyti paneigė tokias mokslininkų rekomendacijas. Tyrimo rezultatai nepagrindė bendros nuomonės, kad mokymų metu turi būti siekiama megzti tarpusavio ryšius.

Respondentės išreiškė poziciją, kad su kartu besimokančiosiomis poreikio kurti ryšius neturėjo, nurodoma, kad mokymų organizatoriai ir neturėtų specialiai kurti tokių tarpusavio ryšiu, grindžiant tuo, kad atvykusios į finansinio raštingumo ugdymo mokymus moterys neturi tokio poreikio ir lūkesčio, be to, pati finansinio raštingumo ugdymo tematika yra gana individuali, intymi, mokantis šioje temoje išreiškiamas didesnis poreikis pabūti individualiai, apmąstyti savo individualią situaciją, tad ryšys tarp dalyvių turėtų vykti savaime. Mažuma tyrime dalyvavusių moterų išreiškė poreikį, kad ryšio mezgimas ir vystymas būtų inicijuojamas iš mokymų lektorių, bet, pasak, respondenčių, užtenka ir jausmo, kad bet kada prireikus, galima drąsiai kreiptis į mokymų lektorius ir pačioms inicijavus, tęsti ryšio kūrimą. Tai iš esmės leidžia prieiti prie išvados, kad organizuojant moterų finansinio raštingumo ugdymo procesą, galima mažiau dėmesio skirti ryšio kūrimo klausimas, svarbu tiesiog leisti ryšiui kurtis savaime. Užtenka to, kad mokymų lektoriai sukurtų saugų ryšį, leidžiantį ateityje prireikus tęsti bendravimą, kreiptis iškilus problemai ar turint klausimų.

Ugdymo būdų ir priemonių poreikis šiame tyrime pasireiškė kiek siauresnis, nei buvo tikėtasi ar numatyta. Teorinėje darbo dalyje, išanalizavus mokslininkų rekomendacijas (Jarecke ir kt. 2014) ir Lietuvoje bei užsienyje vykdomas finansinio raštingumo ugdymo programas (Clouba ir kt, 2011; FIS, 2023; Gabi, 2023; Lietuvos bankas, 2024b; NAŠA, 2022a;) atskleidusias programų būdų ir priemonių įvairovę, nustebino tai, kad respondentės išreiškė poreikį vos dviem ugdymo būdams ir keturioms ugdymo priemonėms (žr. 21 lentelę). Kai tuo tarpu minimose programose buvo išskiriama net 21 finansinio raštingumo ugdymo formos, veiklos ir priemonės (žr. 3 lentelę).

Tyrimu siekta sulaukti rekomendacijų, kokie ugdymo būdai ir formos, tyrimo dalyvėms atrodo efektyviausi, patraukliausi. Svarbu atkreipti dėmesį, kad didžioji dalis respondenčių nebuvo mokęsi finansinio raštingumo, arba buvo išbandę tik N stovyklos modelį, tai galimai yra atsakymas, kodėl poreikiai, kurie gali būti traktuojami ir kaip rekomendacijos, yra tiek mažai apimantys. Visgi tyrimas rodo, kad respondenčių buvo akcentuojami universitetiniai kursai, kaip privalomoji disciplina. Minima stovykla, kaip ugdymo būdas, akcentuojant, kad ji ne patenkina poreikį atitrūkti nuo kasdienybės, susikoncentruoti tik į mokymus, bet ir leidžia gerai praleisti laiką. Pabrėžiama, kad stovykla (kaip finansinio raštingumo ugdymo mokymai) turėtų trukti kelias dienas, o mokymų erdvė turėtų būti kiek toliau, leistų užsimiršti apie visus kitus kasdienius rūpesčius ir visą dėmesį paskirti tik mokymosi procesui.

Poreikis pačioms ugdymo priemonėms išreikštas skirtingas, vienareikšmio, lyderiaujančio sprendimo šiuo klausimu tyrimu identifikuoti nepavyko. Visgi N stovyklos dalyvių ir ekspertės nuomone, patraukliomis ugdymo formomis gali būti laikomos ir knygos, parašytos lengvai suprantama plačiai visuomenei kalba, mums įprastos paskaitos, taipogi edukacinės finansinio raštingumo laidos ir net finansinio raštingumo ugdymo žaidimai suaugusiems.

Kitas itin svarbus visame šiame darbe nagrinėjamas poreikis yra finansinio raštingumo ugdymo **kokybės** klausimas. Surinkus mokslininkų (Cheberyako ir kt., 2020; Vaitkaus ir Vasiliauskaitės, 2018) įžvalgas kokybės užtikrinimo klausimais, atsižvelgiant į finansinio raštingumo programų pavyzdžius (*Gabi*, 2023), teorinėje darbo dalyje į teorinį moterų finansinio raštingumo ugdymo modelį (žr. 1 pav.) buvo įrašyti galimi kokybės užtikrinimo elementai: valstybinių institucijų priežiūra, specialistų licencijavimas ir programų akreditavimas bei paslaugų kokybės tyrimai. Finansinio raštingumo ugdymo kokybės poreikiai buvo vertingai papildyti empirinio tyrimo rezultatais (žr. 22 lentelę).

22 lentelė. Finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo poreikis

Kokybės užtikrinimo poreikis		
Specialisto kompetencija	Programų kokybė	Valstybinių institucijų priežiūra
Išsilavinimas	Akreditacijos	Lietuvos bankas
Darbo patirtis	Kriterijai	LR Finansų ministerija
Licencijos		Teisinis reguliavimas
		Kita priežiūra

Empirinis tyrimas atskleidė, kad respondentės didelę reikšmę teikia ugdymo kokybės klausimas. Gauti tyrimo rezultatai leido sudaryti aiškius kokybės užtikrinimo kriterijus net trimis lygmenimis: vertinant specialisto kompetenciją per jo išsilavinimo, darbo patirties ir licencijos dirbti kriterijus; vertinant programų kokybę per akreditacijos ir kitų kriterijų prizmę bei užtikrinant valstybinių institucijų priežiūrą, kurią sudaro ne tik Lietuvos banko, LR Finansų ministerijos, LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos priežiūra, bet net ir teisinis reguliavimas. Vis dėl to, nors ir pavyko identifikuoti labai aiškius ir pagrįstus finansinio raštingumo ugdymo kokybės užtikrinimo kriterijus, ekspertinio interviu metu buvo atskleista, kad kol kas kokybės užtikrinimo klausimai negali būti sprendžiami, nes valstybiniu lygmeniu dar neturime suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos. Valstybinio ir institucinio lygmens atsakomybę šiuo klausimus akcentavo ir mokslininkai (Cheberyako ir kt., 2020; Vaitkaus ir Vasiliauskaitės, 2018). Tad, prieinama prie išvados, kad kol valstybiniu lygmeniu niekam nepriskirta rūpintis suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo kokybės klausimais, neturime reikiamų priemonių bei galimybių rūpintis finansinio raštingumo ugdymo kokybe. Tenka pripažinti, kad šioje srityje kokybės užtikrinimo klausimais toliau savarankiškai rūpintis lieka patiems ugdymo veiklą vykdančioms specialistams, organizacijoms ar institucijoms.

Šiame darbe pavyko ne tik susipažinti su mokslininkų rekomendacijomis dėl moterų finansinio raštingumo ugdymo, bet ir išgirsti pačių moterų įžvalgas šia tema. Mokslininkai (Jarecke ir kt., 2014) finansinio raštingumo ugdymo specialistams rekomendacijas orientavo į pedagogines, ugdymo strategijas ir besimokančiųjų motyvavimą, nurodydami, kad specialistai turėtų: kurti pritaikomą realiam gyvenime mokymų turinį, skatinti aktyvų besimokančiųjų įsitraukimą į mokymosi procesą ir veiklos reflektavimą, sukurti sąlygas ir skatinti besimokančiąsias savarankiškai tęsti mokymąsi mokymams pasibaigus ir kt. Tuo tarpu, tyrimo respondentės, teikdamos rekomendacijas finansinio raštingumo ugdymo specialistams, akcentavo, kad derėtų orientotis į besimokančiųjų poreikių tenkinimą, pasirūpinti, kad ugdymo programų vykdytojais turėtų reikiamas kompetencijas.

Taip pat nurodė, kad reikalinga sudaryti sąlygas mokymų medžiagą pasiekti didesnei auditorijai, t.y. organizuoti mišrius ar nuotolinius mokymus, arba filmuoti kontaktiniu būdu vykdomus mokymus bei juos patalpinti nuotolinio mokymo(si) platformose bei mokymų turinį ilgesnės trukmės mokymuose papildyti atsipalaidavimui skirtomis veiklomis.

Antroji tyrimo dalis buvo skirta nustatyti moterų finansinio raštingumo ugdymo poveikį N stovyklos atveju. Empirinio tyrimo duomenys patvirtino, kad visoms 10-čiai tyrime dalyvavusių stovyklos dalyvių, buvo padarytas teigiamas poveikis jų gerovei. Žemiau (žr. 23 lentelėje) pateikiamos 3 N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikio kategorijos: poveikis finansinei gerovei, poveikis emocinei gerovei ir poveikis artimųjų žmonių gerovei.

23 lentelė. N stovyklos poveikis dalyvių gyvenimo gerovei

N stovyklos poveikis dalyvių gyvenimo gerovei		
Finansinei gerovei	Emocinei gerovei	Artimųjų žmonių gerovei
Atsirado proaktyvumas finansiniam elgesy	Jaučiasi ramesnės, saugesnės, užtikrintesnės	Žinių perdavimas artimiesiems
Pagerėjo finansinė padėtis		

Svarbiu akcentu šiame tyrime laikoma, kad apie pokyčius, įvykusius N stovyklos dėka, tiriamųjų teirautasi praėjus net 18-ai mėnesių po dalyvavimo joje. Tyrimu buvo pagrįsta, kad N stovyklos atveju, poveikis finansinei gerovei, pasireiškiantis per proaktyvų elgesį su finansais ir pagerėjusią finansinę padėtį, buvo ne vienkartinis, o besitęsiantis ilguoju periodu. Tyrimo rezultatais patvirtinta, kad proaktyvus elgesys finansų srityje tyrimo dalyvėms tęsėsi net apie metus ar visus pusantrų metų.

Didelei daliai respondenčių pasireiškė pokytis jų emocinei gerovei – po stovyklos dalyvės jautėsi ramesnės, užtikrintesnės dėl savo sprendimų ir ateities perspektyvų. Reikšmingu stovyklos poveikiu laikomas ir vienos dalyvės patirtas poveikis, identifikuojamas kaip poveikis artimų žmonių gerovei, šiuo atveju poveikis pasireiškė įgytų ir praktikuotų žinių perdavimo būdu.

Toliau pateikiama tiriamojo darbo diskusija, apžvelgiant atlikto **empirinio tyrimo trūkumus ir stiprybes**.

Didžiausias tyrimo trūkumas – tyrėjos interesas tyrime, t.y, tai, kad tyrimą atliko N moterų stovyklos organizatorė ir pagrindinė mokymų lektorė, todėl teiraujantis N stovyklos dalyvių apie patirtus pokyčius jų gyvenime, tiriamosioms galimai buvo sunkiau išlaikyti objektyvumą.

Visgi siekiant sumažinti šį tyrimo trūkumą, didelis dėmesys buvo skiriamas tikslingam klausimų formulavimui, o tiriamųjų buvo prašoma kiek įmanoma nešališkiau atsakinėti į klausimus, susijusius su N stovyklos patirtimi. Taipogi, siekiant objektyvumo tyrimo rezultatuose, tiriamųjų, kurios paminėjo įvykusius stovyklos dėka pokyčius, kurie fiksuojami kaip poveikis, detaliau apibūdinti, papasakoti apie tai plačiau bei įvardinti laiko matą, kiek mėnesių jautė poveikį, kiek mėnesių truko proaktyvaus elgesio su finansais poveikis ir t.t.

Kitu tyrimo trūkumu laikoma itin plati tiriamų klausimų apimtis. Tyrimo klausimai apėmė daugiau temų, kurios įdomios ir reikalingos šio tyrimo kontekste, bet dėl darbo apimties ribojimų, nebuvo analizuojamos ir jų rezultatai nebuvo pristatomi.

Dar vienu tyrimo trūkumu laikoma maža tyrime dalyvaujančių ekspertų imtis. Ruošiantis tyrimui buvo planuota, kad tyrime turėtų dalyvauti bent keli ekspertai, visgi atrasti tyrimo lauke dirbančių ekspertų tapo didžiuliu iššūkiu. Atrasta ekspertė, kurią galima priskirti prie finansinio raštingumo ugdymo eksperčių kategorijos, pripažino, kad tiek ji, tiek atstovaujama institucija nelaiko savo veiklos švietimu, o traktuoja visą veiklą ir edukacijas tik kaip informacijos sklaidą. Tad ir ekspertinio interviu rezultatai buvo tik papildantys tyrimo rezultatus. Išanalizavus Lietuvos rinką, paaiškėjo, kad didžioji dalis specialistų, dirbančių finansinio raštingumo ugdymo srityje (ir identifikuojančių save kaip finansinio raštingumo ugdymo specialistais), dirba ne švietimo tikslais, o remiasi komerciniais tikslais, tad apklausti komercine veikla užsiimančius specialistus šio darbo, kuris orientuojasi į edukologijos mokslo principus, buvo netikslinga.

Ateityje, rengiant panašaus tipo tyrimus, galimai derėtų iš naujo perkurti eksperto kategoriją atitinkančių specialistų kriterijus ir taip papildyti ekspertinių interviu imtį.

Pabrėžiama, kad kaip ir įprasta kokybiniuose tyrimuose, šiame darbe pristatomi tyrimo rezultatai, išvados ir rekomendacijos yra ribotos, neatspindi didesnės populiacijos, bet sudaro galimybes geriau suprasti moterų finansinio raštingumo ugdymo problemos aspektus ir leido gauti duomenis, kurių nebūtų galima gauti jokių kitu būdu.

Didžiausia tyrimo stiprybe yra laikomas tai, kad siekiant pamatuoti N stovyklos poveikį, tyrimas atliktas ir poveikis matuotas praėjus net 18-ai mėnesių po N stovyklos. Tai leido atsiriboti nuo trumpalaikių emocinį ir momentinio vertinimo, o leido identifikuoti realų poveikį N stovyklos dalyvėms.

Kita tyrimo stiprybe laikoma itin detalai pristatyta N stovyklos atvejo analizė, kuri leido atlikti gilesnio pobūdžio tyrimą realiame kontekste. Šiuo atveju pristatyta atvejo analizė leido susipažinti ne tik su N moterų finansinio raštingumo stovyklos programa, bet ir pamatyti moterų motyvaciją dalyvauti tokio tipo mokymuose bei pirminį N stovyklos vertinimą, poveikį iškart po stovyklos. Pagal turimus pristatomo atvejo duomenis, ateityje kiti specialistai ir tyrėjai panašų atvejį galėtų gana lengvai pakartoti.

Išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, išryškėjo ypatingas moterų poreikis mokytis finansinio raštingumo. Moterų finansinio raštingumo ugdymo programos visų pirma turėtų siekti įgalinti moteris, suteikti joms žinių, kurios būtų pritaikomos gyvenime ir skatintų aktyvų mokymąsi. Sukurtas moterų finansinio raštingumo ugdymo modelis, kurį sudaro 6 sąveikaujantys komponentai: finansinio raštingumo paslaugų teikimo institucijos, paslaugų teikėjai, ugdymo turinys, ugdymo formos ir veiklos, paslaugų gavėjai ir paslaugų kokybės užtikrinimo elementai. Finansinio raštingumo ugdymo turinys apima 8 bazines temas: asmens/šeimoms finansų valdymas, biudžetas, taupymas, investavimas, pagrindiniai valstybės mokesčiai, pensijų sistema, skolos-paskolos, rizikų valdymas/saugumas bei draudimas. Ugdymo formos gali būti įvairios, atitinkančios konkrečios besimokančiųjų grupės poreikius.
2. Pagrįsta moterų finansinio raštingumo neformaliojo ugdymo poreikio ir poveikio tyrimo metodologija, parengti iš dalies struktūruoto interviu klausimynai. Klausimynas N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvėms buvo sudarytas iš 9 klausimų blokų ir talpino 21 klausimą, siekiant: atskleisti finansinio raštingumo ugdymo poreikį (ugdymo turinio, formų, veiklų), išgirsti rekomendacijas ugdymo kokybės užtikrinimo klausimais ir įvertinti N finansinio raštingumo stovyklos poveikį jų gyvenimo gerovei. Klausimyną ekspertei sudarė 6 klausimų blokai su 11 klausimų, kuriais siekta įvertinti finansinio raštingumo ugdymo turinio, formų, veiklų poreikį iš finansinio raštingumo ugdymu užsiimančios institucijos perspektyvos. Interviu su eksperte buvo siekta susipažinti su realiai vykdomomis praktikomis bei sužinoti, kuo grindžiama pasirinkta metodika, kas atsakingas už kokybės klausimus. Tyrimo imtis – 10 N moterų finansinio raštingumo stovyklos dalyvių ir 1 ekspertė. Gautų tyrimo rezultatų duomenų analizė atlikta taikant kokybinės turinio analizės metodą.
3. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė du svarbius aspektus: finansinio raštingumo ugdymo poreikius ir N moterų finansinio raštingumo stovyklos poveikį joje dalyvavusių moterų gyvenimo gerovei.
  - Ugdymo poreikiai išreikšti keturiose kategorijose: ugdymo turinys, ugdymo formos bei būdai ir kokybės užtikrinimas. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad turinio prasme aktualiausias temas: investavimas, asmens/šeimoms finansų valdymas, taupymas ir finansų valdymas poroje.
  - Efektyvesne mokymosi forma laikomas kontaktiniu būdu organizuojamas mokymasis, nes mokantis nuotoliniu būdu, susiduriama su dėmesio nesukoncentravimu ir mažesnės motyvacijos atliekant praktines užduotis iššūkiais; visgi patvirtinta, kad nuotolinė mokymų forma yra patogesnė ir leistų pasiekti didesnę auditoriją. Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad finansinio raštingumo ugdymas galėtų vykti hibridiniu būdu.Stebimas išreikštas finansinio raštingumo universitetinių kursų, tęstinių finansinio raštingumo ugdymo programų ir mentorystės poreikis. Išryškėjo poreikis mokytis ne tik mišrioje (vyrų ir moterų) grupėse, bet ir atskirose, tik moterims skirtose, grupėse.

- Išryškėjo ir poreikis mokymų temas skirstyti pagal socialines grupes ir/ar socialines problemas, su kuriomis susiduria specifiskai moterys. Pageidaujama, kad finansinio raštingumo mokymuose dominuotų individualios užduotys, o grupinio darbo užduotys būtų orientuotos į atsipalaidavimo veiklas. Nustatyta, kad išskirtinio dėmesio tarpusavio ryšio mezigimui nereikia skirti, išreiškiamas poreikis sudaryti galimybes mokymų dalyvėms tęsti bendravimą su lektorais.
- Išryškėjo poreikis keturioms finansinio raštingumo ugdymo priemonėms: knygoms, laidoms, žaidimams ir paskaitoms.
- Nustatyti šie svarbiausi ugdymo kokybės užtikrinimo veiksniai: specialisto kompetencija (išsilavinimas, darbo patirtis ir licencijos dirbti); programų kokybė (akreditacijos ir kiti kriterijai); valstybinių institucijų priežiūra (Lietuvos banko, LR Finansų ministerijos, ŠMSM) ir teisinis reguliavimas. Ekspertinis interviu atskleidė, kad galimybės užtikrinti finansinio raštingumo ugdymo kokybę yra ribotos dėl suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos ir kitų svarbių politinių sprendimo nebuvimo.
- Nustatytas moterų finansinio raštingumo ugdymo poveikis N stovyklos atveju. Patvirtinta, kad visos tyrime dalyvavusios stovyklos dalyvės patyrė teigiamą stovyklos poveikį jų gerovei. Poveikis pasireiškė kaip pagerėjusi stovykloje dalyvavusių moterų finansinė situacija ir emocinė būseną bei teigiama įtaka artimųjų žmonių gerovei. Poveikis finansinei gerovei pasireiškė per proaktyvų elgesį su finansais ir pagerėjusią finansinę padėtį, jis buvo ne vienkartinis, o besitęsiantis ilguoju periodu (net iki 18-os mėnesių).

Rekomendacijos

Remiantis atliktu empiriniu tyrimu LF Finansų ministerijai, kartu su ŠMSM ir Lietuvos banku, rekomenduojama:

- atsižvelgti į Lietuvoje vyraujančią moterų finansinio raštingumo problemą ir atkreipti dėmesį į visuomenės poreikius, toliau vykdant švietimą finansinio raštingumo klausimais;
- inicijuoti ir patvirtinti suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategiją ir finansinio raštingumo ugdymo programų priežiūros ir kokybės kriterijus;
- kurti ir puoselėti tarpinstitucinio bendradarbiavimo ryšius suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo klausimais;
- bendradarbiauti su finansų srities ir socialines paslaugas teikiančiomis institucijomis, bei aukštojo mokslo institucijomis, kartu kuriant finansinio raštingumo ugdymo priemones (pvz. finansinio raštingumo ugdymo knygas suaugusiems, mokomuosius žaidimus, mokomąją medžiagą ir kt.).

Empirinio tyrimo pagrindu teikiamos rekomendacijos suaugusiųjų mokymo centrams ir aukštojo mokslo institucijoms:

- toliau tęsti tyrimus finansinio raštingumo ugdymo srityje, ypač – šiose temose: finansinio raštingumo ugdymo poreikiai (moterims/vyrams; miesto/kaimo gyventojams), atliekant tiek kiekybinius, tiek kokybinius tyrimus; žemesnio (lyginant su vyrais) moterų finansinio raštingumo priežastys ir padariniai jų gyvenimo gerovei; neformaliojo ugdymo finansinio raštingumo srityje galimybės, remiantis gerosiomis užsienio šalių praktikomis;
- įvertinti bazinio finansinio raštingumo kurso/modulio atsiradimo galimybes aukštojo mokslo institucijose ir suaugusiųjų mokymo centruose;
- užtikrinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, kurti finansinio raštingumo ugdymo programas ir mokomąją medžiagą ir kitas ugdymo priemones.

Neformaliojo ugdymo stovyklų organizatoriams rekomenduojama:

- organizuoti finansinio raštingumo ugdymo stovyklas mišrioms grupėms ir atskirai moterims;
- atsižvelgiant į poreikį atitrūkti nuo kasdienybės reikalų, organizuoti dviejų dienų (su nakvyne) ar ilgesnes stovyklas;
- stovyklos programą ir mokymų temas rengti atsižvelgiant į rinkos poreikius, derinti su besimokančiomis (pvz. besiregistruojantiems į stovyklą, duoti balsuoti/rinktis iš kelių mokymų temų ir stovyklos programą pakoreguoti pagal daugumos išreikštą poreikį);
- stovyklos metu kurti pozityvią atmosferą ir dalintis įkvepiančiais pavyzdžiais;
- į stovyklos programą įtraukti aktyvaus laisvalaikio ir grupinio/komandinio darbo veiklų;
- praktines mokymosi užduotis (ypač asmeninių finansų valdymo temoms) organizuoti individualias.

Remiantis gautais empirinio tyrimo rezultatais, rekomendacijos lektoriams:

- finansinio raštingumo ugdymo mokymų turinį kurti pagal finansinio raštingumo ugdymo sąvoką ir sampratą, papildant ją ir tenkinant poreikį mokytis temos - finansinių klausimų poroje tematika;
- kurti bendradarbiaujančius santykius/ryšį su mokymų dalyviais, sudaryti galimybes mokymų dalyvėms tęsti bendravimą su lektorais;
- ieškoti galimybių, po mokymų, mokymų dalyviams, pasiūlyti mentorystę;
- praktines mokymų užduotis rengti individualias, dėl grupinio/komandinio darbo užduočių tartis su auditorija. Grupines/komandines užduotis pasiūlyti laisvalaikio, atsipalaidavimo veikloms, bet ne asmeninių finansų valdymo temoms mokytis;
- išskirtinį dėmesį skirti mokymų kokybės užtikrinimui, rūpinantis ne tik ugdymo turinio kokybe, bet ir lektorių kompetencija;
- atsižvelgti į grupių formavimo poreikius – sudaryti galimybes moterims mokytis ne tik bendrose, bet atskirose, tik moterims skirtose, grupėse;
- ieškoti galimybių kontaktinius mokymus filmuoti ir medžiaga pasidalinti internetinėse mokymų platformose, tad, kad prie mokymų medžiagos besimokantieji, esant poreikiui galėtų sugrįžti, o suinteresuotieji mokymuose kontaktiniu būdu negalėję dalyvauti, turėtų galimybę mokytis jiems patogiu laiku.

Literatūros sąrašas

1. Adiandari, A. M. (2022). Financial Literacy Education and its Role in Promoting Family Economic Welfare. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 13(6), 679-688. <https://doi.org/10.47750/jett.2022.13.06.068>
2. Alarifi, B.M. & Song, S. (2024). Online vs In-person Learning in Higher Education: Effects on Student Achievement and Recommendations for Leadership. *Humanities & Social Sciences Communications*, 11(1), 86–88. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02590-1>
3. Aren, S. & Zengin, A. N. (2016) Influence of Financial Literacy and Risk Perception on Choice of Investment. *Procedia – Social and Behavioral Sciences Volume*, 235(24), 656-663. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.11.047>
4. Atkinson, A. & Messy, F. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
5. Baig, U., Hussain, B. M., Davidavicienė, V., & Meidute-Kavaliauskienė, I. (2021). Exploring Investment Behavior of Women Entrepreneur: Some Future Directions. *International journal of financial studies* 9(2), 1-15. <https://doi.org/10.3390/ijfs9020020>
6. Balkytė, G., Budrienė, L., Liniauskaitė, R. ir Meškėlienė, A. (2017). Personal Finances Management Aspects of Youth from Socially Excluded Groups. *Studies–Business–Society: Present and Future Insights* 2, 22.
7. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. I dalis*. Klaipėda: Klaipėda.
8. Blažienė, I. (2020). Namų ūkių taupymo pensijai elgsena: pasaulinių tyrimų ir teorinių perspektyvų apžvalga. *Tiltai*, 84(1), 85-110, <https://doi.org/10.15181/tbb.v84i1.2139>
9. Brahmana, R., Hooy, C. & Ahmad, Z. (2012). Psychological Factors on Irrational Financial Decision Making: Case of Day-of-the Week Anomaly. *Humanomics*, 28(4), 236-257. <https://doi.org/10.1108/08288661211277317>
10. Calafiore, P. & Damianov, D. (2011). The Effect of Time Spent Online on Student Achievement in Online Economics and Finance Courses. *The Journal of Economic Education* 42(3), 209-223. <https://www.jstor.org/stable/23049278>
11. Compen, B., De Witte, K., & Schelfhout, W. (2021). The Impact of Teacher Engagement in an Interactive Webinar Series on the Effectiveness of Financial Literacy Education. *British journal of educational technology*, 52(1), 411-425. <https://doi.org/10.1111/bjet.13013>
12. Chlouba, T., Šimková, M. & Němcová, Z. (2011). Application for Education of Financial Literacy. *Procedia-social and Behavioral Sciences*, 28. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.070>
13. Dastourian, B., Kesim, K., Amiri, N. S. & Maradi S. (2017). Women Entrepreneurship: Effect of Social Capital, Innovation and Market Knowledge. *Ad-minister*, 3, 115-130. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=322349942008>
14. Delaune, L. D., Rakow, J. S. & Rakow, K.C. (2010). Teaching Financial Literacy in a Co-curricular Service-learning Model. *Journal of accounting education*, 28(2), 103-113. <https://ideas.repec.org/a/eee/joaced/v28y2010i2p103-113.html>

15. Dudaitė, J., Dačiulytė, R. ir Navickaitė, J. (2022). *Lietuvos suaugusiųjų raštingumo sąsaja su įsivertinimu darbo rinkoje ir mokymusi visą gyvenimą: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
16. Farinella, J. (2007). Professor and Student Performance in Online Versus Traditional Introductory Finance Courses. *Journal of Economics and Finance Education*, 6(1), 40-47. <https://www.economics-finance.org/jefe/fin/Farinellapaper2.pdf>
17. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: VĮ Registrų centras
18. Goffe, W. L. (2024). Educational Technology for Teaching Economics – Where to Start and how to Grow. *The Journal of Economic Education, Taylor & Francis Journals*, 55(1), 77-84. <https://ideas.repec.org/a/taf/jeduc/v55y2024i1p77-84.html>
19. Hastings, J. S., Madrian, B. C., Skimmyhorn, W. L. (2013). Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes. *Annual Review of Economics* 5(1), 347-373 <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807>
20. Henning M. B., & Lucey, T. A. (2017). Elementary Preservice Teachers' and Teacher Educators' Perceptions of Financial Literacy Education. *The Social Studies*, 108(4), 163-173. <https://doi.org/10.1080/00377996.2017.1343792>
21. Horbačauskienė, J. ir Gudaitytė, D. (2009). Manifestation of Liberal Education Values in Technological University Studies: Lecturers' Approach. *Journal of Young Scientists*, 1(22), 64–72. <https://epubl.ktu.edu/object/elaba:6082972/index.html>
22. Huang, J., Sherraden, M., Johnson, L., Birkenmaier, J. Loke, V., & Hageman, S. (2021). Preparing Social Work Faculty to Teach Financial Capability: Where We Stand. *Journal of Social Work Education*, 57(4), 688-706. <https://doi.org/10.1080/10437797.2020.1714524>
23. Hung, A. & Yoong, J. & Brown, E. (2012). Empowering Women Through Financial Awareness and Education. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions 14, OECD Publishing*. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-working-papers-on-finance-insurance-and-private-pensions_20797117
24. Huston, S. J. (2012). Financial Literacy and the Cost of Borrowing. *International Journal of Consumer Studies*, 36(5), 566-57. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2012.01122.X>
25. Yin, R., K (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Sixth Edition. Los Angeles: Sage
26. Yuneline, M. H & Suryana, U. (2020). Financial Literacy and its Impact on Funding Source's Decision-Making. *International journal of applied economics, finance and accounting. Online Academic Press*, 6(1), 1-10. <https://doi.org/10.33094/8.2017.2020.61.1.10>
27. Jarecke, J., Taylor, E. W., Hira, T. (2014). Financial Literacy Education for Women. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 141. <https://doi.org/10.1002/ace.20083>
28. Jurevičienė, D. ir Gausienė, E. (2010). Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai. *Veršlas: teorija ir praktika*. 11(3), 222-237. https://www.researchgate.net/publication/269974370_Finansines_gyventoju_elgsenos_ypatumai

29. Kapounek, S., Korab, P., & Deltuvaitė, V. (2016). (Ir)rational Households' Saving Behavior? An empirical investigation. *Procedia Economics and Finance : 3rd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism*, 39, 625–633. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(16\)30309-4](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(16)30309-4)
30. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai: vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
31. Kvieskienė, G. (2016). Finansinio raštingumo samprata ir paradoksai. *Socialinis ugdymas*, 3 (44), 24-35. <https://www.lituanistika.lt/content/63905>
32. Lezgovko, A., ir Mikelionytė, M. (2021). Gender Impact Personal Investment Strategies. *Economics and culture*, 18(1), 32–45. <https://doi.org/10.2478/jec-2021-0003>
33. Lapinskienė, G., Malakaitė, D., Pašiušienė, I. ir Žarskienė, L. (2022). Z kartos investuotojų elgsena: Vilniaus kolegijos studentų tyrimas. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(18), 138-144. <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/539>
34. Li, Z. (2021). The Gender Psychology of Mental Accounting Financial Decision Making. *2021 5th International Conference on Business and Information Management*. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 62–68, <https://doi.org/10.1145/3483794.3483804>
35. Lukoševičius, A. ir Butėnas, R. (2021). Finansinio raštingumo, padedančio planuoti moksleivių asmeninį biudžetą naudojant programėlę "Spending tracker", ugdymas. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(7), 78-84. <https://www.lituanistika.lt/content/97531>
36. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2008). How much do People Know about Economics and Finance? Financial Illiteracy and the Importance of Financial Education. *Policy Brief*, 5. <http://www.mrrc.isr.umich.edu/publications/policy/>
37. Lusardi, A., Schneider, D., & Tufano, P. (2011). Financially Fragile Households: Evidence and Implications. *NBER working paper*, 17072. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/17072.html>
38. Lusardi, A. & Mitchell, O. S. 2014. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.52.1.5>
39. Maknickienė, N. ir Rapkevičiūtė, L. (2022). Investigation of Gender Differences in Familiar Portfolio Choice. *Journal of Business Economics and Management*, 23(3), 690-705. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.17032>
40. Mason, C., & Wilson, R. M. S. (2000). Conceptualising Financial Literacy, 1. <https://hdl.handle.net/2134/2016>
41. Meier, S. & Sprenger, C. (2008). Discounting Financial Literacy: Time Preferences and Participation in Financial Education Programs. *IZA Discussion Papers* 3507. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/35270/1/569673887.pdf>
42. Miseliūnaitė, B. ir Cibulskas, G. (2020). Asmens branda ir jos atspindžiai konceptualiuosiuose Lietuvos švietimo dokumentuose. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 45, 216–234. <https://doi.org/10.15388/actpaed.45.14>
43. Moreno-Herrero, D., Salas-Velasco, M. ir Sánchez-Campillo, J. (2018). Factors that Influence the Level of Financial Literacy Among Young People: the Role of Parental Engagement and Students' Experiences with Money Matters. *Children and youth services review*, 95, 334–351. <https://ideas.repec.org/a/eee/cysrev/v95y2018icp334-351.html>

44. Navickas M., Gudaitis T., Krajinakova E. (2014). Influence of Financial Literacy on Management of Personal Finances in a Young Household. *Business: Theory and Practice*, 15(1), 32-40. <https://doi.org/10.3846/btp.2014.04>
45. Neifachas, S. (2021). Virtualios mokymo (si) aplinkos modeliavimas: naujos mokymo (si) politikos strategijos prioritetas. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 13(2), 62-80. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB0001:J.04~2021~1669375172019/J.04~2021~1669375172019.pdf>
46. OECD (2023). OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. *OECD Business and Finance Policy Papers*, 39. OECD Publishing: Paris. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1787/56003a32-en>
47. Olmos-Gómez, M., Portillo-Mánchez, R., Mohamed-Mohand, L. & Estrada-Vidal, L. I. (2024). Promotion of Values Education. Factors Involved in Prosocial Behaviors and Volunteering. *European journal of investigation in health, psychology and education (EJIHPE)*, 14(2), 411–431. <https://doi.org/10.3390/ejihpe14020028>
48. Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: the Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>
49. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
50. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Stanišauskienė, V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje: faktai, interesai, vertinimai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
51. Schmid, E., Garrels, V., & Skåland, B. (2024). The Continuum of Rapport: Ethical Tensions in Qualitative Interviews with Vulnerable Participants. *Qualitative Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14687941231224600>
52. Stavytskyy, A., Kharlamova, G., Giedraitis, V., Cheberyako, O., & Nikytenko, D. (2020). Gender Question: Econometric Answer. *Economics and sociology* 13(4), 241-255. https://www.economics-sociology.eu/files/151_1011_Stavytskyy%20et%20al.pdf
53. Skimmyhorn, W. L., Davies, E. R., Mun, D. & Mitchell, B. (2016). Assessing Financial Education Methods: Principles vs. Rules-of-thumb Approaches. *The journal of economic education*, 47(3), 193-210. <https://doi.org/10.1080/00220485.2016.1179145>
54. Šneiderienė, A., Zonienė, A., ir Nutautienė, R. (2022). Namų ūkių finansinių įpročių tyrimas covid-19 karantino laikotarpiu. *Regional Formation and Development Studies*, 31(2), 183-196. <https://e-journals.ku.lt/journal/RFDS/article/758/info>
55. Tang, N., & Baker, A. (2016). Self-esteem, Financial Knowledge and Financial Behavior. *Journal of economic psychology* 54, 164-176. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2016.04.005>
56. Vaitkus, R. ir Vasiliauskaitė, A. (2018). Finansinio saugumo koncepcijos vertybinis aspektas. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 20, 313-325. <https://www.Lituanistika.Lt/content/81657>.
57. Valantiejus, G. (2016). Edukologinis požiūris į mokesčių raštingumo ugdymą: prielaidos ir perspektyvos lietuvoje. *Socialinių mokslų studijos*, 8 (1), 95-117. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/7124729b-3241-40bf-94aa-a841f9cfe85a/content>

58. Walstad, W., Urban, C., Asarta, C. J., Breitbach, E., Bosshardt, W., Heath, J. O'Neill, B., Wagner, J. & Xiao J. J. (2017). Perspectives on Evaluation in Financial Education: Landscape, Issues, and Studies. *The Journal of Economic Education*, 48(2), 93-112. https://www.researchgate.net/publication/315332599_Perspectives_on_evaluation_in_financial_education_Landscape_issues_and_studies
59. Zhu, H. & Shen, Y. (2021). Integrating Financial Literacy into Introductory Programming. *IEEE Transactions on Education*, 64(1). https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9142408?casa_token=U44tkN3ipwAAAAAA:rBPBZReo537OIO-cbD74aU73IMGg_OehPkKnS7DwpCLqHvTVvswi7xNpGte7w4YcbmGDzI4OFw
60. Zonienė, A. ir Šoblinskaitė, D. (2022). Klaipėdos miesto ir rajono fizinių asmenų skolinimosi įpročių tyrimas. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, 1(7), 272–279. <https://doi.org/10.52320/svv.V1ivii.255>
61. Zonienė, A. ir Juciūtė, L. (2023). Klaipėdos miesto gyventojų finansinės neištikimybės ir skolinimosi įpročių tarpusavio ryšio vertinimas. *Regional Formation and Development Studies*, 41(3), 88-98. <https://www.lituanistika.lt/content/105116>
62. Žemaitaitytė, I. (2007). *Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje. Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
63. Žydzūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.

Informacijos šaltinių sąrašas

1. FIS (2023). [žiūrėta 2024-01-03]. Prieiga per internetą: <https://www.Fisfinancialliteracy.Com/adult-program>
2. Gabi (2023). [žiūrėta 2024-01-03]. Prieiga per internetą: <https://tugabi.Lt/finansu-specialisto-kompetencijai-igyti/>
3. Lietuvos bankas (2009). [žiūrėta 2023-11-15]. Prieiga per internetą: https://www.Lb.Lt/uploads/publications/docs/fsa_2009.Pdf
4. Lietuvos bankas (2015). [žiūrėta 2023-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.Lb.Lt/lt/leidiniai/apklauso-del-riziku-lietuvos-finansu-sistemai-apzvalga-2015-m-nr-2>
5. Lietuvos bankas (2023). [žiūrėta 2023-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.Lb.Lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.40/series.194>
6. Lietuvos bankas (2024a). [žiūrėta 2023-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.Lb.Lt/lt/naujienos/lietuviu-finansinis-rastingumas-per-beveik-desimtmeti-suprastejo>
7. Lietuvos bankas. (2024b) [žiūrėta 2024-01-12]. Prieiga per internetą: <https://www.Lb.Lt/lt/misija-vizija-vertybes>.
8. Lietuvos bankų asociacija (2021). [žiūrėta 2024-01-12]. Prieiga per internetą: <https://www.Lba.Lt/lt/naujienos/lietuvos-finansinio-rastingumo-indeksas-situacija-gerejataciau-progresas-per-letas>
9. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242. (2009). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>
10. Nacionalinė švietimo agentūra (2022a). [žiūrėta 2024-02-24]. Prieiga per internetą: <https://www.Nsa.Smm.Lt/2022/09/13/finansinio-rastingumo-ugdymo-pagrindai-2/>
11. Nacionalinė švietimo agentūra (2022b). [žiūrėta 2024-03-07]. Prieiga per internetą: <https://www.Nsa.Smm.Lt/wp-content/uploads/2022/08/svietimas-lietuvoje-2022-web.Pdf>
12. OECD (2019). [žiūrėta 2024-04-10]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/financial/education/Youth-Policy-Handbook-on-Financial-Education-CIS-EN.pdf>
13. SEB (2023a). [žiūrėta 2023-12-10]. Prieiga per internetą: <https://www.Seb.Lt/infobankas/naujienos/seb-banko-tyrimas-infliacija-vyrus-investuoti-skatina-labiau-negu-moteris?Fbclid=iwar0x24dmxewyam44ebm360ghr2hpi-nyrjviafmimzvfdasc8ffyr4uudk>
14. SEB (2023b). [žiūrėta 2023-12-10]. Prieiga per internetą: <https://www.Seb.Lt/infobankas/naujienos/seb-banko-tyrimas-nesekmes-baime-moterims-imitis-verslo-kliudo-pustrecio-karto?Fbclid=iwar3r1dopvv0itbip6ch5qokzha6n5aeqo53pme5j-lsvetxizcazl-b9214>
15. Swedbank (2023a). [žiūrėta 2023-11-28]. Prieiga per internetą: <https://blog.Swedbank.Lt/asmeniniai-finansai-pranesimai-spaudai/tyrimas-puse-salies-namu-ukiu-santaupu-neisgyventu-daugiau-nei-tris-menesius>

16. Swedbank (2023b). [žiūrėta 2023-11-28]. Prieiga per internetą: <https://blog.Swedbank.Lt/asmeniniai-finansai-pranesimai-spaudai/tyrimas-4-10-gyventoju-finansiskai-priklausomi-nuo-kitu>
17. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2020). [žiūrėta 2024-03-17]. Prieiga per internetą: [https://smsm.Lrv.Lt/uploads/smsm/documents/files/tyrimai_ir_analizes/2020/finansinio%20ra%c5%a1tingumo%20ugdymas%20\(2020%20nr_%2012\).Pdf](https://smsm.Lrv.Lt/uploads/smsm/documents/files/tyrimai_ir_analizes/2020/finansinio%20ra%c5%a1tingumo%20ugdymas%20(2020%20nr_%2012).Pdf)
18. Švietimo, jaunimo, sporto ir kultūros generalinis direktoratas (2007). [žiūrėta 2024-05-01]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/5719a044-b659-46de-b58b-606bc5b084c1>
19. Visuotinė lietuvių enciklopedija. (n.d.). *Edukologija*. <https://www.Vle.Lt/straipsnis/edukologija/>